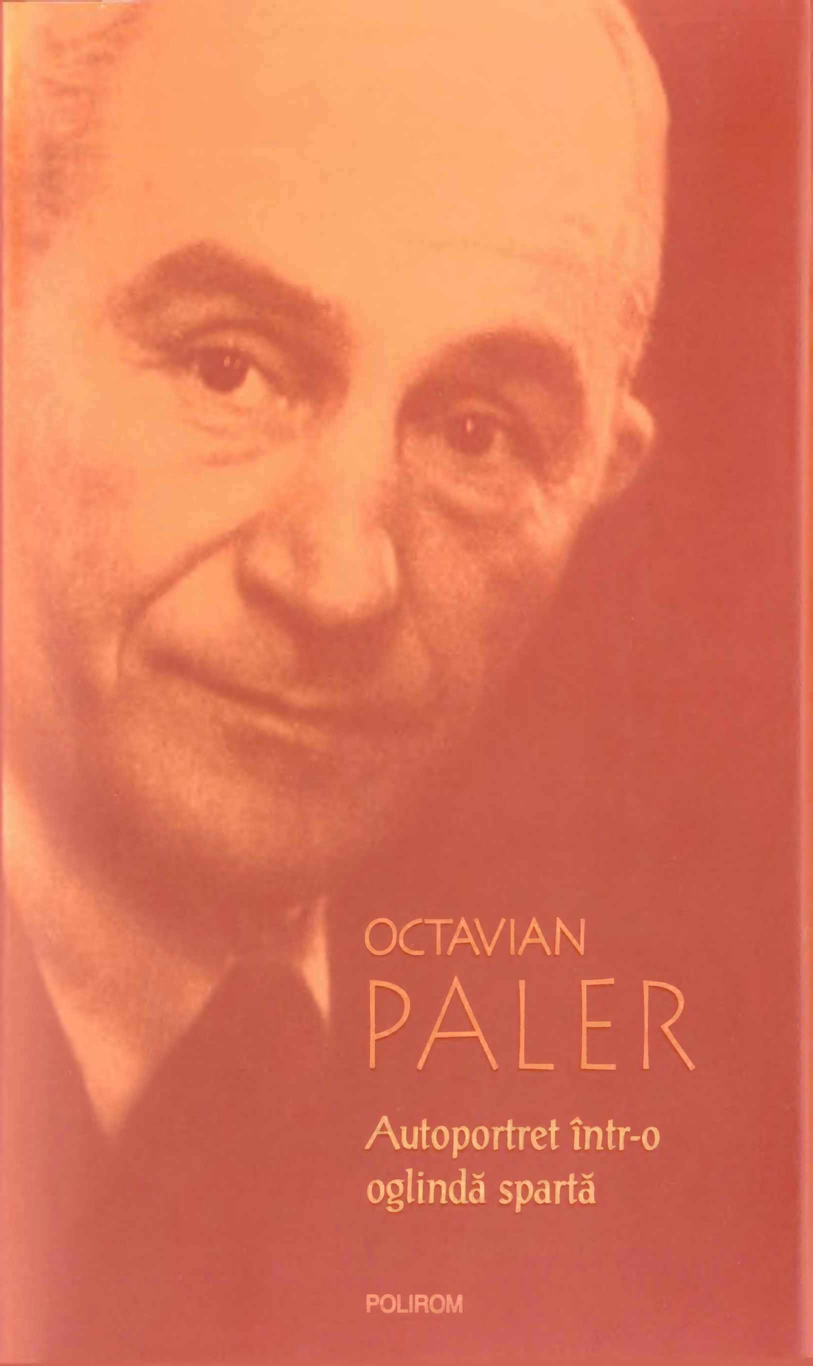

OCTAVIAN
PALER
Autoportret într-o
oglindă spartă
POLIROM

Octavian Paler a debutat publicistic în 1958, cu versuri în *Luceafărul*, iar editorial, abia în 1970, cu volumul de poezii *Umbra cuvintelor*. Au urmat, pe linia jurnalelor de călătorie sau pe cea a literaturii parabolice, volumele care i-au dimensionat statura de important autor contemporan: *Drumuri prin memorie* (*Egipt-Grecia*, 1972; *Italia*, 1974; ediţia a III-a, Polirom, 2009), *Mitologii subiective* (1975, ediţia a III-a, Polirom, 2008), *Apărarea lui Galilei* (1978; Premiul Academiei Române; ediţia a III-a, Polirom, 2009), *Scrisori imaginare* (1979), *Caminante* (1980; Premiul Uniunii Scriitorilor; ediţia a III-a, Polirom, 2010), *Viaţa pe un peron* (1981), *Polemici cordiale* (1983; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Un om norocos* (1984; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Viaţa ca o coridă* (1987; ediţia a II-a, Polirom, 2009), *Don Quijote în Est* (1993; ediţia a II-a, Polirom, 2010), *Vremea întrebărilor* (1995), *Aventuri solitare* (1996; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Deşertul pentru totdeauna* (2001; ediţia a II-a, Polirom, 2009), *Autoportret într-o oglindă spartă* (2004), *Calomnii mitologice* (2007).

OCTAVIAN

PALER

Autoportret într-o oglindă spartă

POLIROM

SERIA DE AUTOR

OCTAVIAN

PALER

Seria de autor „Octavian Paler“ este coordonată de Georgeta Naidin-Dimisianu.

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

PALER, OCTAVIAN

Autoportret într-o oglindă spartă / Octavian Paler; pref. de Ion Simuţ – Ed. a 3-a. – Iaşi: Polirom, 2010

ISBN 978-973-46-1751-7

I. Simuţ, Ion (pref.)

821.135.1-94

Printed in ROMANIA

OCTAVIAN

PALER

Autoportret într-o oglindă spartă

Prefață de Ion Simuț

Ediția a III-a

POLIROM
2010

Octavian Paler s-a născut la 2 iulie 1926, în comuna Lisa, judeţul Braşov.
Va urma, ca bursier, Liceul „Spiru Haret" din Bucureşti (1937-1944), făcând însă ultima clasă la Liceul „Radu Negru" din Făgăraş şi susţinând bacalaureatul la Sibiu, în 1945.
Este, concomitent, student la Facultatea de Litere şi Filosofie, respectiv Facultatea de Drept din Bucureşti (1945-1949). După absolvire, e recomandat de Tudor Vianu pentru a rămâne asistent la Catedra de Estetică, însă declină propunerea şi se angajează la Radiodifuziune.
Aici va fi corespondent special, apoi redactor-şef adjunct la redacţia culturală. Este corespondent Agerpres la Roma, câteva luni, la sfârşitul anului 1964, iar în următorii ani director general al Televiziunii Române (1965-1968), director general adjunct la Radio (1968-1970), redactor-şef la *România liberă* (1970-1983).
Demis în 1983 din motive politice, se va pensiona medical în acelaşi an, reintrând în „arenă" odată cu Revoluţia din 1989, când devine director onorific al ziarului *România liberă*. Ulterior s-a aflat în aceeaşi postură la *Cotidianul*.
Scriitorul a debutat publicistic în 1958, cu versuri în *Luceafărul*, iar editorial, abia în 1970, cu volumul de poezii *Umbra cuvintelor*. Urmează, pe linia jurnalelor de călătorie sau pe cea a literaturii parabolice, volumele care i-au dimensionat statura de important autor contemporan: *Drumuri prin memorie* (*Egipt-Grecia*, 1972, *Italia*, 1974; ediţia a III-a, Polirom, 2009), *Mitologii subiective* (1975; ediţia a III-a, Polirom, 2008), *Apărarea lui Galilei* (1978; Premiul Academiei Române; ediţia a III-a, Polirom, 2009), *Scrisori imaginare* (1979), *Caminante* (1980; Premiul Uniunii Scriitorilor; ediţia a III-a, Polirom, 2010), *Viaţa pe un peron* (1981), *Polemici cordiale* (1983; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Un om norocos* (1984; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Un muzeu în labirint* (1986), *Viaţa ca o coridă* (1987; ediţia a II-a, Polirom, 2009), *Don Quijote în Est* (1993; ediţia a II-a, Polirom, 2010), *Vremea întrebărilor* (1995), *Aventuri solitare* (1996; ediţia a II-a, Polirom, 2008), *Deşertul pentru totdeauna* (2001; ediţia a II-a, Polirom, 2009), *Autoportret într-o oglindă spartă* (2004), *Calomnii mitologice* (2007).
În 2005 a primit Premiul *Opera Omnia* al Uniunii Scriitorilor.
Octavian Paler a încetat din viaţă pe 7 mai 2007, la Bucureşti.

Variante la un autoportret

Autoportret într-o oglindă spartă (2004) este o confesiune în mare parte conținută într-o carte anterioară, *Viața ca o coridă* (1987). Scriitorul, aflat la senectute, simte o din ce în ce mai acută nevoie de a se autodefini, după ce părea că funcționează frustrant o autocenzură ezitantă. *Viața ca o coridă* constituie o placă turnantă în opera lui Octavian Paler. Cartea reprezintă trecerea de la confesiunea indirectă la confesiunea directă. Confesiunea indirectă, ceremonioasă și erudită, se realizează prin intermediul poeziei (*Umbra cuvintelor*, 1970) sau al călătoriei (*Drumuri prin memorie. Egipt. Grecia*, 1972; *Drumuri prin memorie. Italia*, 1974; *Caminante [Spania]*, 1980), prin intermediul mitologiei puse în relație cu propria subiectivitate (și în volumele de călătorii, dar mai ales în *Mitologii subiective*, 1975), prin intermediul ficțiunii (romanele *Viața pe un peron*, 1981, și *Un om norocos*, 1984) sau prin intermediul criticii de artă (*Un muzeu în labirint*, 1986). Două cărți anterioare anului 1987 deschid mai mult supapele subiectivității declarate: *Scrisori imaginare* (1979) și *Polemici cordiale* (1983). Dar, în 1987, *Viața ca o coridă* nu mai acceptă nici un fel de regie exterioară a confesiunii: o carte despre regulile coridei, descoperită întâmplător într-un anticariat, este un pretext, însă corida este asumată ca un principiu sau un criteriu de viață, un prilej al autorului de a se confrunta cu un mod spaniol de a trăi.

Propria pasionalitate, considerată de către Octavian Paler definitorie pentru sine, în balanță cu o raționalitate din când

în când eclipsată, apare frecvent verificată, de-a lungul operei sale, prin prisma a trei experiențe ale spaniolității ideale: corida, Don Quijote și Don Juan. Spania este tărâmul cel mai râvnit de către scriitor, ocazia cea mai nimerită de a se autodefini. Viața e interesantă dacă e trăită cu sentimentul riscului din arena coridei. Un Don Juan Octavian Paler nu a putut fi niciodată, din motive care merită studiate de câte ori apare această referință culturală în opera sa. Dar o victimă a propriilor iluzii a fost întotdeauna, ca Don Quijote. În acest mod, Octavian Paler se dovedește un spaniol incomplet sau, mai exact spus, un spaniol ratat. Nu-mi amintesc să o fi spus vreodată în această formă, dar subtextul confesiunilor lui Octavian Paler (unul din subtextele posibile) poate fi bănuit în sensul autoexaminării prin criteriile spaniolității ideale.

Autoportretul, alcătuit din 135 de secvențe numerotate, fără îndoială parțial ca viziune de ansamblu asupra unei vieți și inevitabil fragmentar ca stil al redactării, este realizat de Octavian Paler la 77 de ani, în 2003, și publicat în 2004. Este scris cu o severă examinare de sine, un bilanț necruțător până la limita calomniei autobiografice. Sunt mobilizate celelalte scrieri, în intersectări declarate cu *Apărarea lui Galilei*, *Scrisori imaginare*, *Don Quijote în Est*, cărțile despre Egipt, Grecia, Italia, Spania și alte referințe auctoriale, mai mult sau mai puțin vizibile în text. Episoadele biografice, individualizate într-o scriitură impecabilă, sunt un fel de „mitologii subiective". Rescriu, într-o altă viziune, confesiunea din *Deșertul pentru totdeauna*, care era tot un bilanț autobiografic sub avertismentul morții. Stilul eseului reflexiv sub semnul combinat al imperativului existențial cu imperativul etic e același.

Autoportretul traversează întreaga viață și mobilizează întreaga bibliografie a autorului, cu scopul precis de a vedea dacă lasă în urmă o biografie banală sau un destin semnificativ. Corida nu mai e un criteriu sau o referință culturală. Spaniolitatea e estompată, deși există trimiteri la

Don Juan, dar mai ales la Don Quijote. Temele confesiunii alternează derutant: copilăria, anii formației, lecturile, satul ca paradis pierdut, clipele providențiale, bătrânețea – invocate într-un mod voit nesistematic, în racursiuri neașteptate și sincope calculate. Autocenzura se simte: experiențele dragostei, de pildă, sunt relatate lacunar. Lipsește și amprenta politică a perioadei comuniste. Confesiunea nu e totală și, dată fiind decența structurală a autorului, nici nu ar fi putut să fie indiscretă. Oglinda spartă e sinonimul unei memorii cu lacune: „memoria mea – recunoaște autorul – seamănă acum cu o oglindă spartă, care-mi restituie numai frânturi de viață". Limitele mărturisirii se văd, atât cât să bănuim umbrele și penumbrele, stârnind curiozitatea. *Autoportretul* lui Octavian Paler lasă taine nedezlegate. Relevă destinul, fără a dezvălui în totalitate biografia. Simțul etic îl apropie de Marin Preda. *Autoportret într-o oglindă spartă* ar putea fi considerat echivalentul confesiunii din *Viața ca o pradă.*

Toată opera lui Octavian Paler – creație a unui moralist sever format la școala antichității – tinde să se constituie într-o confesiune indirectă la început, directă în cele din urmă, fluentă narativ sau alcătuită din secvențe disparate, transpusă fictiv-epic sau verosimil-memorialistic. În fond, notele de călătorie, eseurile, romanele – un puzzle de întrebări și răspunsuri despre sine ale autorului – sunt părți ale unuia și aceluiași *Autoportret într-o oglindă spartă*, care începe cu primele poeme, într-un ton incert, evaziv, tatonant, și sfârșește cu ultimele articole, într-o tonalitate flegmatică, dură, impregnată de toate decepțiile posibile. Ideea că întreaga operă a lui Octavian Paler e o vastă confesiune poate părea banală, dacă fiecare carte nu ar proveni dintr-un irepresibil și foarte precis reflex de mărturisire. Un eu reprimat, semn cert al unui introvertit, se manifestă cu distorsiuni – și tocmai aceste distorsiuni fac farmecul mărturisirii și trezesc interesul lecturii. Scriitorul recunoaște de altfel modul în care nu face decât să ilustreze paradoxul

introvertitului, vorbind despre sine pe măsură ce-și caută o strategie de a se evita: „Fiind un introvertit – notează autorul în explicația introductivă la *Autoportret* – nu am cum să scap de eu. Nu pot să scriu dacă nu mă descriu". Ca N. Steinhardt, ocolește „prin alții spre sine". Călătoria în Grecia e o călătorie spre sine. „Scrisorile imaginare" dau stilul confesiv al întregii opere. Chiar romanele sunt concepute ca lungi scrisori, în fond moduri de adresare directă unui confesor, resimțit ca absolut necesar, prezent în pagină ca un martor ce trebuie sensibilizat, alarmat, convins.

Ego-ul celui care se reflectă exasperant prin multiplicare în cioburile unei oglinzi sparte e împărțit dramatic între o mândrie ascunsă, care își caută satisfacții subtile, și un narcisism vinovat, care se joacă, din decență, de-a autorepudierea. La senectute, Octavian Paler nu are o prea bună părere despre sine și nu se sfiește să o spună, denunțându-și iluziile tinereții și vanitățile maturității. O anumită demnitate socială sau morală (mândria ascunsă pe care o remarcam anterior) îl previne pe scriitor să nu se piardă într-un joc steril de oglinzi. De aceea (adică pentru a ieși dintr-un simplu joc estetizant de oglinzi) se examinează cu o exigență cât se poate de semnificativă dacă lasă în urmă o biografie sau un destin. Nu știe sigur (meditează la aceste implicații) dacă destinul îl dă caracterul sau este înscris în ereditate. Poate că intervine și socialitatea (nu societatea!), adică modul în care o biografie răspunde la provocările unei anumite conjuncturi. Mai sigur e că toate împreună (caracterul, ereditatea și socialitatea, plus clipele providențiale) contribuie pentru a face un destin.

Tendința de autoanaliză se amplifică și se intensifică în opera lui Octavian Paler de la primele cărți înspre cele din urmă. Are o explicație plauzibilă această tendință? Sau pur și simplu trebuie să acceptăm că ea decurge dintr-un program al asumării propriei vieți într-o formă din ce în ce mai acută a autoreflexivității? De la *Viața ca o coridă*, din 1987, timp de două decenii, până în 2007, la sfârșitul vieții

sale, Octavian Paler individualizează o etapă profund, insistent și neliniștitor autobiografică. *Don Quijote în Est*, cartea din 1993, prima după Revoluție, proiectează propriile iluzii ale autorului prin prisma personajului spaniol. *Vremea întrebărilor*, din 1995, chiar dacă impregnată de reacții politice la prezentul imediat, rămâne expresia aceleiași subiectivități exasperate de propriile incertitudini și de grave nemulțumiri. *Aventurile solitare* din 1996 pun în pagină marea temă a solitudinii, a singurătății fără remediu – deci tot o reflectare directă a sinelui. În 2001, *Deșertul pentru totdeauna*, accentuând tema amărăciunii și a zădărniciei, pare o versiune preliminară pentru *Autoportret într-o oglindă spartă*, apărut în 2004. În sfârșit, *Calomnii mitologice*, o carte alcătuită postum din ultimele texte, tocmai în anul morții scriitorului, cuprinde o serie de recapitulări, rezumate și reluări din toate cărțile anterioare. În fond, Octavian Paler e funciarmente un confesiv în toată opera sa, după cum afirmă el însuși: „Abia la 44 de ani (cifră care ține, se pare, de destin, în cazul meu) am publicat prima carte. Și poate că am continuat să scriu din nevoia de a mă confesa. Singur în fața mașinii de scris, mă simt ca într-un confesional". Dacă dorim neapărat, tema căutării de sine o putem identifica la Octavian Paler mult mai devreme de 1987, în *Apărarea lui Galilei*, din 1978, sau în *Scrisori imaginare*, din 1983, mai puțin evidentă. Iată un fragment explicit pe această temă, care va deveni dominantă, într-o secvență din *Polemici cordiale*: „Uneori, trebuie să faci mari ocoluri pentru a ajunge la tine însuți. Dar când ai făcut acest drum, poți în sfârșit să te privești în față, obosit și îngândurat. De ce-a trebuit să te cauți atât de mult?". De la *Viața ca o coridă*, Octavian Paler nu mai face astfel de ocoluri pentru a ajunge la sine însuși. *Autoportret într-o oglindă spartă* e una dintre mărturiile acestei autoexaminări directe, una dintr-o serie autobiografică din ce în ce mai minuțioasă și din ce în ce mai severă cu sine.

Toate versiunile autobiografiilor lui Octavian Paler, de la *Viaţa ca o coridă* la *Calomnii mitologice*, au lacune – şi e, într-un fel, inevitabil să le aibă. Care şi a cui autobiografie e completă? Ar fi un text monstruos prin dimensiuni şi autoanaliză. Dacă aş fi maliţios, aş spune că sunt mai interesante lacunele decât lucrurile evidente dintr-o autobiografie. În *Autoportret într-o oglindă spartă* sunt două mari şi semnificative goluri (repet, pentru a le sublinia): dragostea şi politica. Cum a trăit Octavian Paler aceste experienţe fundamentale? Dacă despre prima sunt câteva capete de discurs, ca nişte capete de pod, despre cealaltă experienţă nu avem nici o relatare, nici în privinţa compromisurilor inerente de dinainte de 1990, nici în privinţa complicităţilor sau speranţelor de după 1990. Ştim doar că altfel şi-a imaginat libertatea, după cum afirmă într-un loc. Perioada postdecembristă l-a dezamăgit total, deşi nu a avut obligaţia nici unei implicări, alta decât opinia publicistică necruţătoare. Cum a trăit politic înainte de 1990 nu ştim. Opinia că nu se poate trăi fără compromis ne-a fost transmisă prin *Apărarea lui Galilei.* Dacă intransigenţa morală a lui Octavian Paler ar fi fost radicală ar fi scris *Apărarea lui Giordano Bruno*, deşi acesta din urmă nu mai avea nevoie de o apărare în postumitate.

Scriitorul însuşi mărturiseşte că nu face parte din categoria acelora care şi-ar da viaţa pentru o idee. Această opţiune determină şi un anumit profil sau conţinut al autoanalizei la Octavian Paler. Titlul *Viaţa ca o coridă* este (probabil) o parafrază după *Viaţa ca o pradă* a lui Marin Preda, este, în fond, chiar o replică, semn clar că e o referinţă presupusă. Diferenţele de viziune despre sine şi despre lume sunt de nuanţă semnificativă între cei doi: Marin Preda realizează o analiză preponderent morală a propriei vieţi, pe când Octavian Paler întreprinde o viziune existenţială. De aceea vrea să înţeleagă, analizându-şi biografia, cum s-a cristalizat destinul. Aceasta este întrebarea de frontispiciu, anunţată în scurta explicaţie introductivă la

Autoportret și reluată în concluzie: „Așadar, ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin? Mai comod, probabil, ar fi să zic: un destin. Asta ar scuza tot ce e mediocru în ce-am trăit. Dar poate că problema în sine e rău pusă. Căci, pe căi subterane, biografia se transformă în destin. Cel puțin, așa s-a întâmplat în cazul meu. Sau destinul, în măsura în care e decis de firea noastră, se transformă, tot pe căi subterane, în biografie. Cu defectele mele de «rac» incorigibil mă îndoiesc că puteam fi altul acum". Avem aici un posibil rezumat al relatărilor autorului și al dezbaterilor despre sine însuși din carte.

Dar, în fluxul mărturisirilor, există și o altă întrebare, mai prozaică, dar nu mai puțin neliniștitoare, la care încearcă să răspundă cartea: „Și, la urma urmei, de ce sunt, la șaptezeci și șapte de ani, singur într-o cameră ticsită de cărți, dar pe care nici măcar nu le mai răsfoiesc, și cu molii care rod, parcă, acum, și amintirile mele?". Avem aici explicitată cealaltă mare temă din *Autoportret*: singurătatea. „De ce am rămas eu singur la șaptezeci și șapte de ani?" – pare să fie pentru Octavian Paler întrebarea alternativă la problema destinului. Dar tema solitudinii are un ecou direct în tema dragostei, enunțată, dar nu analizată în toate resorturile ei. Autorul recunoaște cu tristețe că nu a avut harul prieteniei, dar a avut, în compensație, norocul dragostei: „Ce-aș fi fost, oare, fără ceea ce mi-a oferit dragostea? (...) Dragostea m-a salvat, însă, de pericolul de a face ca viața mea să semene duminicilor pustii în care nu știam cum să-mi umplu timpul". Cu tot acest patetism, experiența dragostei rămâne învăluită în mister, asunsă sub pavăza unui sentiment declarativ, fără concretețe biografică.

Destinul, singurătatea, dragostea pot fi teme abstracte – și chiar sunt în bună măsură. *Autoportretul* lui Octavian Paler e mai interesant prin altceva, care justifică paralelismul autobiografiei de aici cu aceea a lui Marin Preda: relatarea modului în care despărțirea de satul natal (Siliștea--Gumești sau Lisa) a fost experiența formatoare decisivă:

„Dar cum să explic – se întreabă Octavian Paler – ce a rămas în mine după atâţia ani de la plecarea din Lisa? Am devenit, oare, altul? Un petic de iarbă, un nor sau o trâmbă de praf mă fac uneori să mă îndoiesc. Atunci, mi se pare că există în mine două straturi de timp. Şi nu mai ştiu dacă melancolia care le învăluie e un rest din ceea ce am fost. Sau, dimpotrivă, o parte din ceea ce n-am reuşit să devin". Alternanţa de copilărie şi maturitate, naveta memoriei între cele două straturi de timp fac farmecul acestei cărţi. Însă memoria restituie timpul trecut cu o dureroasă şi frauduloasă parţialitate – o memorie cu disparităţi şi lacune. Cum să restitui fluxul devenirii autobiografice, cum să vezi şi să-i faci şi pe alţii să vadă transformarea acestui flux banal în destin? Răspunsul e, în fond, secretul unei poetici a autobiografiei.

Autoportret într-o oglindă spartă e numai una dintre variantele lui Octavian Paler la un autoportret. (Norman Manea îşi organizase o bună parte a operei sub titlul de *Variante la un autoportret.*) Textul de (auto)referinţă rămâne, pentru Octavian Paler, *Viaţa ca o coridă.* Celelalte variante explicite sunt *Don Quijote în Est* şi *Deşertul pentru totdeauna.* Ce e vizibil, dinspre *Viaţa ca o coridă* şi *Don Quijote în Est*, din deceniul şapte al vieţii autorului, spre *Deşertul pentru totdeauna* şi *Autoportret într-o oglindă spartă*, din deceniul opt, e atenuarea criteriilor spaniolităţii ideale (mai ales a coridei şi a lui Don Juan) ca perspectivă de autoexaminare şi accentuarea ultimelor învăţături pentru o existenţă general-umană supusă vremelniciei (bătrâneţea, eşecul, deşertăciunea tuturor vanităţilor şi iluziilor).

Ion Simuţ

Există o singură plăcere, aceea de a fi viu, tot restul e mizerie.

(Cel care a scris această frază s-a sinucis. Se chema Cesare Pavese.)

Scurtă explicație

În acest „autoportret“ îmi pun, mai explicit, o problemă mai veche. Ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin? Biografia mea n-are nimic spectaculos. Poate, doar faptul că am trăit ușor somnambulic, între realitate și vis, să fie interesant. Dar dacă văd în urma mea, cum înclin să văd, „un destin“, mă lovesc de alte întrebări. M-am înșelat, oare, crezând că destinul este, în bună măsură, o consecință a caracterului nostru? E adevărat că ereditatea a jucat rolul de ursitoare și că defectele mele au făcut restul? În fine, e greșită sau nu convingerea mea că destinul nu e ocult și tenebros, ci acționează la vedere prin amănunte de o teribilă banalitate, perfect anodine, cărora nu le-am dat, însă, importanța cuvenită?

Am încercat un răspuns, folosindu-mă de întâmplări împrăștiate, în parte, prin alte cărți ale mele.

În rest, explicația pentru nevoia mea de confesiune e foarte simplă. Fiind un introvertit, nu am cum să scap de „eu“. Nu pot să scriu dacă nu mă descriu.

Octavian Paler

1. De dimineață, mi-am amintit de mare. M-am revăzut la Costinești unde am descoperit plăcerea de a mă arunca, ieșind din valuri, pe nisipul cald. Abia depășisem treizeci de ani. Închiriam două camere, într-o casă țărănească, foarte aproape de mare, de unde ne duceam prin grădină la plajă. Rămâneam acolo până la prânz, iar după-amiaza jucam pinacle. Eram patru. Uneori ne opream, tăiam un pepene în patru și-l mâncam, mânjindu-ne pielea bronzată cu zeama roșie picurată din feliile pe care le devoram până la coajă, după care ne spălam la fântână pe mâini și jucam mai departe. Din cei patru, doi au murit. Eu am îmbătrânit. Dar plaja va fi rămas aceeași, invadată de alte trupuri bronzate, diminețile trebuie să fie și acum, acolo, dimineți fără cer, iar marea se clatină, cu siguranță, la țărm la fel de îmbietoare, când nu o agită valurile. Și, firește, vor rămâne tot așa când din cei patru nu va mai exista nimeni. Cu minunata și teribila ei nepăsare, pe care noi nu o vom putea învăța niciodată, natura uită tot, chiar și pe cei care au avut naivitatea să creadă că, măcar, la mare nu există decât prezent.

În acea vară care mi se părea, într-adevăr, nesfârşită, am întâlnit pe cineva care citea cu pasiune *Memoriile* lui Casanova. L-am întrebat dacă nu găsea uşor obositoare şi suspectă flecăreala aventurierului veneţian. Încercasem şi eu o lectură, dar renunţasem. „Mereu aceleaşi asalturi amoroase, aceleaşi tertipuri, aceeaşi strategie, nu e cam plicticos, totuşi?" Eram tânăr, nu puteam avea decât o părere obraznică despre un bătrân escroc internaţional, bolnav de podagră, care, pentru a-şi umple cu ceva timpul, după ce balul vieţii se terminase, şi-a descris minuţios cuceririle. Căci hainele scumpe şi bijuteriile deveniseră inutile, cunoaşterea desăvârşită a tacticilor de seducţie nu-i mai folosea la nimic. Doar amintirile îi ofereau ocazia de a retrăi totul şi de a nu ieşi din scenă neobservat.

Cum cunoştinţele unui expert notoriu în inima feminină sunt totdeauna de folos, am luat şi eu cartea într-o după-amiază pe plajă. Fără prea mult succes, însă. După primul capitol, am preferat să mă azvârl în mare şi, apoi, să lenevesc pe nisip. Prezentul era mai important.

Mă voi fi gândit, măcar, că nu există fericire de care să-ţi aminteşti fără tristeţe? Mă tem că nu. Probabil, nu eram pregătit să-mi pun această problemă, pe care doar cineva ajuns la vârsta mea, care ştie că un prezent prea gol se cere umplut cu ceva, o poate înţelege.

Cândva, mi-am zis că la bătrâneţe mă voi feri de patru gafe. 1) Nu mă voi plânge că nu mai sunt tânăr. 2) Nu voi da sfaturi nimănui. 3) Nu voi invoca mereu

experienţa mea. 4) Şi nu voi povesti de o sută de ori acelaşi lucru. De bine, de rău, primele trei reguli le respect. Ce rost ar avea să mă plâng că nu mai sunt tânăr? N-aş face decât să îngreunez o situaţie şi aşa dificilă. Să dau sfaturi, n-am chef. Şi nici n-are nimeni nevoie de ele. Iar despre experienţa mea ce-aş putea spune? Poate, doar că viaţa a avut un sens câtă vreme n-am ţinut să-i dau unul. În clipa în care am încercat s-o fac, mi-a sunat în urechi, ironică, vorba Eclesiastului despre deşertăciune. Ultima regulă era, însă, o dovadă de superficialitate. N-am prevăzut că, într-o zi, aş putea suferi de un exces de memorie, cum suferă alţii de un exces de suc gastric. Pe urmă, nu bănuiam, ceea ce ştiu azi, că trecutul nu e o arhivă, o magazie unde găseşti şi azi, şi mâine, şi poimâine, aceleaşi lucruri, mai uzate, mai pline de praf, dar în fapt aceleaşi. Trecutul trăieşte, e viu, ia parte la prezent, îl influenţează şi se schimbă în funcţie de ceea ce ni se întâmplă. Unele amintiri scad în importanţă, pălesc, altele, dimpotrivă, capătă înţelesuri noi la care nu ne-am gândit înainte. Devin, din fleacuri, momente esenţiale. De aceea, azi, înţeleg că destinul se ascunde, deseori, în cea mai cenuşie şi insesizabilă banalitate. Mergi pe o stradă oarecare, fără să-ţi treacă prin minte că, pe o altă stradă, la o altă oră, într-o altă zi, ai fi intrat pe alt făgaş al destinului pentru ca, mai târziu, privind înapoi, să descoperi că totul a atârnat de un „fleac", de un amănunt oarecare. Dacă n-ar fi existat „unchiul George", eu n-aş fi nimerit la cel mai simandicos liceu din Bucureşti... Dacă tatăl meu n-ar

fi avut motive personale să dorească să „evadez“ din Lisa... Dacă n-aş fi evitat să sar un gard care a fost micul meu Rubicon... Sau dacă într-o dimineaţă friguroasă de iarnă, când m-am întors cu faţa la perete, aş fi readormit... Viaţa mea ar fi arătat, cu siguranţă, altfel, n-aş fi, azi, aici, într-o cameră plină de cărţi şi de molii (interesant e că moliile m-au urmărit prin toate camerele unde am locuit în Bucureşti). „Eu“ n-aş mai fi fost „eu“ cu toate problemele mele de-acum.

Din păcate, n-am ţinut niciodată un jurnal. Am încercat de mai multe ori, dar n-am reuşit să-mi duc prea departe intenţia. Mi se părea fie că dădeam prea mare importanţă unor întâmplări nerelevante, fie că nu eram suficient de sincer. Încât n-am posibilitatea să confrunt ceea ce am trăit cu ceea ce îmi amintesc că am trăit. Nu mai dispun decât de ceea ce îmi amintesc că am trăit. Restul s-a şters ca un film voalat.

Pe vremea când vedeam în *Memoriile* lui Casanova un lung strigăt de regret al unui flecar, eram convins că, dincolo de îndoieli, nu mai există nimic. Nici măcar Dumnezeu. Nutream un respect superstiţios şi uşor stupid pentru certitudini. Respect pe care îl poate nutri numai o minte juvenilă, dispusă să creadă că absolutul poate fi arătat cu degetul. Acum, m-am lămurit că nu există un „dincolo de îndoieli“. Certitudinile au un final, care mie mi-a fost dat să-l trăiesc. Îndoielile ne însoţesc, însă, până la moarte. Nu stau, oare, eu la îndoială, azi, dacă merită sau nu să trăieşti ca o epavă, ca o paragină biologică? Şi n-am nici un răspuns la asta. Seara, când mă pregătesc să mă culc,

mă gândesc că aş putea muri în somn, cum au păţit şi alţi cardiaci. Dimineaţa, când văd lumina cenuşie care se strecoară de-afară printre jaluzele, sunt fericit că voi vedea din nou cerul limpezindu-se.

Un cer albit de secetă azi.

2. Odată, aşteptam trenul undeva nu departe de Oradea sau poate chiar la Oradea, nu mai ţin minte, e mult de-atunci. Era noapte, mă întorceam la Bucureşti, mă simţeam frânt de oboseală şi, aşezându-mă pe una din băncile de pe peron, am adormit. M-am pomenit într-un tren care mergea, între două vagoane, pe podeaua metalică mobilă de deasupra tampoanelor, complet buimăcit, înfrigurat, speriat, întrebându-mă cum ajunsesem şi ce căutam acolo. Eram destul de treaz pentru a pricepe că trecusem printr-o mare primejdie, dar nu îndeajuns pentru a mă desprinde de bara de care mă ţineam strâns, aşteptând să mă lămuresc ce se întâmplase. Şi nu mă lămuream deloc. După un timp, a trecut cineva care m-a întrebat de ce nu intram în vagon. I-am explicat că, probabil, adormisem adânc, nu observasem venirea trenului şi abia când trenul s-a pus în mişcare am sărit de pe bancă, disperat că rămân în gară, şi m-am agăţat cum am putut. Pe măsură ce vorbeam, mă linişteam. Chiar am râs: „Asta a fost“. După care m-am asigurat că mă aflam, într-adevăr, în trenul pentru Bucureşti şi m-am dus să-mi caut un loc.

Dar să încerc altă explicaţie care e, poate, mai bună.

Mă revăd într-o odaie mică, sărăcăcioasă, cu lut pe jos, fără sobă, cu o lampă de gaz pe o măsuţă ovală. Afară, noaptea căzută peste periferiile cartierului Ferentari. Din când în când, loveam cu o lingură de lemn în pălăria metalică a unui ceas deşteptător, pentru a-mi birui somnul, neavând un reşou la care să-mi fac o cafea. Aşa mi-am pregătit examenele, patru ani, la Litere, la Drept şi la Filosofie. În timpul anului, cu excepţia după-amiezelor în care îmi permiteam luxul de a merge la un film, pe bulevard, colindam bibliotecile, citind tot ce găseam despre Evul Mediu. Scriam o *Reabilitare a Evului Mediu*, pe care o visam operă capitală, dar al cărei manuscris l-am pierdut, din păcate, în toamna anului 1948. Lăsam pregătirea examenelor pentru sesiuni. Contam pe memoria mea, capabilă, potrivit calculelor verificate în practică, să reţină, aproape fidel, orice text, parcurs cu o viteză de douăzeci şi şase de pagini pe oră. Toate examenele din studenţie au fost pentru mine doar o simplă problemă de timp. Aveam nevoie, la fiecare examen, de numărul de ore care, înmulţit cu douăzeci şi şase, să-mi permită să parcurg cursul până la capăt, însemnând pe margine, după o metodă proprie, cu diverse culori, pasajele mai importante. O săptămână, două, mai târziu, însă, textul memorizat astfel începea să pălească.

Aşa îmi explic că, pe lângă întâmplări disparate, îmi amintesc, mai ales, stări, senzaţii. Cred că aş putea să înşir câteva sute de mirosuri ale ierbii, în funcţie de ceasurile zilei, de ploaie, de soare, de anotimp, de pământ, de umbră, de înălţime, de gradul de umezeală

ori de uscăciune. Aş putea deosebi şi acum, bănuiesc, cu ochii închişi murele oloage de murele crescute în tufe, foşnetul unui fag de foşnetul unui brad. În schimb, multe din cele trăite s-au estompat, lăsând în urmă goluri, ca într-o pădure arsă pe jumătate. Această descoperire mă obligă să admit că memoria mea seamănă acum cu o oglindă spartă, care-mi restituie numai frânturi de viaţă.

3. Într-o seară (câţi ani să fie de-atunci? cred că aproape douăzeci), m-a căutat un profesor de la liceul „Spiru Haret“ pentru a mă anunţa că în prima decadă din decembrie va avea loc, ca de obicei, întâlnirea foştilor absolvenţi ai liceului. Cum nu participasem niciodată, m-a rugat să fac tot posibilul pentru a fi prezent. Nu-mi reproşa nimic, dar fără să vrea profesorul R. m-a pus în situaţia să mă simt un nerecunoscător. Nu mă leagă chiar nimic de liceul unde am învăţat? „Eu am învăţat numai şapte clase la «Spiru Haret», i-am precizat grăbit. Ultima clasă de liceu am urmat-o la Făgăraş. Acolo am absolvit, de fapt.“ Argumentul nu l-a convins. Mi-a replicat, râzând, că totuşi principalele amintiri din liceu le am probabil de la „Spiru“. Ceea ce, fireşte, e adevărat. Luat prin surprindere, n-am găsit un pretext politicos ca să refuz invitaţia. I-am promis că mă voi gândi, dar după ce am închis telefonul mi-a părut rău că n-am fost mai categoric. Nu mă credeam în măsură să comunic ceva important noilor generaţii de elevi. Dar profesorul R. a revenit a doua zi dimineaţa cu un nou telefon. M-a

întrebat dacă nu cumva puteam să-l anunţ şi pe profesorul George Şerban, telefonul acestuia fiind defect. „Îmi imaginez că-l vedeţi.“ „Vă înşelaţi, i-am zis. Nu l-am văzut de când...“ Aici m-am oprit. Mi s-a părut nepotrivit să intru în amănunte cu un străin, să-i explic de ce nu-l mai văzusem de multă vreme pe fratele mamei, de la care tata a aflat de existenţa liceului „Spiru Haret“ (unde „unchiul George“ era subdirector şi profesor) şi de concursul la care m-am prezentat în toamna anului 1937 pentru obţinerea uneia din cele cinci burse oferite de comitetul şcolar copiilor săraci, dar de care anumite împrejurări m-au înstrăinat pe la sfârşitul clasei a VII-a. Ca să pun punct conversaţiei, am promis că voi găsi, cumva, un mijloc pentru a-l anunţa de întâlnire.

În următoarea zi, am cutreierat vreo oră străzile care pătrund în Şoseaua Mihai Bravu, acoperite în parte de noroiul lipicios rămas de la camioane şi înmuiat de ploaie, în căutarea blocului cu numărul P 12. De câteva ori am fost pe punctul să renunţ. Îmi părea rău că-mi luasem obligaţia să-l anunţ pe „unchiul George“ de întâlnirea de la liceu, riscând o regăsire jenantă, mai ales că nu mă simţeam în stare să înfrunt o explicaţie; ce rost mai avea să-i fac reproşuri unui om de nouăzeci de ani?

„Unchiul George“ îşi trecuse examenul de licenţă cu distincţia maximă, „magna cum laude“. Din păcate pentru el, bursa de studii rezervată în principiu celui mai bun student din ţară, care i-ar fi permis să se specializeze în străinătate, i-a fost acordată unui absolvent

cu rezultate mai slabe, dar cu relaţii mai puternice. Experienţă din care a reţinut, pe lângă amintirea unei nedreptăţi, convingerea că, mai presus de orice, e poziţia socială. Adora să fie salutat respectuos, să i se zică „domnul" şi de către surori şi să ţină mici discursuri iluministe ţăranilor din Lisa, strânşi în jurul lui, pe uliţă, duminica după-amiază. În Bucureşti, îşi dorea să fie invitat de lumea bună, să aibă relaţii care să-l asigure că ambiţiile sale mergeau pe teren solid, se purta, din câte am auzit, fermecător cu cucoanele mai ales, pe scurt, prospera în limite mic-burgheze şi nu era, se spunea, deloc rău ca profesor. Mie, însă, îmi arăta o altă faţă, aspră şi autoritară. Nu vroia să se afle că eram rude, poate şi din grija de a nu-i influenţa pe ceilalţi profesori, dar, poate, şi pentru că-l supăra, cumva, sunetul strident făcut de blacheurile bocancilor mei pe coridoarele unui liceu neobişnuit cu aşa ceva. O singură dată mi-a arătat simpatie. Mi-a cerut, când am plecat într-o vacanţă de Crăciun, prin clasa a II-a sau a III-a, să mă duc să văd dacă livada lui din „luncă" era bine împrejmuită. I-am scris despre lacătul care atârna, încuiat inutil, la poarta unui gard părăginit, cu nenumărate spărturi prin care iepurii intrau nestingheriţi şi rodeau coaja merilor, iar el mi-a trimis o telegramă neaşteptată de care am fost mândru: „Felicitări pentru stil". Când m-am întors însă din vacanţă, în prima dimineaţă, ni s-a inspectat ţinuta la intrarea în liceu. Cu acea ocazie a ieşit la iveală aspectul neregulamentar al buzunarelor mele, pe care le înfundam la micul dejun, la internat, cu pâine, în

vederea recreaţiilor. Am fost pus să le golesc şi am primit de la „unchiul George“ o palmă usturătoare şi umilitoare în faţa colegilor.

Până la urmă am găsit blocul. Era şi timpul. Ploaia formase adevărate bălţoace, iar pantofii mei începuseră să tragă apa ca o sugativă.

Am întârziat puţin înainte să sun. M-am întrebat cum va reacţiona, văzându-mă. Ce-mi va spune? Ce să-i spun? Ca să tai nodul gordian al încurcăturii în care mă vârâsem singur, am apăsat lung, ferm, butonul soneriei, pregătindu-mă să aud paşi. A urmat o lungă linişte şi, după o ezitare, am mai sunat o dată. De data aceasta, o voce răguşită mi-a strigat dinlăuntru:

— Intră.

Am împins uşa şi am pătruns într-un vestibul semiîntunecos. La capătul lui mai exista o uşă, care era deschisă. Cum nimeni nu-mi venea în întâmpinare, am tuşit şi aceeaşi voce mi-a repetat:

— Intră.

Mi-au trebuit câteva clipe, înaintând, până ce m-am dumirit de unde venea vocea. Din pat. „Unchiul George“, pe care l-am recunoscut imediat, şi un alt bătrân stăteau vârâţi sub plapumă, ca să se încălzească, fiecare cu câte o scufie pe cap.

— Mă scuzaţi, am zis, zăpăcit de acest tablou comic. Fără să mă îndepărtez de uşă, cu gândul să plec cât mai repede, am precizat scopul vizitei mele, care se nimerise să fie inoportună. Dar „unchiul George“ a dat plapuma la o parte, s-a ridicat în capul oaselor şi, după aceea, vârându-şi picioarele în nişte papuci de

pâslă, a venit spre mine cu mâinile întinse, în dorința evidentă de a mă îmbrățișa.

— Ia te uită! Nu mă așteptam la această vizită. După atâția ani... Era să nu te mai recunosc, bată-te Dumnezeu să te bată.

În fața mea se afla un bătrânel îmbrăcat într-un halat roz, scurt, demodat și cu pantaloni negri. Scufia de pe cap îi dădea acum un aer și mai caraghios, fiindcă „unchiul George" imita parcă gesturile unui om în ținută de seară care-și salută ceremonios și afectuos oaspeții. Avea exact atitudinea ușor teatrală de odinioară, numai că împuținată și oarecum degradată de vârstă, de ambianță, din care pricină solemnitatea lui devenea puțin jenantă, dar și înduioșătoare. Între noi fuseseră cu totul alt gen de relații.

— Ți-l prezint pe nepotul meu... s-a adresat el, protocolar, celuilalt bătrân, care rămăsese tăcut, lângă perete. Iar mie mi-a explicat: Dumnealui e un prieten al meu, fost funcționar la Banca Națională. Mai vine pe la mine și stăm amândoi ca doi huhurezi bătrâni, amintindu-ne de tinerețe...

S-a așezat pe un scaun tapițat, cu stofă uzată, în spatele unui birou negru, de modă veche, cu vopseaua scorojită, invitându-mă să-mi scot pardesiul și să-l pun pe marginea patului. Acum puteam să-l observ mai bine. Halatul, cu gulerul brodat, îi era ros în coate. Pantalonii negri și cravata, tot neagră, îi dădeau un aer pedant. Chelise. Numai în jurul capului mai avea câteva fire de păr alb, moale, mort. Mi-a atras atenția și pielea craniului, ușor încrețită, ofilită.

Din ochii stinşi, nesiguri, pierise trufia de odinioară, dar nasul coroiat, de pasăre de pradă, precum şi obiceiul de a-şi răsturna capul pe spate, într-o atitudine de efect, îi restituiau ceva din aplombul pierdut.

— Cum m-ai găsit? mi-a zis şi, fără să aştepte răspunsul meu, a continuat pe un ton patetic, deplasând sensul întrebării. După cum vezi, m-am ramolit, am trăit prea mult.

Suferea, probabil, nu din pricină că trăise prea mult, ci din cauza marginalizării, a dispariţiei publicului din jurul său. Devenise un bătrânel şters, oarecare, într-o garsonieră din culisele vieţii, după ce râvnise să joace un rol pe scenă.

Dar ştia încă, din instinct, să domine. Şi-a închis ochii, şi i-a acoperit apoi cu palma, aplecându-şi capul, lăsându-mă să aştept stingherit. Între timp, celălalt bătrân a coborât cu mişcări încete din pat, şi-a încălţat pantofii, şi-a luat paltonul, căciula şi s-a retras discret.

— Nu te mai conduc, a zis „unchiul George", fără să-şi schimbe poziţia.

— Nu, nu e nevoie, l-a aprobat celălalt. La revedere.

De afară, se auzeau zgomotele maşinilor care veneau să parcheze în spatele blocului sau plecau. Camera era decentă, dar cu un miros uşor şi stătut de singurătate. În lumina tulbure care se prelingea dinspre fereastră, „unchiul George" părea o nălucă a altui timp. S-a sculat, totuşi, neaşteptat de vioi de pe scaun.

— Cu ce să te servesc?

— Cu nimic. Mulţumesc.

Curios, se comporta de parcă ne despărţisem cu o zi înainte. Trecuse cu o uşurinţă uimitoare peste înstrăinarea pe care timpul o săpase între noi. Eu eram, în mod evident, mult mai încurcat decât el. La un moment dat, privindu-l, chiar m-am suspectat că mă folosisem de un pretext pentru a mă justifica faţă de mine însumi că-l căutam. Şi n-o făcusem oare în speranţa că, poate, voi ieşi astfel dintr-o inerţie a regretelor pe care doream să le limpezesc? Ajunsesem de mult la concluzia că era inutil să-i mai dezvălui reproşurile, întemeiate sau nu, pe care nu le rostisem la timpul potrivit. Preferasem, poate şi dintr-un soi de laşitate, să las vremea să le cicatrizeze, mulţumindu-mă să aflu cu totul întâmplător şi fragmentar, de la alţii, veşti despre el. Urmărindu-l cum dispărea în bucătărie, încă foarte drept pentru cei nouăzeci de ani ai săi, aproape un miracol de vitalitate, îmi părea rău că n-am lămurit când trebuia anumite lucruri care pe mine m-ar fi ajutat să mă eliberez de orice ranchiună, iar pe el să priceapă, eventual, reticenţele mele, să nu le atribuie o altă cauză.

L-am auzit moşmondind ceva în bucătărie, de unde a apărut cu un cuţit lung în mână.

— Nu e destul de ascuţit, mi-a zis, arătându-mi-l, după care s-a întors la treaba cu care se îndeletnicea acolo.

Juca teatru? Întâmplări petrecute demult, pe care le crezusem înmormântate pentru totdeauna în păcatele şi candorile anilor de liceu, experienţe care mă

formaseră și poate mă deformaseră reînviau cu o acuitate surprinzătoare și absurdă. Încălcasem parcă un consemn și stârnisem umbrele. Cu ce drept? Cu ce rost?

Din cameră, se observa destul de bine, lipseau unele obiecte care fuseseră, probabil, vândute recent, căci „unchiul George“ se pregătea să emigreze în Italia, unde locuia verișoara mea Norița. Un dreptunghi mai curat pe perete indica locul unde fusese un tablou. Un altul, mai mare, sugera că acolo fusese un dulap care dispăruse. Pe fereastră se vedeau un petic de cer umed, mustind de ploaie, și un zid neutru, sub un balcon de fier forjat acoperit cu sticlă verde. Dincoace de ea, însă, aproape totul devenea echivoc.

După vreo cinci minute, „unchiul George“ a revenit din bucătărie, s-a scuzat că n-a reușit să deschidă o conservă cu suc de fructe și așezându-se din nou pe scaun, în spatele biroului, a început să răscolească de zor prin sertare. Absorbit de ceea ce căuta, uitase, parcă, de mine. Scotea hârtii, acte vechi, multe dintre ele îngălbenite, le examina – ciudat, fără ochelari! – mormăind pentru sine, nemulțumit: „N-o găsesc, nu știu unde am pus-o. N-o găsesc, fir-ar să fie...“. În vreme ce așteptam să termine, m-am întrebat ce-ar fi zis dacă i-aș fi amintit de palma pe care mi-a dat-o pentru că fusesem prins cu buzunarele pline de pâine, dar am alungat acest gând meschin. Unele amănunte, pe care avem prostul obicei să nu le uităm, ar fi o necuviință să le scoatem la lumină din adâncul mizeriilor noastre. În fond, el n-avea cum să-și închipuie

că în mintea mea de copil palma aceea va avea alte rezonanțe. A ridicat, deodată, capul din hârțoagele pe care le răsfoia.

— Vroiam să-ți arăt ceva care te-ar putea interesa. Întâmplător am dat peste această informație. Tu știi de unde vine numele satului nostru, Lisa?

— Nu.

S-a rezemat de speteaza scaunului, a închis ochii pe jumătate, concentrându-se, și a început să-mi explice ca unui elev.

— Herodot arată că Xerxes, trecând Helespontul, a poposit câtva timp lângă un râu care se numea „Lisos" și care curgea pe lângă orășelul „Lisaia". Căutând în dicționare, am aflat că există un cuvânt grecesc „lisos", cu femininul „lise", un adjectiv care înseamnă „neted, plăcut, blând, liniștit etc.". Și mi-am zis: cam așa va fi fost locul unde a poposit armata lui Xerxes la 480 înainte de Christos...

Nu l-am mai urmărit. Explicația lui îmi părea pură fantezie. Am zâmbit în sinea mea amintindu-mi cum în liceu, când am auzit prima oară de Mona Lisa, m-am grăbit să-mi spun, încântat de această potrivire, că Lisa e un nume feminin. Și „unchiul George" proceda oarecum la fel. Dar de ce-l preocupa chestiunea? Era vorba de o simplă, și explicabilă, plăcere etimologică?

— Ei, ce zici? mi se adresă el.

— Ce să zic? Interesant.

— Nu-i așa?

Pe birou se găsea o lampă veche. Alături, o lampă cu picior. În spatele scaunului tapiţat, o mică bibliotecă, fără cărţi. Numai pachete de hârtii legate cu sfoară.

— Acte, am aici acte foarte importante, mi-a zis „unchiul George".

Privindu-l, mă încerca acelaşi regret: ce păcat că nu şi-a urmat vocaţia de filolog! Cu pasiunea şi aplicaţia lui pentru cercetare...

— Urlă casa pe mine, a murmurat el pe neaşteptate, răspunzând oarecum gândurilor care-mi treceau prin cap. Uneori mă duc la un pantofar din apropiere. Mă uit cum lucrează. Mai trece timpul.

Nu mai auzea foarte bine, din care pricină întreba mereu „ce?" şi s-a plâns, de asemenea, de cataractă.

— De ce nu te operezi? l-am întrebat.

M-a fixat bănuitor.

— De ce să mă operez?

— Ca să poţi citi.

A rămas pe gânduri câteva clipe, după care mi-a răspuns cu vehemenţă.

— Nu mă operez. Îmi e frică.

Am încercat să-l asigur că nu e o operaţie grea, că în trei zile problema e rezolvată. Dacă vroia, îi aranjam eu. M-a privit neîncrezător.

— La vârsta mea?

— Da, fireşte, i-am zis.

După o altă clipă de tăcere, a dat energic din cap, negativ.

— Nu mă operez. Dacă aş putea, aş face ceva la picioare. Să pot să umblu. Mă dor muşchii. Şi mi-a

arătat partea piciorului dintre coapsă și genunchi. Mă dor groaz-nic. Înțelegi? Groaz-nic.

— Ar trebui totuși să te operezi, am insistat eu, lipsit de tact.

— Nu, nu! s-a răstit el la mine. Și a tăiat aerul cu mâna, dându-mi de înțeles că nu mai era dispus să discute această chestiune. După care, răscolind printre hârțoage din nou, s-a oprit la un carton vechi, îngălbenit. Diploma lui de licențiat „magna cum laude".

— De ce...? dar am renunțat să-l mai întreb de ce abandonase proiectele din tinerețe. Ce rost avea să-l amărăsc? El a priceput totuși ce vrusesem să-l întreb. Și, de data aceasta, a făcut un gest de lehamite, uitându-se în jur. Apoi a examinat îndelung peretele din spatele lui.

— N-am nici un cui care să țină, a zis, obligându-mă să tresar. Ce vroia să spună? A, nu e ce gândești tu, a izbucnit el în râs. N-am intenția să mă spânzur. Vreau să agăț o fotografie a mea, mare, din tinerețe, pe care am înrămat-o. Te miră?

— Deloc.

— Atunci de ce zâmbești?

— Ți s-a părut.

De fapt, observase bine. Îl recunoșteam în dorința lui. Dar m-a scutit de alte explicații, întorcându-se spre un fotoliu cu arcurile rupte, aflat sub fereastră, pe care se zărea o mașină de scris Remington, neagră, prăfuită.

— N-o cumperi? m-a întrebat el, cu un glas din care dispăruse orice umbră de melancolie și din care

am înţeles că în clipa aceea nu-l mai interesam, probabil, decât în calitate de posibil cumpărător.

— Am una la fel de uzată.

— Dar ce mai scrii?

Am rămas descumpănit. Nu ştiam ce să-i spun. M-am uitat la pachetele legate cu sfoară din bibliotecă, mi-am adus aminte de proiectele lui din tinereţe, de a se duce în Spania şi de a studia limba bascilor, şi deodată, dintr-un impuls obscur, am simţit nevoia să improvizez ceva. I-am zis că aş vrea să scriu o carte despre Don Quijote. Deoarece unii îl cred nebun. Dar, tot atât de bine, el poate fi considerat un sfânt. De altfel, a fost supranumit „un Christos spaniol". Doar că nu e înconjurat de apostoli. E însoţit numai de Sancho Panza, care nici măcar nu-şi dă seama că Învăţătorul lui întemeiază şi el o religie. Una în care credinţa în iluzii e valoarea supremă. În fapt, drumul lui Don Quijote, la fel ca al lui Iisus, e fără întoarcere. Doar că el va sfârşi ieşind din scenă, în loc să moară pe cruce.

„Unchiul George" m-a privit lung, cercetător. Mi s-a părut că pentru prima dată pe figura lui autoritară, acum veştejită, s-a ivit un licăr de simpatie pentru mine. Apoi, a izbucnit, cu o energie care m-a surprins, într-un hohot de râs.

— Cum? Cum ai zis?

Avea din nou figura de altădată şi, o clipă, m-am temut că-mi va da o palmă.

4. De fapt, nu-l minţisem decât pe jumătate. În studenţie, am avut şi eu un proiect legat de Spania. Am visat, nu să studiez limba bascilor, ci să pot reface într-o zi ruta lui Don Quijote, Spania fiind singura ţară pe care mi-am dorit cu adevărat s-o cunosc. Împrejurările nu mi-au îngăduit, însă, decât o noapte şi o dimineaţă petrecute la Madrid, în trecere, între două avioane. De la aeroport, m-am dus la hotel, iar de la hotel, lăsându-mi valiza nedesfăcută, am pornit-o pe străzi. Şi am umblat absolut la întâmplare până noaptea târziu, când m-am întors răpus de oboseală. Dimineaţa, m-am trezit devreme şi am alergat la muzeul Prado unde, ce ironie! am avut la dispoziţie exact cele „trei ore" de care vorbeşte Eugenio d'Ors, după care, pe o căldură nimicitoare, a trebuit să fug la hotel, cu sufletul la gură, să-mi iau valiza şi să mă arunc în primul taxi, implorându-l pe şofer să facă imposibilul pentru a se descurca prin aglomeraţia infernală a amiezii spre aeroport.

După '89, când aş fi avut posibilitatea să-mi împlinesc proiectul la care visasem cândva, mi-am dat seama că şi pasiunile îmbătrânesc. Mă leagă şi azi de Spania un sentiment complicat, dar nu m-aş mai sui într-un avion să mă duc s-o văd. Pe deasupra, dacă în tinereţe mă credeam înrudit cu Don Quijote, acum constat că sunt exact opusul lui.

Cel puţin, dintr-un punct de vedere. Numele sub care Don Quijote a rămas celebru e un nume nou. Când pleacă, iese direct în câmp, ca să nu-l vadă

nimeni şi nu ţine să-şi ia rămas-bun de la cineva. Astfel, el ne lasă să înţelegem că nu mai are trecut, că nu lasă nimic în urmă. Deşi e bărbat în vârstă, abia s-a născut. Trecutul este pentru Don Quijote o haină prea strâmtă, în care n-are cum să încapă ceea ce visează el. În schimb, în privinţa viitorului nu-şi face griji. Se lasă în voia calului, sigur că orice drum îl va duce la nemurire.

Eu sunt exact pe dos. Mă copleşesc amintirile, iar la viitor prefer să nu mă gândesc.

5. Marc Aureliu spune undeva în „însemnările" sale: zeii au ţinut sfat asupra mea şi au decis ce urma să mi se întâmple. Cu unul ca mine, nu cred că zeii şi-au pierdut vremea. Ce să caute ei prin Lisa? De ce i-ar fi interesat să intervină în regulile pe care tot ei le stabiliseră, probabil, cu multă vreme în urmă? Ştiau că viaţa în Lisa se supunea acestor reguli, fără să-şi permită vreo abatere, şi că instituţiile satului, bisericile (fiindcă erau două: una „mare", ortodoxă, alta „mică", greco-catolică), şcoala, crâşmele (acestea erau mai multe, cinci) şi „gura satului" vor veghea asupra fiecărui destin. În consecinţă, m-au lăsat şi pe mine să hotărăsc singur, de capul meu, ce voi face sau, mai exact, să mă descurc cum voi putea cu firea mea.

Azi, împlinesc 77 de ani. Vârstă pe care părinţii mei n-au atins-o. Tata a murit la 62 de ani. Mama, la 71. Acum, sunt mai bătrân decât ei. Soarta mi-a îngăduit să trăiesc mai mult, de ce m-aş plânge?

Nu, nu mă plâng. Cel mult, voi recunoaşte că-mi trăiesc bătrâneţea rău.

6. M-am întrerupt fiindcă a sunat telefonul. Era o greşeală. Cel care sunase căuta o firmă.

Faptul că nu mi-am sărbătorit ziua de naştere niciodată m-a scutit de felicitări, de ipocrizii, de euforii false. În schimb, mi-a lăsat aniversările să semene cu o cameră goală sau cu duminicile în care te aştepţi să se întâmple ceva deosebit de zilele obişnuite, şi nu se întâmplă. În mod fatal, am ajuns mereu la recapitulări, la bilanţuri, deşi ele mi-au fost tot mai neplăcute, pe măsură ce „mai târziu“ devenea „prea târziu“.

Am în urma mea, trebuie s-o recunosc, nu puţine aspiraţii prea vagi sau, pur şi simplu, uitate, lucruri făcute pe jumătate sau făcute rău, ambiţii la care am renunţat sau pe care n-am fost în stare să le împlinesc. Nu mă consider un idealist ratat, dar nu sunt nici foarte departe de această condiţie în anumite privinţe. Sigur, eşecurile nu ne sunt totdeauna imputabile integral. Am fost „ajutaţi“ şi de vremuri sau de împrejurări uneori. Alteori, se nasc din iluzii prea mari, din aşteptări exagerate, din supraestimarea posibilităţilor noastre. Dar eşecul meu în planul relaţiilor umane, care m-a adus la bătrâneţe în pragul mizantropiei, cum l-aş putea motiva? Prin tendinţa de a mă lăsa „folosit“ de tristeţile mele? Prin dificultăţile pe care mi le-am creat singur fiind şi impulsiv şi uşor de rănit? M-am străduit în viaţă să rămân onest şi n-am pe conştiinţă nici o porcărie, dar asta nu a fost suficient,

se pare. Dacă nu mi-a fost dat să fiu nici cinic, nici stoic, trebuia, poate, cel puţin, să refuz să fiu un „lup singuratec". Or, n-am făcut decât să-mi duc şi în lume bârlogul, ca Diogene butoiul, mulţumit că, din când în când, mi se ofereau semne de prietenie şi de simpatie. Din care nu m-am socotit dator să învăţ ceva. Sau n-am putut.

În fond, nu ştiu dacă pot pretinde că am ştiut ce vreau de la viaţă. Nu mi-au lipsit ţintele false şi entuziasmele naive. Reveriile polare din adolescenţă, pe urmele lui Nansen sau Amundsen, au fost nişte mofturi romantice. Mă imaginam printre banchize stând lângă o sobă de teracotă pe care o înfundam continuu cu lemne. Căutarea „secretului secretelor" n-a fost nici ea o aventură prea serioasă, deşi mă înduioşează faptul că am fost în stare să-mi pierd atâtea după--amieze, prin anticariate, crezând într-o legendă. Poate, singura cu adevărat grea de consecinţe posibile în destinul meu a fost ideea că nu ne putem împlini prin „măsură", ci prin „lipsa de măsură"; că nu „înţelepciunea" de a cântări atent orice risc e de invidiat, ci „nebunia" de a îndrăzni fără măsură, de a crede fără măsură, de a iubi fără măsură. Numai că tocmai această convingere am tratat-o cu prea multă măsură!

Ceea ce am reuşit în mod sigur a fost să dau altora o impresie greşită despre mine. Par sau, oricum, am părut un ardelean sobru, cu picioarele bine înfipte în pământ, serios şi ursuz. Cum am mărturisit în *Deşertul pentru totdeauna*, din toate aceste trăsături, e adevărată numai ultima. Sunt posac, morocănos, am moştenit-o

pe mama, ca fire. Şi n-am nimic din calităţile unui ardelean. Ardelenii sunt, în genere, buni gospodari, realişti, pragmatici. Eu sunt tot ce poate fi mai străin de aceste însuşiri. Gospodar nul, romantic înclinat să-şi viseze viaţa, în loc s-o trăiască, introvertit cu o sensibilitate bolnăvicioasă, care ajunge uşor jucăria susceptibilităţilor sale, cam aşa arată ce se ascunde sub aerul meu de persoană chibzuită. Dar se pare că nimeni nu m-a crezut. Mărturisirea mea a fost luată drept cochetărie. Probabil, când eşti prea sincer, dai de bănuit.

7. Ar fi cazul să spun ceva despre cea mai penibilă – şi cea mai inutilă – descoperire pe care ţi-o rezervă bătrâneţea. La un moment dat, constaţi că nu mai trebuie să faci nici un efort pentru a fi modest. Mai mult: modestia a încetat să fie o virtute. Acum, îţi e impusă de ceea ce trăieşti. Nu mai ai ambiţii, nu mai ai nici dorinţe, în afară de cele legate de sănătate. Nu-ţi mai pasă nici cum te îmbraci. Dacă, altădată, te simţeai lezat sau, măcar, deranjat când cineva arunca o părere nu tocmai bună despre tine, acum aproape nu te mai interesează cum te judecă alţii. Eşti, cumva, deasupra răutăţilor, a invidiilor sau a antipatiilor care ţi-au tulburat viaţa.

Mizeriile bătrâneţii nu sunt, fără îndoială, o noutate. Teoretic, cel puţin, le-am aşteptat şi eu. Căci nimeni nu scapă de ele. Modestia impusă, cu care nu te poţi lăuda, pe care te vezi constrâns s-o suporţi, e, însă, o surpriză greu de digerat. Ani în şir, ai crezut că

însemni şi tu „ceva". Niciodată n-ai avut suficientă imaginaţie pentru a-ţi închipui lumea fără tine. Chiar dacă n-ai mers cu vanitatea până la paranoia de a crede că lumea se învârte în jurul tău, că e nerăbdătoare să audă ce spui, ţi-a lipsit inteligenţa sau puterea de a accepta că nu însemni mai mult decât fotografiile îngălbenite pe care cineva, după tine, le va arunca la gunoi.

Dar n-aş vrea să las impresia că modestia e cea care îmi dă puterea de a vorbi, azi, şi în termeni neplăcuţi despre mine. Nu sunt nici pe departe în situaţia de a mă analiza cu detaşarea unui entomolog care studiază insectele puse sub lupă. Explicaţiile pentru ideea de a căuta destinul şi în defectele mele şi în „fleacuri" n-au nici o legătură cu modestia.

M-am convins că sinceritatea absolută nu e cu putinţă. Există în noi bariere, pudori şi ipocrizii pe care nu le putem depăşi. Şi nu jucăm doar pentru alţii comedia de a vrea să părem mai buni decât în realitate. O jucăm şi pentru noi. Aş vrea, însă, ca măcar sinceritatea de care sunt în stare să n-o ratez. Pe de altă parte – şi poate că, de fapt, aceasta e explicaţia principală – s-a accentuat în mine o pornire mai veche, autodestructivă, pe care am moştenit-o tot de la mama. Probabil, în psihiatrie boala aceasta, în care ai tendinţa de a te vedea ca persoană defectă, are un nume. Am şi citit ceva despre asta. Acum, ea s-a agravat. Instinctul vital, care m-a ajutat să fac faţă şi melancoliilor şi pesimismului, mereu latente în mine, dă semne de oboseală. Uneori, am impresia că

nu mai aparţin lumii actuale. Şi dacă n-aş fi avut o totală inapetenţă pentru alcool, poate n-aş rămâne străin de zeul al cărui nume l-am văzut scris pe toate gardurile în mahalaua unde am locuit ca student, trecând prin groapa de la bariera „Bacchus".

8. De bănuiala de „narcisism" nu ţin să mă apăr. Ce să spun? Să explic că însuşi termenul e dubios? Cine a citit atent legenda ştie că la originea întâmplării s-a aflat Nemesis, cea care veghea la greci ca totul în univers să fie în echilibru şi care, revoltată de răceala arătată de Narcis fetelor şi nimfelor îndrăgostite de el, l-a pedepsit pe tânărul misogin să se înamoreze de propriul chip. Pe deasupra, „narcisism" să însemne, oare, că nu mai poţi iubi decât disperat?

Cam toate certitudinile mele, câte au fost, sunt acum ciuruite de îndoieli, ca nişte haine roase de molii. Mi-ar fi greu să numesc una care să fi rămas intactă. Numai când deschid fereastra, dimineaţa, să vină aer proaspăt şi mă uit cum se luminează frunzele oţetarilor în curtea vecină, simt că pot iubi şi o lume pe care n-o înţeleg.

S-a înnorat oare? N-a mai plouat de vreo două săptămâni şi cred că, dacă va continua seceta care a pârjolit, am auzit, câmpurile, va fi compromis şi porumbul, nu numai grâul. Ieri au fost 40 de grade la umbră. Ceva mai devreme, când am ieşit în curte, căldura mirosea, parcă, a hoit. Dacă s-ar răcori puţin, aş putea să ies să mă plimb. Altfel, trebuie să rămân în casă. Doctorii mi-au recomandat să evit zăpuşeala.

9. Niciodată nu m-am gândit serios ce voi face la bătrânețe. M-am comportat de parcă o asemenea perspectivă nu exista decât teoretic și pentru mine. Chiar și după ce am trecut de șaptezeci de ani, când nu mai puteam să alerg după autobuz, ca să-l prind în stație, și am început să am probleme cu somnul, n-am fost mai puțin superficial. Bătrânețea continua să rămână, în capul meu, grija altora. Mă feream, cu o stupidă cochetărie, să spun că „sunt un om bătrân". Preferam formula ipocrită „sunt un om în vârstă". Și mă străduiam să mă conving că totul era ca înainte. Așa se face că nu m-am obișnuit treptat cu declinul fizic și cu neplăcerile legate de el. Noutatea că viața s-a cam dus, că trebuie să mă bazez din ce în ce mai mult pe amintiri, m-a prins nepregătit, m-a luat prin surprindere. De aceea m-a zdruncinat, cred, mai rău decât pe alții. Când am ieșit din spital, după infarct, era soare, aproape vară. Dar, în loc ca asta să-mi facă plăcere, căutam locurile cu umbră. Strada însorită mă obosea, îmi accentua sentimentul confuz de om terminat.

După doi ani, am suferit un accident cerebral. Din fericire, minor. Venite una după alta, cele două lovituri mi-au distrus, însă, sistemul defensiv. Am fost în situația unui boxeur care primește un pumn direct în bărbie și se trezește prăbușit la podea. Am început să-mi dau seama că, din actor pe scena vieții, deveneam un figurant.

Situație în care te lămurești, însă, pe deplin ce valoare are pretenția că bătrânețea este „vârsta înțelepciunii". Pe dracu'! Depinde ce-or fi înțeles prin

„înțelepciune" cei care au lansat enormitatea asta. Dacă s-au gândit, cumva, la „înțelepciunea" de a te ridica deasupra tuturor vanităților și ambițiilor, preferam să nu mă bucur niciodată de acest „privilegiu". Acum, nu mă mai scol speriat că am întârziat unde trebuia să ajung, nu mă mai îmbrac în grabă, nu mai plec ca din pușcă, în schimb am descoperit că am prea mult timp liber, că semăn unui obiect scos din uz. Pascal zicea că toată nenorocirea omului vine de-acolo că nu poate rămâne liniștit în camera sa. Bine, și ce să facă dacă rămâne? Aș fi vrut să fiu în altă parte acum, nu aici. Azi-noapte, m-am trezit dintr-un vis râzând și bătându-mi palmele una de alta în timp ce spuneam: „Aceasta e mâna mea dreaptă și aceasta e mâna mea stângă". Numai că le arătam exact pe dos! Poate, mi-a fost dat să fiu mereu altundeva decât trebuia.

10. Abia acum înțeleg ce-a vrut să spună sfântul Augustin zicând că memoria își amintește chiar și de uitare! Simt, aproape real, mirosul amar al toamnelor în care coceam, cândva, cartofi în pădure. Îi scoteam din jar cu coaja arsă, neagră și plină de cenușă, îi curățam și îi mâncam în vreme ce mă înțepau ochii din pricina fumului, iar norii alergau deasupra noastră pe cer. Și câtă frumusețe exista în tristețea acelor sfârșituri de vacanță! Trântiți în iarbă, după ce ne plictiseam de cartofi, ne mânjeam degetele cojind nuci verzi. În sat, câinii nu mai tresăreau noaptea prin somn, ca vara, când, toropiți de căldură, se repezeau

uneori furioşi spre poartă, deşi nu trecea nimeni. Soarele nu mai avea putere. Se apropiau ploile reci, vântul căpăta iz de iod, dar ultimele zile de vară îmi păreau de o dulceaţă sfâşietoare.

Mi-a plăcut să cred că faptul de a mă fi născut vara, în cea mai fierbinte lună a anului, nu e un simplu detaliu biografic. Şi nu mi se pare că m-am înşelat. Asta ar explica şi de ce tristeţile mele au fost, în general, luminoase, de ce, dincolo de aerul meu posac, au ars mereu otrăvurile unor pasiuni utopice. Aveam, mi s-a spus, fix un an când părinţii m-au luat cu ei la seceriş. Şi, după ce au aşezat leagănul la umbra unui snop de grâu, prinşi cu lucrul, n-au observat că, la un moment dat, am rămas fără apărare, sub soarele violent de iulie. Când şi-au dat seama, eram roşu ca un rac fiert. Urmările, din câte am înţeles, au fost dezastruoase. Numai printr-o minune am scăpat cu viaţă. Dar arsura aceea, care m-a costat un rând de piele, a devenit, parcă, destin, transformându-mă într-un „om al verii". În nici un alt anotimp nu m-am simţit mai în largul meu. Toamnele, cu burniţele lor putrede, iernile cu zloată şi frig, primăverile, capricioase şi grăbite, n-au fost pentru mine decât o lungă aşteptare a verilor. Mi-au plăcut cerurile spălăcite de secetă, pietrele înnegrite de lumină la amiază, ierburile cu sucuri ameţitoare, puternice, zilele toride pe care le înjurau alţii, când câinii se târau cu limba scoasă după un petic de umbră. Vara, la mare, căpătam culoarea castanelor coapte, dormind ore întregi pe nisipul fierbinte. Răpus de căldură, uitam pe plajă

de aproape toate grijile și problemele. Nicăieri, altundeva, secretul fericirii nu mi s-a părut atât de simplu. Eram tentat să caut urmele lui Ulise printre ciulinii înfloriți și pietrele de o strălucire cenușie de pe faleză.

Într-un fel, vara m-a ajutat, probabil, să obțin prin simțuri ceea ce nu mi-a fost dat să am prin credință. N-a fost nevoie să aflu din cărți sau de la alții că sacrul există în natură, după ce am depășit faza „preistorică" din viața mea. Verile petrecute în copilărie cu vacile pe Calea Secii mă făcuseră expert nu numai în mirosurile ierbii, ci și în alte performanțe ale „bunului sălbatec". N-aș putea confunda, nici azi, sunetul ploii dintr-un parc cu sunetul ploii dintr-o pădure. Când am crescut și mă duceam la coasă, pe Seaca, mă culcam în iarbă, la amiază, să mă odihnesc o jumătate de ceas sub mărul cu mere „lătănețe". Deasupra mea, nu se clătina, deseori, nici o frunză. Lumina se filtra printre crengi, ascultam zumzetul insectelor și nu-mi mai trebuia nimic.

Tot vara, dacă se prăbușeau nori amenințători, bolovănoși, de grindină, dinspre Olt, întunecând cerul, se porneau să sune clopotele de la cele două biserici, implorându-l pe Dumnezeu să cruțe recoltele. De fiecare dată, asistam la un spectacol cosmic, în egală măsură grandios și înfricoșător. Norii erau de un vânăt dur, ce bătea spre negru. Canonada fulgerelor și trăsnetelor făcea aerul să vibreze, dându-i o tensiune misterioasă în care se amestecau panica și evlavia. Păsările coborau, speriate, și se ascundeau. Până și nucii, de obicei calmi, nobili, păreau intimidați. Ascultam, fascinat, sunetele

clopotelor care când se tânguiau, când aruncau spre cer o rugăminte patetică. Uneori, norii se risipeau ori se descărcau într-o ploaie violentă, dar fără grindină. Alteori, lanurile de grâu, de ovăz şi de porumb erau zdrobite.

Aşa ceva nu se poate trăi decât vara. Acum, însă, vara îmi arată o faţă ostilă, necunoscută. Soarele prea agresiv mă oboseşte, nu-l mai suport. Doar în amintiri mai pot crede că vara e anotimpul destinului meu.

11. Plecam de-acasă, cu Cioanta şi Mali, cam la răsăritul soarelui. Mama îmi pregătea traista. Operaţie destul de sumară, căci duceam în traistă, totdeauna, cam aceleaşi alimente. Un coltuc de pâine, o bucată de slănină, un castravete, două ouă fierte şi puţină sare, legată cu aţă într-un colţ al şervetului de cânepă. Restul alimentelor mi le procuram singur din pădure: ciuperci, pe care le frigeam pe jar, zmeură, afine, mure, alune. Câteodată, găseam în scorburile copacilor, după ce vâram în ele frunze umede scoase din foc, ca să împrăştie fum, şi miere de viespi. Mai mâncam şi „glojdani", nişte plante dulci-acrişoare, mai înalte decât iarba.

După ce depăşea ultima casă şi o cruce veche, cu un Christ de tablă ruginită, „uliţa" se transforma în „drum"; înecat de praf sau de noroaie care ajungeau până la butucul roţii, când erau ploi multe. De o parte şi de alta, se înşirau câteva livezi, cu meri tineri. Dincolo de ele, începea câmpul din partea de miazăzi, iar „drumul" devenea „Calea Brezii", după numele

unui sat vecin. La o răspântie, Calea Brezii se îndrepta spre stânga. Din ea se desprindea, suind direct spre munte, Calea Secii, „calea regală“ a copilăriei mele. De fapt, un drum banal, pietros, cum sunt drumurile de munte, folosit de lisenii de pe Delături pentru tot ceea ce trebuia adus la vale, dar pe care eu nu pot să-l privesc obiectiv nici azi. El ține, pentru mine, de preistorie sau de mitologie.

Calea Secii suia, printre livezi, până la „Şanţ“. De-acolo, devenea drum forestier. Numele îi venea de la pârâul Seaca, pe care-l însoțea o vreme. Arinii de pe margini şi, mai sus, fagii lăsau foarte rar lumina să pătrundă, să usuce pământul după ploi, dar, în afară de locurile unde erau bălţi, Calea Secii nu cunoştea noroiul. Pe acea fâşie de pământ pietros urcau carele spre pădure şi se întorceau, spre seară, încărcate cu trunchiuri de brad sau de fag, precum şi carele, cu loitre înalte, ce aduceau fânul ori otava din livezile de la poalele muntelui. De o parte şi de alta, garduri de nuiele, întărite de tufe de mărăcini vii, separau drumul de fâneţe. Pe locurile unde pământul nu era strivit de roţile carelor, nici amestecat cu bolovani, creştea iarbă, bună de păscut, atât cât permiteau ferigile care năpădeau părţile mai umede. Existau şi mici poieni, unde puteam întârzia mai mult, iar după ce depăşeam livezile, pătrunzând, practic, în zona de munte, nu mai era nici o restricţie. Acolo, puteam lăsa vacile să-şi caute iarba pe malul Secii, printre brusturi. Noi plecam după afine, după mure oloage ori după ciuperci de pădure, mulţumindu-ne să ciulim, din

când în când, urechile pentru a ne asigura că se auzeau sunetele tălăngilor. Fiecare cunoştea ce sunet scoteau tălăngile de la vacile sale aşa cum un violonist îşi poate recunoaşte şi pe întuneric vioara. Când ne săturam de zmeură, de alune, de fragi, de afine sau de mure, făceam un foc zdravăn, frigeam bucăţi de slănină înfipte în ţepuşe şi picuram untura pe pâine. Apoi, improvizam tot felul de jocuri, ca să treacă timpul. Ştiam că n-aveam voie să pierdem vacile, care ne fuseseră date în grijă, că trebuia să le ducem, seara, acasă şi că ne era interzis să coborâm în sat înainte de căderea serii, orice s-ar fi întâmplat. În afara acestor trei reguli de fier, de la care nu era îngăduită nici o derogare, ne puteam permite orice, să ne zbenguim, să stăm tolăniţi la soare, să jefuim de cireşe cireşii sălbateci sau să umblăm după păstrăvi în apa, perfect cristalină, din Seaca.

Uneori, după-amiaza, veneau dinspre Olt neguri ameninţătoare care înnegreau cerul. Cum aveam o bună experienţă meteorologică şi ştiam cât de năprasnice pot fi furtunile la munte, ne încropeam, atunci, în pripă o colibă din crengi, acoperite cu brusturi şi iarbă, unde ne înghesuiam cum puteam. Evitam copacii înalţi deoarece erau primejdioşi. Nu o dată, trăsnetele despicau până la rădăcină copaci izolaţi. După ce se oprea ploaia, aprindeam un foc, să ne uscăm hainele, şi ţopăiam, în jurul flăcărilor, goi ca nişte sălbateci, până ce ne puteam îmbrăca. De coborât în sat, nu putea fi vorba. Trebuia să aşteptăm să se însereze. Aşa învăţasem că „trebuie". Iar respectarea datoriei

care ne revenea în cadrul familiei era prima formă de seriozitate impusă de tradițiile din Lisa. De altfel, nici părinții nu se așteptau să coborâm. Poate că se îngrijorau, uneori, văzând cum se întuneca la munte cerul, dar credința că tot ce fusese „scris" să se întâmple se va întâmpla avea rădăcini adânci.

12. Ce-a mai rămas în mine din cel care am fost pe Calea Secii? Acum sunt „aproape bucureștean". M-am obișnuit și cu mirosul de benzină arsă și cu „natura" din parcuri și cu cerul fără mister de deasupra orașelor. Mi-am pierdut deprinderile rustice, m-am „civilizat". N-am devenit, încă, și nici nu am cum să devin un bucureștean autentic, căci e de ajuns țipătul unui cocoș, auzit la amiază sau noaptea, pentru a se ruina întreaga mea experiență citadină. Dar asta demonstrează un singur lucru. Că am o identitate tulbure.

Păstrez în adâncul melancoliilor mele aroma ploilor din Lisa, rămasă ca umezeala în copacii bătrâni crescuți în locuri ferite de soare. Asta nu mă împiedică să văd în plecarea mea de-acolo o șansă. Bărbații între care am copilărit puteau zdrobi cu pumnul masa la cârciumă și aruncau brazii în car, în pădure, cum ai arunca un vreasc. Îi admiram, fără să pot spera că voi reuși într-o zi să le semăn. Mă simțeam mai slab, complexat de o fire visătoare, total nepotrivită cu realismul dur din Lisa. Am mai spus-o, probabil, dacă romantismul ar fi depins de opțiunea celor din Lisa, el n-ar fi existat. Acolo toate se rezolvau fără ajutorul sentimentelor. La biserică, prin rugăminți adresate lui

Dumnezeu pentru iertarea păcatelor, iar la cârciumă, cu pumnii. Dacă era nevoie, se ajungea și la briceag.

De altfel, Lisa era un loc ideal, aș zice, pentru a demonstra selecția naturală susținută de darwinism. Nu exista dispensar, nu exista doctor, nu existau medicamente. Când, „sculptându-mi" bețele de alun cu care mergeam pe Calea Secii, îmi scăpa lama briceagului în vreun deget, puneam o „foaie a tăieturii" peste rană, ca să oprească sângele, și, pe deasupra, pământ. Nimeni nu auzise de tetanos. Și, la urma urmei, cine „avea zile" – asta era convingerea tuturor – trăia. Cine nu, „îl lua Dumnezeu".

Odată, mama m-a luat cu ea la „vale", să spele rufele. La întoarcere, vrând să sar din car, ca să deschid poarta, am căzut pe lângă ciubărul de rufe ude între picioarele vacilor. Am zăcut, după aceea, câteva săptămâni, fără să mă vadă vreun doctor și, fiindcă „am avut zile", mi-am revenit.

Și, totuși, ce mi-a rămas? Îmi e destul de greu să explic. Pe de o parte, sunt convins că firea mea mi-ar fi creat serioase dificultăți în Lisa. Trebuia ori să-mi înăbuș sentimentele, pentru a nu mă face de râs, ori să mă însingurez, ceea ce într-un sat e mult mai greu decât într-un oraș. Pe de altă parte, afectiv, voi depinde mereu de acel sat. Și de modul lui de a pune în centrul vieții niște valori nefacultative, altele decât clasicele dulcegării din poveștile cu țărani idilici. Tot ce există în mine ca seriozitate provine din lumea copilăriei. Probabil, inclusiv lipsa de umor care mă face să nu pot gusta bășcălia, utilizată cu dezinvoltură

în București pentru transformarea „catastrofelor“ în „fleacuri“. Și nu văd nici o contradicție între faptul că am sfârșit prin a socoti sămănătorismul un moft de târgoveți care suspină după viața la țară, bându-și cafeaua la oraș, și convingerea că România a pierdut ceva important prin îmbrâncirea brutală a satului tradițional din mitologie în istorie. Cunosc, cred, limitele civilizației noastre agrare mai bine decât cei care o disprețuiesc. Dar nu mă voi putea alătura lor niciodată, deși știu că eternitatea „născută la sat“ era condamnată să dispară.

Într-o privință, mă tem că am regresat. În Lisa, însăși curgerea anotimpurilor ritma viața și îi dădea un sens. Venea primăvara, trebuia urcat plugul în car. Venea vara și se cocea grâul, trebuia secerat, așezat în clăi, dus acasă, treierat. Totul se desfășura după un ritual precis. Pământul impune un stil de viață de la care nu te poți abate. Trebuie să ari când e timpul să ari, nu când ai chef. Logica țărănească nu e interesată să despice firul în patru. Și nici nu e dispusă să plece de la îndoială, cum a făcut Descartes, pentru a ajunge, astfel, la certitudini. Dimpotrivă, se sprijină pe idei care i se par indiscutabile, chiar dacă unii vor numi asta „conservatorism“. În schimb, eu am „reușit“ să am, azi, numai îndoieli și să nu mai ridic ochii spre cer decât ca să știu când trebuie să iau umbrela.

Mi-a rămas, totuși, ceva care m-a ajutat să înțeleg ce separă mitologia de istorie. O sărbătoare adevărată e (sau era) în sat altceva decât se crede aici în București, adică „o zi de odihnă“ sau, mai nou, „un

weekend". În Lisa, cel puţin, sărbătorile erau „o stare". Nimeni nu şi-ar fi permis să iasă „în lume", duminica, în haine obişnuite de lucru. Până şi bătrânii care ieşeau din curţi doar pentru a sta pe bănci, în faţa caselor, fiindcă nu mai aveau putere să meargă şi nici nu vroiau să se întoarcă, în pat, cu faţa la perete, să moară, se îmbrăcau în cele mai bune haine. Sărbătoarea căpăta o lumină cu totul aparte şi îi scotea pe oameni din obişnuit. Pentru mine, dangătul clopotului de la biserică era, în fiecare duminică dimineaţa, semnalul că trebuia să mă spăl, să mă îmbrac frumos, pentru a-l însoţi pe tata care nu vroia să-şi lase strana goală niciodată.

13. Una din cauzele pentru care omul nu mai gândeşte azi în mituri e că trăieşte prea aproape de istorie. E terorizat şi obsedat de ea. Invadat de ea. Înainte de a merge la şcoală, eu nu ştiam mai nimic despre istorie. Aflasem de la tata că „Domnul Ştefan" i-a snopit în bătaie pe turci şi, fiindcă tata era un fel de „specialist" în poveşti cu Alexandru „Machedon", mă interesau şi pe mine campaniile tânărului rege. Dar, mai mult decât ele, mă atrăgea cerul înstelat. Stăteam ore întregi, vara, cu ochii la bolta înstelată, în nopţile în care mă trimitea tata să ţin un foc aprins în livada de pe Seaca, pentru a nu se apropia porcii mistreţi. Şi, dacă aş lua în serios o fantezie a „unchiului George", aş crede că interesul meu nu era întâmplător. Familia mea avea, pe lângă un supranume, Tonea, şi o poreclă, foarte veche: „Bessu". Or, în

aceeaşi zi în care l-a invocat pe Herodot, „unchiul George" mi-a zis că „bessu" s-ar putea să vină de la „bessii" ce populau, cândva, depresiunea Făgăraşului, „terra vlachorum et bessorum", daci liberi şi foarte iscusiţi cititori în stele.

Ideea „unchiului George" nu m-a sedus, nu m-a făcut să-mi imaginez că sufletul unor uitaţi cititori în stele a ajuns până la mine. Am socotit-o o simplă curiozitate şi atât. O aflam prea târziu. La ora aceea, cerul devenise pentru mine ceea ce este pentru orice bucureştean. Ceva lipsit de orice fior metafizic, un albastru decolorat banal, murdărit de fumul fabricilor, de unde, când se înnorează, cad ploile care umplu oraşul de bălţi. Altceva ar fi fost dacă, într-una din vacanţele sale, „unchiul George" mi-ar fi povestit despre „bessii". Atunci, ideea m-ar fi ameţit, chiar dacă n-aş fi înţeles-o prea bine. M-ar fi făcut, cu siguranţă, să mă uit cu alţi ochi la pulberea scânteietoare împrăştiată pe cer. Mai ales că, pentru mine, cerul nu ţinea de „cosmos". Era o parte a satului, o anexă tainică a lui, unde Dumnezeu se uita să vadă dacă s-a uscat fânul pe Seaca şi a fost dus acasă, ca să poată slobozi ploile. În august, îndeosebi, când nopţile senine dădeau şi prafului de pe uliţe o strălucire misterioasă, cerul intra parcă în sărbătoare. Era fastuos, solemn şi muzical. Atunci îl priveam vrăjit. Mă fascina atât de tare încât nu mi-am putut stăpâni tupeul de a vrea să am, în puzderia de stele, o stea personală, oricât de mică. Dorinţă pe care mi-am îndeplinit-o, în cele din urmă, când am decis că

„pogoniciul“, o luminiță minusculă, ca un fir de praf, de lângă oiștea Carului Mare, îmi va aparține și o voi popula cum voi crede de cuviință.

14. Istoria a contat în copilăria mea mai puțin decât cerul. Îmi plăceau poveștile cu Alexandru „Machedon“, care au ținut locul, în cazul meu, poveștilor cu zâne, cu Albă-ca-Zăpada și cu spiriduși, dar istoria imediată, cea pe care țăranii din Lisa o „sabotau“ prin tradiție, fiindcă treaba lor nu era să facă istorie, nu-mi trezea nici mie nici un interes. Într-o zi, am găsit într-o laviță o hârtie îngălbenită pe care scria ceva într-o limbă necunoscută. „Ce-i asta?“, l-am întrebat pe tata. „Las-o acolo, mi-a zis el, mi-a dat-o «domnu' din jos».“ „Domnu' din jos“ era „unchiul George“. După aceea, am uitat de hârtia respectivă și nici tata n-a mai pomenit de ea. Foarte târziu, după ce, întâmplător, am primit și eu una asemănătoare de la un muzeograf, am aflat că era o copie a unui pergament semnat la Sebeș, în octombrie 1664, de Anna Bornemisza, soția Principelui Transilvaniei Apafi Michai I. Documentul confirmă, ca boieri, pe Dobrin Greavu, pe Stoica și fiul său Radu, precum și pe Bucur Paler din Lisa, cu condiția ca ei să facă servicii militare ecvestre la castelul din Făgăraș. Informația am întâlnit-o și în cartea lui Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice despre familiile nobile române din Transilvania*, apărută la Sibiu, în 1895.

Când am citit „documentul“, scris în latină, am zâmbit și l-am aruncat în fundul unui sertar. Înțeleg

de ce „unchiul George“ şi-a franţuzit prenumele. Vroia să scuture de pe el praful din Lisa, să-l „înnobileze“, deoarece „Gheorghe“ îi suna, probabil, prea „rural“. Pe mine, însă, nu m-au încercat asemenea ispite. Nu m-a emoţionat deloc faptul că un strămoş al meu folosea, lângă nume, epitetul nobiliar „de Lisa“. Şi nu din modestie sau din bun-simţ am reacționat astfel. Experienţa de la „Spiru Haret“ a fost, probabil, decisivă pentru felul meu de a înţelege modestia. De altfel, cam intuiesc ce valoare avea acea „boierie“, de vreme ce, într-un alt document, din 1678, se spune că pe aşa-numiţii „boieri liberi“ principesa „i-a lăsat să-şi zică boieri“, dar, dacă nu-şi plăteau dările, puteau fi bătuţi cu vergile, ceea ce nu prea sugerează un statut boieresc.

15. Vara, cele cinci cârciumi din Lisa erau goale în timpul zilei. Le trecea pragul doar câte un ins fără căpătâi, câte un târâie-brâu pe care toţi, inclusiv copiii, îl priveau cu dispreţ, deoarece nu exista ruşine mai mare, pentru mentalitatea din Lisa, decât lenea. Numai după ce se întorceau de la lucru, dacă nu erau prea obosiţi, unii se abăteau pentru o oră, două pe la Savu Iovii sau pe la Nica lui Laie, care-şi deschisese cârciuma chiar la poarta bisericii „mari“.

Duminica, însă, cârciuma redevenea o instituţie de bază a satului, alături de biserică. De obicei tăcuţi, oamenii din Lisa îşi dezlegau acolo limbile. Şi tot acolo, după ce creşteau, băieţii deveneau bărbaţi. Din primele ore ale după-amiezii, fumul de ţigară se

îngroşa de-l puteai tăia cu cuţitul. Şi, cum se ameţeau, clienţii, înghesuiţi în picioare în faţa tejghelei, unde erau serviţi în pahare mici, de sticlă groasă şi tulbure, care nu fuseseră spălate, probabil, niciodată, ridicau vocea, zbierând aproape, pentru a fi auziţi. Cineva care venea să cumpere chibrituri, sare, gaz, zahăr sau o sticlă de lampă, căci cârciuma funcţiona şi ca prăvălie „universală“, abia reuşea să se strecoare printre ei.

Mintea mea de copil n-avea cum să priceapă că bărbaţii din Lisa găseau în alcool o compensaţie pentru munca lor dură. Şi, totodată, o iluzie: erau convinşi că rachiul îi ajuta să prindă puteri. Dar certurile şi încăierările care izbucneau la beţie şi se prelungeau uneori pe uliţe au constituit principala traumă a copilăriei mele. Traumă care mi-a provocat, între altele, un ciudat inapetit pentru alcool, dus până la refuz organic, ceea ce, mai târziu, mi-a creat o problemă. Căci în Lisa nu era socotit bărbat cine nu îndeplinea trei condiţii: să fie bun cosaş, să-şi poată întemeia o gospodărie proprie şi să bea o cantitate apreciabilă de rachiu fără să se clatine prea tare.

Am mărturisit altundeva că modelul după care m-am condus în viaţă a fost tatăl meu. Am iubit-o mult şi pe mama, dar am crescut, de mic, în cultul tatălui. Am fost grozav de mândru când am aflat că la şcoală fusese trecut din clasa a doua direct în clasa a cincea, după care i se dăduse absolvenţa de şapte clase. Învăţătorii şi preoţii din sat, împreună cu un comitet de la Sibiu, interesat de ridicarea unor intelectuali români din satele aflate în acea margine a imperiului habsburgic,

au vrut să-l trimită la liceu pe cheltuiala lor, dar s-au izbit de bunicul meu. Se povestea, încă, în copilăria mea că, în timpul războiului, trimitea fetelor din sat versuri scrise pe coajă de mesteacăn și am văzut, apoi, studenți la Politehnică uluiți de ușurința cu care tata făcea, fără creion și hârtie, calcule de geometrie în spațiu. Spre deosebire de mine, era o natură fericită, plăcută și extrem de sociabilă, iar faptul că nici notarul nu se descurca fără ajutorul lui în cartea funduară îi asigura un plus de respect în sat. Un singur cusur îi găseam tatei. Nu-i displăcea băutura.

Nu era, ca alții, certăreț la beție. Dimpotrivă, devenea excesiv de vesel și de vorbăreț. Căpăta atunci o mare dorință de a-și etala cunoștințele, în special cele legate de istorie, geografie și astronomie, și, în ciuda faptului că vocea îi era stinsă, gâjâită, urmare a celor trei zile cât fusese îngropat de un obuz în primul război mondial, începea să cânte. Mă crispam, însă, când mama mă trimitea duminica seara să-l chem acasă și mă duceam cu inima strânsă. Nu-mi plăcea să-l văd cu ochii înroșiți și mergând nesigur. Îl vroiam numai pe soclu. Când deschideam ușa cârciumii, mă izbea mirosul greu de rachiu, impregnat și în ziduri și în hainele oamenilor. Mă duceam repede la tata, fără să scot o vorbă, și-l trăgeam de mână. Din fericire, el nu mă lăsa să aștept. Plătea ce băuse și se îndrepta spre ușă.

16. După un anumit număr de pahare de rachiu băute, tata obișnuia să se laude că băiatul lui va fi,

cândva, „subsecretar de stat“ și că va locui „într-un bloc, la etaj“. Curios e că nu se avânta niciodată să zică „ministru“. Invariabil, se oprea la o treaptă inferioară. Probabil, nu cuteza să treacă de o anumită limită, nici măcar sub influența rachiului. Cei cărora le destăinuia acea aspirație nu știau, cu siguranță, cu ce se îndeletnicește un „subsecretar de stat“. Dar din faptul că „subsecretarul“ era „de stat“, înțelegeau că era vorba de o funcție importantă. De aceea clătinau din cap, sceptici. Nu vedeau cum putea cineva din Lisa să ajungă la o treaptă atât de înaltă. Și, ca să nu-și arate îndoiala, goleau paharele, trântindu-le apoi pe tabla de zinc a tejghelei: „Mai dă-ne un rând“.

Deși eram la curent cu acel ideal al tatei (fiindcă, de câte ori mă duceam să-l chem acasă, ținea să-l comunice din nou celorlalți), eu cu atât mai puțin știam cam ce treburi învârte un „subsecretar de stat“. Nu mergeam încă la școală. Aveam, deja, „lecturi“, dar ziare nu ajungeau în Lisa. Singurele tipărituri, cu poze și cu referințe mai mult bisericești, erau calendarele venite de la Mitropolia din Sibiu. De unde să fi aflat ce era „statul“? Auzisem, poate, că la București erau „domni importanți“, dar pentru mine autoritatea o reprezentau notarul și jandarmii din Lisa. Iar legile erau fixate de părinți.

17. Ambițiile tatei nu mă tulburau. Eu aveam cu totul alte ambiții decât aceea de a deveni „subsecretar de stat“. Pe la trei-patru ani, dorisem, fără să știu nimic despre Prometeu, să reinventez focul. Trebuind

să spele niște rufe în curte, mama a comis greșeala de a mă lăsa singur, nesupravegheat, în casă. Și am profitat de ocazie pentru a pune în aplicare un proiect care mă muncea, probabil, de mult timp. Cu ajutorul unui lemn, luat din grămada de lemne de fag depozitată între picioarele sobei noastre de tuci, am lovit cu putere jarul, hotărât să sting focul, ca să-l reaprind cu mâinile mele. N-am reușit decât să fac să sară câțiva tăciuni pe niște obiecte inflamabile aflate pe lavița din fața sobei. Flăcările au ajuns repede la grinzi și, în clipa aceea, m-am speriat. Mi-am părăsit experiența și m-am strecurat în curte, fugind de la locul faptei. Abia după ce m-am văzut la adăpost, dincolo de poarta șurii, am strigat, anunțând-o pe mama că ardeau niște haine ale sorei mele. Ar fi ars, probabil, și casa dacă nu săreau vecinii, cu găleți cu apă. Nu mai țin minte ce am făcut în timp ce nenorocirea era, încă, pe cale să se producă. Probabil, am stat în grădină, îngrozit. Nu mai țin minte nici prin ce mijloace m-a determinat mama să revin în curte, când urmările isprăvii mele au fost înăbușite. Probabil, mi-a fagăduit că mă va ierta. Dar, după ce m-a prins, a vrut să-mi administreze o lecție, înainte de a mă ierta, ca să mă lecuiască de porniri asemănătoare în viitor. Pentru a da acelei lecții o formă cât mai convingătoare, s-a dus în șură, a luat funia cu care se lega, vara, fânul în car, a făcut un zbilț și m-a anunțat că mă va spânzura. Locul execuției era părul din fața grajdului, al cărui trunchi se despica în două la înălțimea unui om. Mama mi-a pus zbilțul în jurul gâtului, apoi a trecut funia prin

despicătura părului şi a tras uşor, cu grijă, chestionându-mă: „Mai faci?“. Aştepta de la mine un „nu“, slab şi convenţional, ca să aibă un motiv să mă ierte. Dar încăpăţânarea mea era mai mare decât spaima. În consecinţă, am refuzat cu cerbicie să promit că voi pune capăt carierei mele de incendiator, ceea ce a silit-o pe mama să simuleze mai departe hotărârea de a mă spânzura, pentru a mă determina să regret. Lecţia de pedagogie a fost, însă, întreruptă de apariţia tatei care n-a apreciat-o. În loc să mă ia de guler şi să-mi tragă bătaia cuvenită, i-a dat mamei o palmă. Asta m-a şocat şi mai rău decât dacă m-ar fi bătut. Cred că a fost singura dată când l-am înfruntat. Am ţipat la el: „De ce dai în mama?“. Eram atât de furios încât tata a izbucnit în râs, după care conflictul s-a aplanat.

18. Mai târziu, am avut alt proiect grandios. Am făcut, aş zice azi, ceea ce a făcut Malraux când a declanşat operaţiunea înălbirii clădirilor din Paris. Lăsat singur acasă, m-am trezit cuprins de friguri artistice care nu suportau amânare. Drept care am luat o „cuţitoaie“, o lamă de cuţit cu mânere laterale la ambele capete, şi am răzuit de scoarţă toţi pomii fructiferi din grădină, pe care tata, pasionat pomicultor, abia îi altoise. Doream să-i fac albi, „mai frumoşi“. Am lucrat cu spor, până seara, încredinţat că voi fi lăudat pentru strădania mea, şi am fost sincer mirat când l-am văzut pe tata negru de supărare. Cum de s-a stăpânit, nu ştiu. Pomii s-au uscat toţi.

19. Trauma legată de alcool şi, îndeosebi, de rachiu a avut efecte şi în alte planuri. Indirect, mi-a influenţat şi ea destinul.

E adevărat, rolul principal l-au jucat alte defecte. Ea ar fi rămas fără urmări sau, în orice caz, fără urmări serioase, dacă aş fi fost un personaj plăcut, cu farmec în societate, ca tata. Atunci, n-ar fi avut, poate, prea mare importanţă că la petreceri, la sindrofii, stăteam toată seara sau toată noaptea cu un pahar în faţă în care abia îmi înmuiam buzele. Ursitoarele au vrut, însă, să fiu lipsit şi de haz şi de harul şuetei. În lume, vorbeam fie prea tare, ca orice timid care ţine să demonstreze că nu e timid, fie prea grav, ceea ce se potrivea, de cele mai multe ori, ca nuca în perete. Nu eram în stare să înşir nimicuri simpatice, care asigură sarea şi piperul conversaţiilor, şi, fiindcă simţeam asta, mă inhibam şi mai rău. Cei care posedă darul de a fi degajaţi, naturali, în societate nu-şi pot imagina, probabil, cât de penibile sunt eforturile de a-l suplini! Şi cât de dezastruoase! Sfârşeam prin a mă teme că-i plictiseam pe ceilalţi, că le stricam cheful, ceea ce mă bloca, şi nu mai găseam tonul firesc. Dacă, în disperare de cauză, încercam să spun „bancuri“, catastrofa era totală, deoarece în societatea românească cusurul de a rata poantele creează o impresie proastă. Rezultatul era cam acelaşi. Păream un ins acru, incapabil să se distreze, mai ales că, în timp ce eu rămâneam lucid – una din acele lucidităţi rele care pot compromite orice întrunire veselă – ceilalţi se ameţeau.

Asta m-a costat unul din cele mai penibile şi mai triste eşecuri. Căci mi-am dorit enorm să fiu ceea ce se cheamă „un om de lume". Niciodată nu mi-am fost de ajuns. Am tânjit să am prieteni, să mă întâlnesc cu ei, să schimb impresii, să bârfim, să reformăm universul. N-am ţinut să ajung un „lup singuratec", dimpotrivă, am vrut să mă bucur de viaţă într-o „haită". Pe scurt, mi-am dorit să duc o existenţă normală. Singurătatea am trăit-o ca blestem, ca ghinion, ca eşec, nu ca vocaţie. Mi-a fost impusă, ce-i drept, şi de unele împrejurări, cum a fost situaţia în care m-am aflat, ca elev venit de la ţară într-un liceu al protipendadei bucureştene, dar, mai ales, de firea mea, cam anapoda alcătuită. De altfel, nu i-am putut înţelege niciodată pe pustnici. Forţa lor de a fugi de oameni, de a se duce să discute cu Dumnezeu într-un deşert, mi-a inspirat, mai degrabă, nedumeriri şi aproape compasiune.

Trauma din copilărie mi-a accentuat dificultăţile, punându-mă în situaţia de a-mi lipsi totdeauna ceva. Rămas singur, doream să fiu cu alţii. Fiind cu alţii şi nereuşind să mă integrez în atmosferă, preferam să rămân singur.

Am sfârşit prin a-mi alege cu grijă ieşirile în lume. Nu mă mai duceam decât la cele la care, dintr-un motiv sau altul, eram obligat să merg. La acestea, mă foloseam de diverse tactici ca să evit senzaţia de corvoadă şi să mă comport, cât de cât, onorabil. Apoi, sub pretextul vârstei, am renunţat cu totul. Am înţeles că eforturile mele erau inutile şi că n-avea rost să insist. Există în mine un amestec de tristeţe, de stângăcie

(între altele, n-am știut niciodată ce să fac cu mâinile când mă găseam în public) și de rigiditate, care nu putea să dea alt rezultat.

20. Într-o vreme, am încercat să ies din „destin" prin excese, prin frondă. Asta s-a întâmplat în primul an de studenție, când, în dorința de a-mi demonstra că nu eram inferior colegilor mei care mergeau la baluri sau la ceaiuri, m-am hotărât să mă „educ" prin voință, să-mi impun să beau și să mă distrez, după principiul „tropăie cât mai tare, ca să nu ai timp să-ți fie jenă". Era imediat după război, ani foarte tulburi, dar și cu o mare nevoie de defulare. Atunci, m-am lansat, cu o sumbră seriozitate, în niște exhibiții ridicole.

În special la balurile studențești mă străduiam să nu-mi dau de gol inapetitul pentru alcool, de parcă era vorba de o boală rușinoasă, urâtă, de care nu vroiam să afle nimeni. Balurile aveau loc, săptămânal, sâmbăta noaptea, și se organizau în cantina „Casei studenților", de pe Plevnei, scoțându-se mesele și amenajându-se „un bufet". Cum nu prea dispuneam de bani, întrucât posibilitățile de a ieși din jena financiară se mărgineau la nopțile în care făceam pe hamalul în Gara de Est, nu puteam oferi eu, aproape niciodată, băutura. Însă nu mă lăsam rugat prea mult în cazul că vreunul dintre colegi ținea să se arate generos. Și, cum s-a întâmplat cam mereu în exagerările mele, nu cunoșteam limite, la care s-ar fi cuvenit

să mă opresc. Făceam, dimpotrivă, eforturi ca să par un „dur“, ascunzându-mi cu grijă complexele.

Din acea perioadă, am la activ câteva bravade pe care, cu indulgență, le-aș socoti puerile. Cineva mi-a arătat cum poți să spargi un pahar în dinți și pe urmă să pisezi sticla în măsele până ce devine făină, pentru a putea s-o înghiți. „Numărul“ mi s-a părut grozav, de mare efect. Am încercat la câteva baluri și am reușit. Sunetul sticlei pisate era sinistru și eficient. Asistența se uita înfiorată de curiozitate și teamă la mine, ca la un „câine rău“, gata să muște dacă era cumva zgândărit, iar eu îmi savuram succesul, plăcut impresionat de faptul că unii, mai slabi de înger, se speriau. Învățasem, de asemenea, cum să arunc cuțitul la distanță, ca indienii, înfigându-l într-un copac, și eram încântat de câte ori găseam pe cineva care să-mi admire îndemânarea. În anul marii secete, în 1946, mâncam la cantina „Casei studenților“. Nu primisem cartelă, din pricina unor neînțelegeri, și, împreună cu un grup de studenți, de la diverse facultăți, am pus la cale o stratagemă de a obține bonuri, pe sub mână. Misiunea mea, în cadrul acelui grup, era una de descurajare a celor care ar fi avut poftă să ne ceară cartelele sau să ne întrebe cum ne procuram bonurile. Când intram în marea sală a cantinei, luam de pe prima masă un cuțit și-l azvârleam prin aer să se înfigă, zbârnâind, în lemnul unei mese la care nu stătea nimeni. Și mă umflam în pene de fiecare dată, observând ce impresie puternică provoca acel gest „terorist“, luat în serios, deși nu era decât o bravură comică. Din aceleași motive,

ce nu ţineau doar de vârstă, fumam îndrăcit, am învăţat să bat step, cum vedeam prin filmele americane cu Fred Astaire, şi mă străduiam să epatez ca dansator. Dimineaţa, când ieşeam de la bal, ridicam capacul unei guri de apă şi mă spălam, apoi, până la brâu, sub privirile dezaprobatoare ale trecătorilor care trăgeau, probabil, concluzii foarte triste despre apucăturile tinerei generaţii, ce nu fusese pe front ca să se maturizeze şi nu găsea ceva mai bun de făcut decât să-şi etaleze lipsa de educaţie. Într-o zi, am coborât dintr-un tramvai aglomerat, nu pe scara vagonului, împreună cu ceilalţi călători, ci pe fereastra deschisă (era vară).

A durat vreun an acea criză, comparabilă cu o acnee juvenilă, de care-mi amintesc cu jenă. Probabil, „vitejia“ pe care mi-o dădeau complexele şi care mi se pare foarte caraghioasă acum, prin ambiţiile ei exagerate, era mai puternică decât teama de ridicol. Sau poate că teama de ridicol a apărut mai târziu. Nu mai ştiu.

21. Dimineaţă, m-am sculat cu gândul că fiecare om are haosul său personal. Şi că în raporturile cu acest haos, există trei faze. În prima, îţi ignori haosul. În a doua, rătăceşti prin el. În a treia, încerci, dacă mai ai timp, să pui puţină ordine.

Cam asta aş vrea să fac aici.

Dar cum? Lăsându-mă în voia stărilor de moment şi amintirilor?

Când te priveşti într-o oglindă spartă, e singurul mijloc, probabil.

22. Aveam vreo nouă sau zece ani când m-a trimis tata să duc câţiva bulgări de sare oilor noastre la o stână aflată dincolo de creasta munţilor. Treabă pe care o făceau totdeauna copiii. La întoarcere, grăbindu-mă, m-am rătăcit prin pădure. Se înnoptase. Noapte de vară, cu cer adânc şi magic, dar eu aveam alte griji. Mergeam pe un covor de frunze uscate care foşneau ameninţător. Cu inima strânsă, mă gândeam la duhurile muntelui, despre care auzisem multe poveşti înfricoşătoare. Simţind că mă lasă nervii, am rupt dintr-un fag o creangă subţire cu care am început să izbesc trunchiurile copacilor, în timp ce zbieram cât puteam: „Nu-mi e frică, nu-mi e frică...". Asta mi-a dat curaj.

Ce simplu era atunci! Acum, curajul se obţine mai greu.

După unii, nefericirea ar avea, se pare, două izvoare. Frica de moarte şi frica de Dumnezeu. De Dumnezeu nu mă tem. Şi nu pentru că n-aş avea păcate destule. Am. Cel mai important dintre ele e că, deşi vin dintr-o lume unde am putut vedea ce schimbă în oameni mersul la biserică, nu sunt un bun creştin. Fără să fiu un liber-cugetător sau un ateu (îmi e, chiar, milă de ei: trec prin viaţă fără să vadă că fiecare dimineaţă care se limpezeşte şi se deschide spre o nouă zi e un miracol), nu pot crede că mai există ceva dincolo de moarte. Fac parte, apoi, dintre caraghioşii care l-ar vrea pe Dumnezeu pipăit de experţi pentru a se convinge că există. Dar Dumnezeu – în caz că există – ştie că am fost cinstit în îndoielile mele şi n-am făcut caz de ele cu insolenţă şi trufie. Dimpotrivă, am fost

mereu jenat de faptul că nu știu să mă rog. Mama mea avea acest har, era evlavioasă. Dacă era supărată, se ducea, când avea timp, să ia de pe pervazul ferestrei un ceaslov cam jerpelit, cu foile îngălbenite, și murmura o rugăciune. După aceea, o vedeam împăcată. Eu, de câte ori am încercat să mă rog, m-am simțit blocat de ideea că trișam, că făceam ceva formal. Nu cred, deci, că Dumnezeu mă poate pedepsi că n-am vrut să fiu ipocrit. De celălalt „izvor" al nefericirii mă tem, însă. Panta pe care mă găsesc acum duce, inevitabil, în jos.

23. O fi adevărat, oare, că locuitorii insulelor Fiji își duceau bătrânii în pădure, lăsându-i să moară acolo? Nu mai țin minte unde am citit asta. De regulă, nu uit asemenea amănunte. Uit ceea ce nu mă impresionează de ajuns.

Continuă seceta. Zidurile casei au febră și noaptea. Și trebuie să mă mir oare? Îmi e un dor năprasnic de mare, azi.

24. Ironie sau nu a hazardului, fascinația vieții mi s-a dezvăluit într-un cimitir! Îmi plăcea, vara, să mă strecor, printr-o spărtură a gardului, în „Progade", cum i se zicea cimitirului din capătul uliței noastre. Acela a fost primul meu domeniu inițiatic, de care n-am vorbit nimănui. Hoinăream ceasuri în șir printre crucile de ciment, de piatră sau de lemn, unele surpate, copleșite de bălării și pe jumătate putrezite. Nu mă gândeam la morți. Le bolboroseam numele și

le priveam îndelung fotografiile de porţelan, încastrate în cruci, de parcă făceau parte dintr-o poveste. Iarba înaltă, dintre morminte, plină de flori sălbatece care atrăgeau albinele şi viespile, răspândea un miros greu, pătrunzător, care acţiona asupra simţurilor mele ca un narcotic, de vreme ce îmi dădea o stare specială, de irealitate. Din când în când, câte o pasăre despica aerul, ca o săgeată neagră. Brazii, plantaţi cu mulţi ani în urmă de-a lungul gardului, semănau cu nişte străjeri întunecaţi care separau uliţa de cimitir. Încât aveam impresia că mă găseam într-o altă lume. În afară de micile sunete scoase de insectele ce foiau prin iarbă nu se auzea nici un zgomot...

25. Tot de imaginea verii se leagă începuturile „complotului“ pus la cale de tata împotriva mamei, pentru a mă trimite la Bucureşti la liceu. Ideea cu Bucureştiul i-a fost dată, cu siguranţă, de „unchiul George“. Şi cam ştiu când s-a petrecut asta. „Unchiul George“ venea doar vara prin Lisa. Îşi construise acolo o casă, mai răsărită ca altele, un fel de vilă, unde îşi petrecea vacanţa până prin septembrie. Într-o zi, a venit pe la noi şi l-am văzut vorbind cu tata, în spatele şurii. Stăteau pe un trunchi de brad şi discutau, doar ei doi, fără mama. Atunci îi va fi explicat „unchiul George“ în ce constau bursele filantropice oferite de părinţii înstăriţi ai elevilor de la selectul liceu „Spiru Haret“ unde el era subdirector şi profesor de română. Pe lângă taxele şcolare şi costul întreţinerii în Bucureşti, la internat sau la gazdă, bursele includeau uniforma,

cărțile și trei călătorii, dus-întors, în vacanțe, la Crăciun, la Paști și vara. Erau, deci, foarte generoase. Se obțineau prin concurs, în baza unui certificat de stare materială, și, pentru a le păstra, trebuiau îndeplinite numai două condiții. Să ai în fiecare an o medie generală ridicată și nota zece la purtare în toate trimestrele. Bănuiesc că tata intenționa să mă trimită la liceu în Făgăraș, la „Radu Negru", unde aș fi fost mai aproape de Lisa, dar „unchiul George" l-a făcut să se răzgândească. Îi va fi zis: „Cumnate, altceva e un liceu dintr-un oraș de provincie și altceva e un liceu ca «Spiru Haret»".

Tot ce a urmat mă trimite spre presupunerea că „unchiul George" avea, de fapt, și un interes propriu în această mică istorie în care eu deveneam personaj principal. Ducerea mea la „Spiru Haret" îi permitea să-i ceară tatei, drept recunoștință, să-l scutească de diverse angarale legate de pământurile și de livada pe care le avea în Lisa. Eram o bună soluție pentru a-și rezolva unele probleme gospodărești. Dar asta nu-i micșorează rolul jucat în destinul meu.

Într-o duminică după-amiază, îmbrăcat cuviincios, cu cămașă de bumbac și cu obielele curate în opinci, m-am supus voinței tatei care m-a luat de mână, ducându-mă la „unchiul George". Fără să-mi spună, însă, de ce vroia „domnu' din jos" să mă examineze.

Ne-a primit în verandă, așezat într-un fotoliu de răchită. După ce mi-a verificat nivelul cunoștințelor, a părut mulțumit, i-a spus tatei că eram inteligent, dar i-a atras atenția că prea îmi vâram nasul în cărți

nepotrivite pentru un „mucos“ ca mine. *Cavalerii nopții* îmi trebuiau mie? Sau *Aventurile lui Alexandru Macedon*? Tata a înghițit în sec. El adusese în casă romanul în fascicule *Cavalerii nopții*. Și tot el îmi deschisese apetitul pentru cuceririle lui Alexandru „Machedon“. Socotind „prostii“ lecturile cu care eu dorisem să-l impresionez, „unchiul George“ mi-a poruncit: „Ține-te de ce înveți la școală“. Am plecat capul rușinat, iar tata l-a asigurat că așa voi face. Căci, după ce a luat hotărârea să mă trimită în București, fără să se lase înduplecat de protestele și de plânsetele mamei, care nu vroia să-și trimită „prin străini“ unicul băiat, tata devenise mai atent cu cumnatul său.

26. Experiența trăită de mine, până la unsprezece ani, a unei vieți în afara istoriei este cu neputință azi, inclusiv pentru copiii de la țară. Istoria a dat buzna până și în ultimul cătun, cu ajutorul telefonului, al ziarelor, al televizorului. Omul se naște, deja, prăbușit în istorie, nu mai trece, nici copil, printr-o perioadă preistorică. Până și miracolele s-au mutat din natură în tehnică. Or, cu cele trei sute cincizeci de case ale ei, Lisa era, prin deceniul al treilea din secolul XX, o așezare aproape închisă, ca așezările medievale. Ce se petrecea dincolo de hotarele satului, în istorie, cu excepția războaielor, când bărbații plecau pe front, iar femeile rămâneau să-i aștepte, se întâmpla parcă pe o altă planetă.

În fața primăriei din Lisa, exista un monument cu un vultur de ciment în vârf, cu aripile desfăcute, închinat

bărbaţilor căzuţi în primul război mondial. Numele lor erau săpate cu litere aurii pe patru plăci de marmură. Acolo se ţinea, duminica, hora. Ţipetele vesele ale clarinetului şi bufniturile tobei, amestecate cu praful stârnit de cizmele flăcăilor şi de sandalele fetelor, luau monumentului orice nimb de solemnitate. Noi, copiii, ne aduceam şi noi obolul la lipsa de respect pentru istorie. Când ne săturam să căscăm gura la horă, ne hârjoneam pe grilajul care era prea scund ca să poată apăra monumentul.

27. Am pe perete, deasupra patului, un tablou unde tata e tânăr artilerist. Acasă, era aşezat între ferestrele dinspre uliţă, deasupra unei icoane, şi l-am privit cu o mare mândrie, mulţi ani, în copilărie, convins că tata a zburat prin aer cu un cal de poveste. Calul e negru, ca pana corbului, cu ţinte albe pe frunte şi pe glezne. Şi mă făcea să mă gândesc la faimosul Ducipal al lui Alexandru „Machedon“. Călăreţul are tunica vişinie, fluturând în vânt, pantalonii albaştri, vârâţi în cizme şi cascheta argintie. Cu mâna stângă strânge dârlogii, în timp ce cu dreapta agită sabia, ceea ce îmi sugera că inamicul tremura ca varga. Cerul din fundal e paşnic, senin, cu câţiva norişori idilici, deasupra cărora e înrămat în medalion un bătrân cu favoriţi albi, Franz Jozef, flancat de două personaje care nu ştiu pe cine reprezintă. În partea de jos a tabloului scrie cu cerneală neagră, spălăcită (recunosc scrisul tatei, frumos, ordonat): *Kanonir Alecsandru Paleriu K.u.K.Fb.R.* (probabil, indicativul unităţii, pe

care a schimbat-o, după intrarea lui Mackensen în București, prin fuga în armata română). Tata se afla la coasă, în 1914, când a sunat mobilizarea și a trebuit să facă prima parte a războiului în furgoanele imperiului habsburgic.

Am copilărit sub acest tablou. Și, multă vreme, n-am făcut nici o legătură între imaginea de paradă pe care o vedeam în el și ce mi-a povestit tata despre momentele deloc eroice de pe front, când deviza companiei sale devenise „arma-i pușca, nădejdea-i fuga, scăparea-i Duhul Sfânt". Eram încredințat că bravul „kanonir" pusese pe goană mulți dușmani prin asalturile sale impetuoase. Îl priveam cum își îndemna calul cu pintenii și parcă auzeam zgomot de trupe care se retrăgeau în dezordine, intimidate de acei artileriști cu cizme lucitoare. Nimeni nu m-a lămurit că tabloul reprezenta un desen standard în care era lăsat un mic gol unde se lipea fotografia cu chipul celui care primea tabloul ca „suvenir" din armata imperială. Am aflat asta mai târziu, nu fără o strângere de inimă.

Dar nici în sat istoria nu era mai autentică. Primăria angajase un bărbat șchiop, trimițându-l, de câte ori era nevoie, să cutreiere satul cu goarna lui dogită și să anunțe ce trebuia adus la cunoștința tuturor. El ținea loc de ziar, de aparat de radio, de Monitor Oficial. Colinda, conștiincios, toate ulițele, șchiopătând, și, la fiecare răspântie, se oprea, ducea goarna la gură, scoțând niște zbierete metalice, după care trăgea aer în piept, se proptea mai bine pe picioare și începea, plin de importanță: „Oameni buni, se aduce la cunoștință

că...". Slujbașul primăriei mai și pocea numele prim-miniștrilor demisionari sau înscăunați, când anunța vreo schimbare de guvern, dar cui îi păsa de asta? Oamenii erau mulțumiți că nu se anunțau dări noi ori vreo primejdie de molimă. Istoria nu intra în grijile lor. O grindină care nimicea vara într-un sfert de oră munca dintr-un an întreg era mai importantă decât norii care se adunau pe cerul Europei.

28. Am văzut la televizor filmul „Contesa Walewska". Filmul a fost turnat în 1937, adică exact în anul în care am venit în București la liceu. Aș fi putut, teoretic, să-l văd în acei ani. Dar l-am văzut abia acum, după mai bine de șase decenii, și am constatat că tot ce pierdem, pierdem pentru totdeauna. Acum, filmul mi s-a părut vetust, dulceag și, pe alocuri, de-a dreptul jenant cu patetismul său siropos. Minunata Greta Garbo, în rolul contesei Walewska, ne-a permis să-i vedem lacrimile de glicerină. Cât îl privește pe Charles Boyer, mă întreb cum a putut să stârnească atâtea pasiuni, adunând în săli de cinema cohorte de admiratoare. A făcut din Napoleon un cabotin. Pasiunea care i-a legat (presupun că istoria e autentică) pe împăratul francez și pe frumoasa contesă poloneză, în care calculele s-au amestecat, probabil, cu temperamentul și cu hazardul, a devenit o ieftină poveste de alcov, tributară rețetelor și clișeelor, uzate și arhiuzate, dar eficiente în stoarcerea lacrimilor. O, dacă aș fi văzut filmul la vremea lui! Aș fi plâns, aș fi trepidat de emoție. Pe când așa? Mă gândeam că englezii care l-au trimis pe Bonaparte

în surghiun nu-l citiseră bine pe Shakespeare. Dându-i în schimbul coroanei imperiale o coroană de spini, ei i-au oferit pe tavă un nimb tragic.

Hotărât lucru, ceea ce nu trăim la timp nu mai trăim niciodată.

29. Într-o vreme, am fost foarte atras de ideea că barbarii au adus un mare serviciu Romei. În linii mari, susţineam că vechile virtuţi romane intraseră în declin înainte de asediul barbarilor. Celebrul drept roman era din ce în ce mai des călcat în picioare, iar pe şoselele pietruite cu grijă cohortele treceau din ce în ce mai obosite, fiindcă nu mai ştiau în ce scop se luptau. Când barbarii s-au apropiat de zidurile care protejau Urbea, ei n-aveau nevoie de un alt cal troian. Calul roman era de mult pe străzile Romei. Îl reprezentau viciile, corupţia, despotismul sângeros, cinicii de tot felul şi, nu în ultimul rând, resemnarea. Roma lupta, conştientă că va fi învinsă. Şi nici zeii nu mai erau aceiaşi. Erau ei înşişi moleşiţi, corupţi, sceptici. Se lăsau decapitaţi de Caligula, pentru a-i purta chipul, şi concuraţi de Nero. Încât căderea Romei sub loviturile vizigoţilor şi ale vandalilor n-a fost decât o simplă formalitate. Barbarii au învins un imperiu aproape muribund. Şi, fără să vrea, ei i-au adus Romei ultimul serviciu posibil. Au cruţat-o de o lungă şi penibilă agonie care ar fi compromis valorile romane în ochii posterităţii. Aşa, decesul Urbei a căpătat un sens de catastrofă, ceea ce a salvat, mai târziu, prestigiul ei uriaş în istorie. După o mie de ani, colindând străzile

Romei, Rafael a putut visa liniştit să-i restaureze vechea grandoare. Renaşterea uitase de crime şi exalta vestigiile de marmură, statuile şi manuscrisele; uitase de Nero şi de Caligula şi se gândea la Vitruviu, la Cicero şi la Tacit.

Această teorie îmi permite să explic de ce plecarea din Lisa a salvat, de fapt, „preistoria" mea de primejdia demitizării. Probabil, trebuie să pierzi ceva ca să-i poţi da o aură sentimentală.

Pentru mine, Lisa nu e o localitate. E un amestec de lume reală şi mitologie care nu poate fi asemănat cu nimic. Nici Făgăraşul – dacă-l privesc cu ochi de copil – nu e comparabil cu târgurile de provincie prin care am trecut mai târziu. Ne despărţeau de el doar optsprezece kilometri, drum care se putea parcurge cam într-o oră cu căruţa, dar eu nu-l vedeam decât de pe munte, şi numai când nu erau nori sau ceţuri deasupra Oltului. Atunci se zăreau în depărtare nişte pete albicioase, pe un fond de verdeaţă, şi un fir de fum. Atât. Din aceste detalii am construit un oraş magic, la care mă gândeam cu un mare respect, deoarece acolo se întâmplau numai lucruri ieşite din comun. Dacă trebuia cumpărat ceva inexistent în Lisa, cum erau bocancii cu care se mergea la biserică sau chifle albe, gustoase, care se dădeau de pomană la înmormântări, trebuia mers în Făgăraş. Tot acolo se judecau procesele şi erau duşi bolnavii când sufereau de ceva grav. În fiecare vineri, când la Făgăraş era zi de târg, mă uitam lung după căruţele încărcate cu bărbaţi şi femei care se îndreptau spre oraşul din

imaginaţia mea. Din nefericire, tata n-avea cai (marea suferinţă a copilăriei mele), iar un loc în căruţa altora trebuia plătit. Seara, căruţele veneau, înapoi, încet, abia târându-se. Caii nu mai erau impetuoşi ca la plecare. Mergeau, acum, la pas. Evident, asta se întâmpla fiindcă drumul urca spre munte, dar mie îmi plăcea să cred că erau istoviţi şi caii de câte se petrecuseră în Făgăraş. Când se întâmpla să meargă şi tata la târg, nu mă mişcam (asta era înainte de a merge cu vacile pe Calea Secii) toată după-amiaza din pridvorul casei, de unde mă zgâiam spre capătul din jos al uliţei, căci aşteptam să-mi primesc porţia obişnuită de „delicatese": câteva bucăţi de zahăr candel pe care le ronţăiam fericit, de fiecare dată, neavând răbdare să le las să se topească în gură.

De fapt, nu înţeleg întrebarea pusă de Kafka, „Departe de ce?". Mă duc din ce în ce mai rar la Lisa, în schimb ştiu din ce în ce mai bine de ce ereditatea intră în destin.

30. Făgăraşul adevărat l-am cunoscut abia la optsprezece ani şi n-are nimic comun cu oraşul spre care plecau, vineri dimineaţa, căruţele din Lisa. Am ajuns acolo, pentru a urma ultima clasă de liceu, după o ceartă cu „unchiul George".

Mă întâlnisem cu el fără să presimt că, încă o dată, destinul se pregătea să-mi influenţeze viaţa printr-un amănunt oarecare. Treceam pe cărarea care şerpuia printre stivele de lemne din spatele clădirii liceului, gândindu-mă la scandalul ce urma să se declanşeze

la şcoală, şi aproape ne-am ciocnit. Am tresărit, m-am dat la o parte să-i fac loc să treacă, dar „unchiul George“ s-a înfipt autoritar şi ameninţător în faţa mea, luându-mă din scurt.

— Cine a făcut porcăria?

„Porcăria“ se petrecuse la ora de fizică, în timpul unei experienţe. Profitând de întuneric, cineva furase catalogul de pe catedră şi corectase severitatea exagerată a unor profesori. Evident, nu numai la el, pentru a nu se divulga. Din nenorocire, storurile fuseseră ridicate înainte ca obiectul sacru, catalogul, să revină la catedră, dar făptaşul, care risca exmatricularea dacă ar fi fost prins (conform regulamentelor din acel timp de război), nu era cunoscut la cancelarie.

— Ştii? s-a răstit „unchiul George“, văzând că tac.

— Nu.

— Minţi, a zis el furios.

— Şi chiar dacă aş şti, n-aş spune, am recunoscut, dându-mi seama că era inutil să fac pe prostul, dar mirându-mă totodată de curajul meu. Era prima dată că îndrăzneam să-l înfrunt şi mă zăpăcea puţin acea îndrăzneală bruscă, neprevăzută.

— Cum? Cum ai zis?... s-a bâlbâit el pe un ton tulburat şi surprins. Se obişnuise să mă trateze ca pe o cantitate neglijabilă şi deodată constata că-mi permiteam obrăznicia enormă de a-i ţine piept. Înnebunisem? Când căpătasem curajul inadmisibil de a-i răspunde, de a-l contrazice? După ce şi-a recăpătat siguranţa de sine, mi-a poruncit cu o autoritate rece să mă duc să mă tund. Numărul zero. Apoi să mă prezint la el.

— Nu mă duc.

Zarurile erau aruncate.

— Atunci să-ţi iei actele şi să pleci de la „Spiru Haret“, a strigat el, roşu de mânie, ridicând mâna să mă lovească.

Dar a văzut ceva pe figura mea care l-a făcut să-şi retragă mâna şi a plecat spre liceu aruncându-mi un răstit „să nu te mai văd“. Am rămas sleit de puteri. Capul îmi vâjâia. Pe de altă parte, în ciuda norilor care se adunau pe cerul meu, eram fericit. A fost întâia oară că m-am simţit mândru de mine.

Peste o săptămână, am plecat în vacanţă la Lisa, cu actele în buzunar. A doua zi, exact la aceeaşi oră, Gara de Nord a fost violent bombardată. În toamnă, m-am înscris în clasa a VIII-a a liceului „Radu Negru“ din Făgăraş.

Anul petrecut la Făgăraş m-a împins într-o criză opusă – cum voi arăta – celei din Bucureşti. După ce fusesem un biet băiat de la ţară nimerit printre colegi proveniţi din înalta societate, mă purtam ca un bucureştean scăpătat, ajuns într-un târg de provincie. Întorsesem spatele bibliotecilor, pentru a mă mişca pe o scenă unde lipsea doar fanfara care cânta, duminica, în alte târguri. Cinematografe existau în Făgăraş numai două, iar reprezentaţiile teatrale erau rare; când veneau trupe aflate în turneu, cu actori de mâna a treia, care jucau plictisiţi în spectacole degradate. În schimb, ca în toate oraşele ardelene, exista un Corso. Mai exact spus, un trotuar în unghi drept, care nu depăşea pe ambele sale laturi o sută de paşi, dar purta un nume

pompos, cu sonorităţi exotice, şi îndeplinea funcţii multiple, fiind în acelaşi timp un fel de vitrină a oraşului, loc de promenadă, ax al modei şi al ultimelor noutăţi, spaţiu de omorât timpul şi post de observaţie acaparat de adolescenţi la orele de vârf. Cine avea treabă îl ocolea. De aceea nu vedeai acolo niciodată oameni zoriţi. Pasul se relaxa automat în clipa când pătrundeai pe ilustra, pe plan local, fâşie de asfalt, devenea indolent şi te uitai să vezi pe cine cunoşti. Odată ajuns la capăt, te întorceai. Şi făceai aceeaşi operaţie de zeci de ori, dispunând de tine însuţi ca de un automat. Dacă aveai chef, intrai la celebra cofetărie „Embacher", ale cărei ferestre uriaşe erau chiar la marginea trotuarului. Dinlăuntru, puteai să studiezi, nestingherit, trecătorii. Ceva mai departe, retras într-o curte, se găsea un turn vechi, cu un orologiu care marca jumătăţile de oră şi orele. Dar nimeni nu-l lua în seamă. Timpul curgea pe Corso după propriile sale legi. Încet, placid, răbdător, desuet şi romantic. Acolo se plimbau frumuseţile locale etalându-şi ultimele toalete sau ultimele cuceriri, pe acea sută de metri se înfiripau şi se destrămau idile, se vânturau cele mai recente cancanuri sau se scoteau de la naftalină vechi aşteptări, acolo treceau, alene, spre seară, în grupuri gălăgioase, băieţi şi fete din Făgăraş, schimbând glume sau priviri furişe de fiecare dată când se petreceau. Numai îndrăgostiţii evitau în genere acel loc unde prea era totul sub lupă. După ce-şi făceau ucenicia pe Corso, preferau aleile presărate cu prundiş şi umbrite de arbori, din jurul Cetăţii, care se dovedeau mai discrete.

Dacă ameţeam să mă tot învârt pe Corso, dădeam o raită pe strada liceului de fete, care pornea chiar din centru şi ducea, spre vest, în afara oraşului, identificându-se cu şoseaua naţională. Mergeam până în dreptul prefecturii, fără să întorc capul spre ferestrele internatului „Doamna Stanca“, deoarece nu vroiam să-mi trădez interesul pentru instituţia în cauză, după care mă întorceam spre strada Tăbăcarilor, unde se găsea internatul băieţilor, într-o clădire scundă, lungă, urâtă, semănând cu o imensă magazie vopsită în galben lutos.

În acel Făgăraş real, unde se vedeau, încă, trăsuri strecurându-se printre căruţele venite din sate şi unde, după agitaţia din Bucureşti, totul mi se părea prea mic pentru fapte mari şi pasiuni de excepţie, aş fi putut înţelege mai devreme că provincialismul nu ţine, neapărat, de locul unde te afli, ci e o stare de spirit, un mod de a fi. Doamna Bovary nu trebuie să-şi aibă, obligatoriu, domiciliul în provincie. Vor fi existat, probabil, destule doamne Bovary la Paris. Dacă-mi pierdeam vremea pe Corso şi pe alte câteva străzi, vina nu era, desigur, a Făgăraşului. Carenţa se afla în mine.

Dar, poate, am avut noroc înțelegând unele lucruri cu întârziere.

31. Mă găseam la Atena, când cineva m-a întrebat pe neaşteptate dacă nu vroiam să merg în Pelopones cu „o ocazie“. Am zis aproape fără voie: „Mă interesează Arcadia“. Cel care-mi făcuse propunerea a părut mirat. De ce tocmai Arcadia? Stânjenit de mirarea lui,

am vrut să-i explic, dar ce să-i explic? că am avut mereu slăbiciunea paradiselor pierdute? că mi-aş fi putut imprima o carte de vizită „Octavian Paler, specialist în paradise pierdute“? Căutam o ieşire din încurcătură şi am tresărit auzindu-l: „Mi se pare că autobuzul trece pe-acolo. Nu sunt sigur. Vreţi să mă aşteptaţi o clipă?“. Am aşteptat, făcând în gând socoteala puţinilor bani de care dispuneam. „Aveţi noroc“, mi-a zis binevoitorul grec la întoarcere. Şi chiar a doua zi eram instalat într-un autobuz plin de praf, cu vopseaua cam scorojită şi arcurile obosite; un autobuz care zdruncina îngrozitor.

În afară de mine, mai existau trei pasageri. O femeie care citea un roman poliţist. Un tânăr care răsfoia la nesfârşit o revistă sportivă. Şi un bătrân care se uita pe geam, deşi nu părea interesat de peisaj. Într-un târziu, după mai multe ore de drum, am pătruns într-un decor de munţi despăduriţi, secetoşi, cu văi pustii, sau aproape pustii, ce mărgineau şoseaua. „Arcadia“, mi-a zis bătrânul, arătându-mi cu mâna priveliştea de o dezolantă singurătate. Am încremenit. Cum, aceasta era Arcadia, ţinutul ales de poeţii antici pentru a ne vorbi despre fericire şi despre regret? În speranţa că mai aveam de aşteptat, i-am cerut lămuriri şoferului. Acesta m-a asigurat, însă, cu o ireproşabilă politeţe profesională: „Da, domnule, e Arcadia. Unde vreţi să coborâţi?“. Prin faţa noastră defilau munţi goi, de piatră descărnată. Nu se vedea nici un sat. S-au scurs minute bune până când am zărit unul, cuibărit sub un povârniş abrupt. Apoi, iarăşi, nimic. Piatră cutreierată

când și când de capre. Arbori foarte puțini și chinuiți, pietroși ei înșiși. Râuri uscate. Nici vorbă de platanul gigantic sub care Heracle a biruit Hidra, iar cât privește păstorii lui Poussin, îmbrăcați în țesături scumpe și parfumați, ei nu trecuseră cu siguranță niciodată pe coastele acelea aride de munte. „Ce căutați, de fapt, domnule?", s-a întors spre mine șoferul, văzând că tăceam. „Arcadia", am răspuns. „Arcadia e mare – a exclamat el, răsucindu-se în scaun și examinându-mă în oglindă –, ce anume căutați în Arcadia?" Nu știam ce să-i răspund. Nu puteam să-i spun că eu căutam o legendă. Ar fi sunat caraghios. „Vreau să cobor aici", m-am hotărât brusc. „Mă rog, făcu șoferul ridicând din umeri, cum doriți." Și a oprit. A așteptat să cobor, s-a uitat intrigat după mine, apoi a închis ușile, și-a aprins o țigară și a apăsat pe accelerator lăsându-mă singur în mijlocul șoselei.

În clipa în care autobuzul a dispărut la o curbă, m-am gândit că făcusem o prostie. Ce căutam, singur, în pustietatea aceea? În jurul meu, cât vedeam cu ochii, nu se zărea țipenie de om. Numai munți, numai piatră, și soarele care ardea, încingând piatra. Dacă ar fi trecut un alt autobuz atunci, i-aș fi făcut semn să mă ia. Dar n-a trecut și, într-o doară, am părăsit șoseaua, suind pieptiș pe coastă. Nu era nici amiază, aveam timp, nu riscam să mă prindă noaptea în sălbăticia aceea inospitalieră. Am ajuns în vârful coastei, de-acolo am coborât într-o vale și am suit apoi altă coastă, din ce în ce mai dezolat de aventura mea. Copacii erau atât de rari, încât nu reușeau decât să

accentueze goliciunea peisajului. Şi pot jura că n-am întâlnit nicăieri o tăcere mai dură. După vreo trei ore, m-am întors în şosea.

Şi cum să zic, azi? Că am fost şi eu în Arcadia?

32. La ora când am descoperit că Arcadia e un ţinut născocit de poeţi, o poveste creată, parcă, pentru a spune că paradisele pierdute sunt cu atât mai frumoase cu cât sunt pierdute mai sigur, mă lămurisem, din istoria trăită în acei ani, că doar infernul e complicat. Orice „paradis" nu poate fi decât de o mare simplitate. Căci în el n-au sens „speranţa" sau „nevoia de mai bine". Ce să caute ideea de „progres" într-un paradis? Spre ce se poate progresa acolo? Într-un paradis, inclusiv în cel visat de poeţi, nu e de îndreptat nimic. Copilăria e şi ea perfectă, de la început la sfârşit. Şi, mai târziu, pe măsură ce ne depărtăm de ea, în loc să se degradeze, o descoperim ca „vârstă de aur". Singura în care am fost fericiţi fără să ne temem că fericirea e ameninţată de ceva. Numai lumea de după copilărie e imperfectă şi simte nevoia să spere.

33. N-am avut, când eram mic, nici o jucărie. În Lisa nu funcţiona obiceiul ca părinţii să le dea copiilor jucării. De asemenea, până am venit în Bucureşti, n-am văzut cum arată un pom de Crăciun, cu toate că pădurile de brad cădeau peste sat. Singurul răsfăţ de care am avut parte se întâmpla dimineaţa, când tata îşi apropia obrazul de obrazul meu şi, cum nu se rădea decât duminica, mă înţepa cu barba, ceea ce mă făcea

fericit. Dar n-aş putea asemui cu nimic liniştea din serile de iarnă în care tata se apuca de citit, după ce termina treburile prin curte şi controla gazul din lampă, iar mama torcea pe laviţa de lângă sobă, închisă în muţenia ei, în timp ce eu, alfabetizat de tata pe la patru ani, citeam pentru a şaptea oară, cred, Biblia.

Era o Biblie cu coperţile negre şi cu marginile paginilor vopsite în roşu pe care o am şi acum. Nu mai are coperţi, nici toate foile. Începe cu „Întoarcerea fiilor lui Iacov la tatăl lor", din Geneză, şi se sfârşeşte cu „A doua epistolă sobornicească a lui Petru". Nu înţelegeam mare lucru din ce citeam, dar pot afirma că Vechiul Testament a fost prima mitologie care mi-a aprins imaginaţia. Am fost pus, apoi, de câteva ori să spun „Crezul" în biserică, onoare care mi-a dat aripi, îndemnându-mă să învăţ pe dinafară „Cartea neamurilor" din Geneză, ceea ce i-a uimit pe mulţi în sat. Clătinau din cap cu admiraţie când mă auzeau turuind un sfert de oră numai nume şi cifre: că, la vârsta de o sută treizeci de ani, Adam a avut un fiu şi i-a pus numele Set. Că, la o sută cinci ani, Set l-a avut pe Enos, că, la nouăzeci de ani, Enos l-a avut pe Cain... şi aşa mai departe până la Noe. Era recitalul meu de rezistenţă, pe care-l dădeam oricui era dispus să mă asculte, folosindu-mi memoria ca să fiu lăudat că semăn cu tata. Acesta fiind pentru mine supremul compliment.

34. Probabil, multe din problemele mele actuale n-ar fi existat dacă eram, ca mama, un om religios. Pe ea, moartea n-a preocupat-o niciodată. Tot ce se

întâmpla, inclusiv moartea, era, în logica ei, hotărât de Dumnezeu, deci indiscutabil. Nu lipsea în nici o duminică de la biserică și respecta cu sfințenie toate rânduielile creștinești. Înainte de a se culca, bătea în fiecare seară o sută de mătănii în fața unei icoane cu „Cina cea de taină", iar dacă tata, care citea în pat, ridica ochelarii de pe nas, pe la a cincizecea mătanie, zicându-i ironic (deși era epitrop la biserica ortodoxă) „Lasă-l, tu, că s-o fi culcat și El", îl certa, speriată că o asemenea blasfemie putea atrage vreo nenorocire asupra casei noastre. După ce-și termina mătăniile, adormea mai împăcată, căci orice îndoială reprezenta pentru ea, probabil, un păcat.

Dacă aș reuși și eu să cred, ca mama, că există ceva dincolo de moarte, mi-ar fi acum mult mai simplu. Mi-aș privi bătrânețea ca o punte spre altă lume. Nu m-ar apăsa ideea că, într-o zi, nu va mai exista „mâine". Dimpotrivă, aș putea spera că, dincolo de moarte, mă voi reîntâlni cu părinții mei, de care îmi e atât de dor încât mă pomenesc uneori vorbind cu călărețul din tabloul de deasupra patului, explicându-i că eu sunt băiatul lui. Îmi dau seama, evident, că, fără Dumnezeu, ar trebui puse în cauză prea multe. Dar asta nu mă ajută prea mult.

Ieri am aflat că un actor cunoscut, de care, practic, uitasem, e de mulți ani într-o mânăstire. Reporterul care l-a descoperit a încercat să-l tragă de limbă, întrebându-l de ce a întors spatele platourilor de filmare și scenei. N-a scos de la el nici o explicație. Un motiv va fi avut, cu siguranță, nu s-a călugărit întâmplător.

Eu nu mă pot vedea, însă, într-o mânăstire nici când mă gândesc că treizeci de somnifere înghiţite într-o seară mi-ar rezolva toate problemele.

35. Mi-am amintit de două „amănunte" cărora nu le-am dat importanţă niciodată. Bunicul meu dinspre mamă a murit în urma unui stop cardiac. Avea şaizeci şi doi de ani. Era toamnă, prin noiembrie, desfăcea ştiuleţi de porumb. La un moment dat, a plecat capul într-o parte şi s-a prăbuşit. Bunicul dinspre tată a murit în somn. Venise, într-o seară, de la cârciumă, pus pe harţă. Tatăl meu şi mama, proaspăt căsătoriţi, s-au dus să doarmă în „şop", pe fân, lăsându-l pe bătrân singur, pentru a nu-l supăra. Dimineaţa l-au găsit mort, tot datorită unui stop cardiac, probabil.

36. Interesant e că prima mea amintire e legată de o moarte pe care nici n-am remarcat-o! Când a murit bunicul dinspre mamă, aveam trei ani şi patru luni, după calculele pe care le fac acum. Ducându-se la înmormântare, părinţii mă luaseră cu ei. Ajunşi la casa bunicului, în capătul din jos al satului, îmi dăduseră voie, probabil, să mă duc în grădină, ca să nu-i încurc sau, poate, eu mă strecurasem pe poarta şurii, spre vale, nepricepând de ce se agita lumea din curte, ocupată, cum era obiceiul, cu tot felul de pregătiri înainte de plecarea la cimitir. Era o zi de toamnă târzie, cu soare blând, una din ultimele zile frumoase de toamnă, probabil. Lumina curgea ca un ulei galben pe coaja merilor rămaşi fără frunze şi

înroşiţi de primele vânturi reci. Cum nu-mi dădeam seama că în acea împrejurare se cuvenea să fiu trist, mergeam prin iarba plină de frunze uscate, aproape fericit. Presupun că, încă de atunci, mă dovedeam foarte sensibil la excitaţiile luminii. Oricum, n-am uitat starea care m-a cuprins, în egală măsură limpede şi misterioasă. Eram, ca sub o vrajă, uimit de ceea ce mi se întâmpla, dar şi intimidat de aerul luminos care mă făcea să aflu că existam. Vraja s-a rupt abia când am constatat că eram singur, că nu mai auzeam nici un zgomot din curte.

37. M-am lăudat atât de mult cu pasiunea mea pentru căldura verii încât îmi e jenă să mă plâng acum de caniculă. Adineaori, am vrut să fac câţiva paşi prin curte, ca să mă dezmorţesc, dar a trebuit să mă întorc repede în casă. Soarele ardea năucitor. Şi nici un semn de ploaie. Cerul continuă să fie uscat și livid.

38. Era cam pe vremea asta. Tata discuta cu mama în curte, lângă fântână. Nu auzeam ce discutau, fiindcă vorbea mai ales tata care avea vocea slabă, însă din felul cum clătina mama din cap, înnegurată, opunându-se, mi-am dat seama că se petrecea ceva grav.

Abia a doua zi am aflat secretul, de la sora mea, mai mare decât mine cu cinci ani. Ea mi-a şoptit că urma să mă duc în Bucureşti. „Unde?“, am întrebat-o uimit. Până atunci nu fusesem nici măcar în alt sat. Din alte sate văzusem doar, de la distanţă, turlele bisericilor. Ce se petrecea dincolo de hotarul Lisei îmi

era tot atât de necunoscut cum îi fusese lui Columb pământul Americii, înainte de a pleca în prima sa călătorie, iar despre Bucureşti ştiam numai că acolo se afla capitala României. Ce să caut eu în Bucureşti? „Te duci la liceu, mă", mi-a zis Leana, care avea altă fire decât a mea, mai deschisă, şi ar fi fost mulţumită să fie ea în locul meu. „Dar nu vreau să mă duc la liceu", am protestat eu, speriat şi cu un nod în gât. Mi se părea de neconceput să nu mai merg cu Mali şi Cioanta pe Calea Secii. Pe urmă, mai puţin ferm, am vrut să aflu amănunte. „Şi cu ce mă duc? Cu trenul?" Cum arăta un tren, în realitate, n-aveam cea mai vagă idee. „Nu, cu maşina. Te duci cu domnu' din jos."

După câteva zile, se discuta pe faţă despre plecarea mea. Tata zicea că urma să-mi încerc norocul la un liceu, „Spiru Haret", poate reuşeam să obţin una din bursele de-acolo, care mi-ar fi îngăduit să am altă soartă decât a lui. Mama nu părea deloc convinsă, tăcea tot timpul, cu palma la gură, după obiceiul ei, şi plângea pe ascuns. În Lisa, băieţii reprezentau, potrivit tradiţiei, temeiul unei familii. Ei moşteneau casa părintească, ei duceau mai departe numele, ei erau garanţia că în curte nu va creşte iarbă. Căci o curte năpădită de iarbă constituia în ochii celor din Lisa semnul unui destin sfârşit, intrat în paragină. Mama îi spunea, cu reproş, tatei: „Vrei să crească iarbă în curtea noastră? Asta vrei?". Până la urmă, tata a făcut-o să cedeze cu un argument la care ştia că mama nu va rezista. A asigurat-o că voi ajunge preot şi mă voi întoarce, în această calitate, să păstoresc

parohia din Lisa. Într-o zi, mă va vedea, la biserică, ieşind din altar, îmbrăcat în odăjdii. Atunci, mama a încetat să se împotrivească, iar asta mi-a sporit sentimentul primejdiei.

Primejdia era fixată, însă, pentru toamnă. „Racii" au, din naştere, teamă de necunoscut. Dar se mint, de câte ori pot, că va interveni, poate, ceva care îi va salva. Toată vara am încercat să fug de gândul că voi fi dus într-un oraş care, în mintea mea, era fioros de departe. Abia când „unchiul George" l-a anunţat pe tata, spre sfârşitul lunii august, că în cutare zi din septembrie va veni de la Bucureşti o maşină, trimisă de tatăl unui elev, să-l ia, şi că, în maşină, va rămâne un loc și pentru mine, mi-am dat seama că pericolul era iminent.

În primele zile din septembrie, nu mă mai gândeam decât cum să scap. Aerul mirosea a frunză de nuc și a fân uscat, cerul nu mai era albicios ca în lunile cu călduri mari, căpătase o anumită gravitate în care se presimţea toamna, deşi pădurile nu erau, încă, înroşite. Mă prefăceam mai departe că învăţam, ca să nu dau de bănuit, dar, culcat în iarbă, îmi băteam capul cu alte griji. La început, mi-a trecut prin minte ideea neroadă de a-mi tăia un deget, pentru a fi dus, în Făgăraş, la spital. Până să se vindece rana, examenul de la „Spiru Haret" trecea. Dar am alungat repede acest gând. Eram plin de semne, la amândouă mâinile, însă acelea nu-mi ceruseră curaj. Trebuia să caut altă soluţie. În disperare de cauză, m-am hotărât să fug de-acasă în dimineaţa când urma să plec în Bucureşti.

M-am gândit să mă ascund în pădure până avea să treacă pericolul. Eram sigur că întors, apoi, acasă, tata mă va ierta, iar mama va putea să-l înduplece să renunțe, până în toamna următoare, la ambiția de a mă vedea școlit. Cum petrecusem multe nopți pe munte, nu mă speria perspectiva de a dormi într-o colibă părăsită sau pe un maldăr de iarbă, iar în privința hranei nu aveam griji. La începutul lui septembrie, pădurea era plină de alune, de mure, de zmeură coaptă. Știam unde să caut ciupercile bune de fript pe jar, nu, mâncarea nu era o problemă. În plus, contam și pe aprobarea tăcută a mamei.

Cu o seară înainte de ziua fatală, mi-am pus în buzunarul pantalonilor o cutie de chibrituri, un amnar și iască, după care mi-am așezat la îndemână primii mei bocanci; niște bocanci grei, solizi, negri, cumpărați de tata în vederea saltului meu la oraș și pe care, până atunci, nu avusesem permisiunea să-i port, ca să-i am noi pe străzile Bucureștiului. Intenționam să mă scol devreme, în zori, dar, din pricina emoției, am adormit mult după miezul nopții. Mă foiam în pat, așteptând să ațipească tata. În copilărie, vorbeam în somn și-mi era groază să nu mă trădez cumva. M-am trezit, de aceea, abia când la poartă s-a auzit claxonul mașinii, venită înainte de ora stabilită. Mi-am încălțat repede bocancii, nebănuind că ei vor atârna greu, hotărâtor, în soarta mea. Era prima oară că nu aveam opinci în picioare, bocancii mă încurcau la mers și, din pricina lor, m-am împiedicat când am vrut să sar gardul din capătul grădinii. De ajuns ca tata, care

venise după mine, să se apropie şi, în timp ce escaladam gardul, să facă singurul lucru la care nu mă aşteptam. Spre marea mea uimire, l-am auzit zicându-mi că-mi dă 44 de lei dacă plec. De ce tocmai „44“? Niciodată nu m-am lămurit. Poate, a fost o simplă întâmplare, prima cifră care i-a trecut tatei prin cap. Ceea ce mă tulbură, însă, este o coincidenţă. „44 de ani“ i-a prezis o ghicitoare mamei că voi trăi. Descumpănit, am rămas pe ultima scândură a gardului. Nu avusesem niciodată atâţia bani în mână. Nu mai ţin minte ce calcule îmi voi fi făcut în acele clipe şi cât a durat „deliberarea“. Fapt e că, până la urmă, m-am dat bătut. N-am rezistat ispitei şi am acceptat „tranzacţia“.

39. Gardul pe care am stat în cumpănă, atunci, a fost o bornă între două destine posibile. Unul e cel care m-a adus aici, cel pe care l-am trăit, ieşind din copilărie în baza unui „târg“. Altul e cel pe care l-aş fi avut dacă nu plecam cu „unchiul George“.

Dar, oare, eu am ales? Am decis eu, într-adevăr? Sau, acceptând „târgul“, m-am supus, de fapt, sorţii? Pentru a admite ultima ipoteză, nu e nevoie să cred într-un drum prestabilit. Nu exclud o explicaţie care îmi confirmă, integral, ideea că destinul e decis de caracterul nostru. Poate, nu eram pregătit sufleteşte să-mi duc intenţia până la capăt şi, cum apăruse un pretext onorabil pentru a mă supune sorţii, am cedat. Am fost un copil cuminte, sfios, inhibat. Nu dădusem nici un semn că m-ar fi atras aventura. În caz că aş

fi sărit gardul, m-aş fi întors, poate, înainte de a ieşi din sat, deoarece mă îndoiesc că, atunci, eram mai puţin ezitant decât m-am dovedit mai târziu. Nesilit de împrejurări sau neîmbrâncit de un impuls de moment, n-am luat, din câte îmi amintesc, niciodată o hotărâre categorică. Deciziile mele au fost fie influenţate de situaţii în care nu prea aveam de ales, fie pripite, nechibzuite.

Oricum, dacă altădată mi-a plăcut să văd în gardul acela micul meu Rubicon, azi, văd în el altceva: o dovadă că ne decidem destinul nu numai prin ceea ce facem, ci şi prin ceea ce nu facem.

40. Am ajuns în Bucureşti după ce se înnoptase bine. Poate, era târziu, dar cât de târziu? Nu ştiu. În septembrie 1937, Bucureştiul mai era, încă, „micul Paris". Normal ar fi fost să fiu şocat, uluit, când am intrat în oraş. Dezmăţul reclamelor luminoase ar fi trebuit, mă gândesc azi, să mă zăpăcească. Nu s-a întâmplat, însă, aşa. N-am reţinut nici o imagine – strălucitoare sau nu – până ce pe strada Italiană, o stradă liniştită, burgheză, ocolită de trafic, maşina a oprit și ne-am dat jos. În memorie mi-a rămas o baltă de întuneric, în mijlocul căreia se coborau bagajele. Să fi fost trecut de miezul nopții? Tot ce se poate. Altă explicație nu găsesc pentru acel Bucureşti la fel de întunecat, noaptea, ca Lisa. Mă uitam cum căra şoferul valizele și aşteptam încordat, lângă cufărul de lemn cu care tata a traversat primul război mondial, să mi se comande ce trebuia să fac.

41. Pentru mine, seara aceea a fost cea care a pus capăt copilăriei mele şi prima trăită în secolul XX. Dimineaţa, fusesem, încă, în secolul al XVII-lea. Secolul în care trăia, de fapt, Lisa în vremea aceea. Străbătusem într-o jumătate de zi, fără să ştiu, trei secole.

Uitându-mă, acum, în urmă, înţeleg şi ce era aproape reacţionar în psihologia satului tradiţional şi ceea ce îl ferea de inautenticitatea de azi. În ziua în care am plecat cu maşina care-l aducea pe „unchiul George" în Bucureşti, toţi copiii de pe Delături ieşiseră din curţi, iar gâştele făceau un zgomot asurzitor. Căci o maşină care ridica praful pe uliţele din Lisa era un mare eveniment. Nu se întâmpla aşa ceva mai mult de două-trei ori pe an. Progresul tehnic nu depăşea acolo locomobilele care puneau în funcţiune batoza la treier sau cu care se tăia lemne. În schimb, nu apăruseră covoarele cu sultani şi cadâne care acum nu lipsesc aproape din nici o casă.

Fac aceste precizări pentru a arăta de ce venirea mea din Lisa n-a fost un banal caz de „dezrădăcinare". Eu am venit nu doar dintr-un sat, ci şi dintr-un alt timp. Dintr-un timp semipatriarhal, cu alte obiceiuri. Nu cunoşteam nici un sfert din cuvintele limbii mele materne, româna, căci în Lisa nimeni nu vorbea despre majordomi, aghiotanţi, subrete, redingote, fracuri, chelneri, mobile-stil, veioze, lifturi sau agenţi de circulaţie. Ştiam, însă, cum se poate aprinde focul folosind două bucăţi de cremene, cum trebuie alungaţi sobolii care fac muşuroaie sau cum arată norii care aduc grindina. Cunoştinţe care fuseseră folositoare pe Calea Secii,

dar nu mai erau interesante pe Calea Victoriei, unde am văzut prima oară trăsuri, domni cu joben şi femei în rochii lungi intrând la teatru (încă exista Teatrul Naţional vechi) ori la Ateneu, la „concert“ (cuvânt pe care nu l-am înţeles decât mai târziu).

Dacă adaug, la toate acestea, caracterul meu retractil, nu e greu de înţeles că venirea mea în Bucureşti mi-a zdruncinat până la temelii destinul. Comparaţia de care m-am folosit, uneori, a unui „mic barbar“ adus la „Roma“, nu e întru totul exactă. Barbarii vor fi avut complexe, dar şi impertinenţe, căci intrau în Roma ca învingători. Romanii erau cei care fugeau, îngroziţi, de ei. În cazul meu, lucrurile stăteau pe dos. Bucureştenii mă priveau amuzaţi, ca pe o curiozitate folclorică, fiindcă venisem îmbrăcat ca în Lisa şi mă feream, speriat, de maşini. Eram înzestrat cu toate datele negative care puteau transforma situaţia mea în catastrofă. Şi nu exista nimeni care să-mi dea un sfat, căci „unchiul George“ n-avea timp pentru mine, iar eu mă feream să pun întrebări, de teamă să nu mă fac de râs. Am stat vreo jumătate de oră să mă lămuresc ce cumpărau clienţii opriţi în faţa unei tonete unde se vindea îngheţată. Vroiam să aflu şi preţul, ca să văd ce-mi mai rămânea din capitalul de 44 de lei.

42. În prima noapte petrecută la internatul „Casei Corpului Didactic“, de pe strada Schitu Măgureanu, unde am fost trimis împreună cu ceilalţi patru bursieri de la „Spiru Haret“, am avut un vis groaznic. Am retrăit, în somn, o întâmplare urâtă de pe Calea Secii. Unul dintre băieţi, ai cărui părinţi aveau cai, adusese,

într-o zi, şi un mânz, iar mie îmi venise ideea nefericită de a propune un joc: să fugărim mânzul, silindu-l să sară un gard împletit din nuiele. De câteva ori, mânzul reuşise să treacă, dar, a patra sau a cincea oară, se împiedicase şi căzuse într-un par ascuţit care îi intrase în burtă. Înspăimântaţi, am fugit toţi şi ne-am ascuns în pădure, unde am stat până noaptea târziu, de frica părinţilor. La un moment dat, prin întuneric, am auzit paşi pe frunzele uscate. Eram singur, mă pierdusem de ceilalţi şi, crezând că se apropia vreun porc mistreţ, am zbierat cât am putut ca să-l sperii. În realitate, fusese unul din oamenii care ne căutau.

Am reuşit, cu răcnetul meu, să sperii întreg internatul. Dimineaţa, la micul dejun, eram arătat cu degetul şi am auzit, şoptite, multe comentarii răutăcioase pe seama mea. Nu-mi plăcea deloc că devenisem „vedetă", dar ce puteam face? Am înghiţit cu noduri ceaiul şi felia de pâine cu magiun, strângându-mă în carapacea mea. După ce m-am întors de la liceu, m-am dus în curtea din spatele clădirii, o curte spaţioasă, asfaltată şi împrejmuită de un zid înalt, de unde se auzea gălăgie. Băieţii jucau „lapte-gros".

Cum nu primisem, încă, uniforma pe care urma s-o capăt în cadrul bursei, purtam hainele de-acasă. O pălărie rotundă şi neagră, cu bor mic, specifică portului din satele făgărăşene, pantaloni albi, strâmţi, de bumbac, cămaşa, tot de bumbac şi fără guler, lăsată peste pantaloni şi încinsă cu o curea lată, plus o vestă de postav vânăt. Nu vroiam să intru în vorbă cu nimeni, deoarece remarcasem că accentul meu tărăgănat, cu inflexiuni curioase pentru urechea unui bucureştean,

şi cuvintele „exotice“ pe care le foloseam stârneau zâmbete amuzate. Probabil, le păream noilor mei colegi din cale-afară de pitoresc cu aerul meu de mică sălbăticiune dezorientată, coborâtă din munţii Făgăraşi şi azvârlită, ca într-o grădină zoologică, într-un internat bucureştean unde trebuia să fie „educată“ şi „civilizată“. Amestecul de orgoliu şi timiditate care era, încă de atunci, baza caracterului meu, nu mă împingea nici el să mă arăt mai prietenos. Am mormăit un „nu“ arţăgos, agresiv, când un băiat m-a chemat să intru şi eu în joc, şi m-am dus în fundul curţii, lipindu-mă cu spatele de zid. De-acolo puteam să urmăresc ce se întâmpla, fără să mă amestec cu ceilalţi şi fără să las pe nimeni să se apropie; dar şi satisfăcându-mi curiozitatea. Zidul îmi dădea o anumită siguranţă în lumea aceea necunoscută, plină de surprize, care diferea atât de mult de cea cu care fusesem deprins. Gata să-mi scot ghearele la primul semn de primejdie, stăteam cu spatele sprijinit de zid, ca într-o tranşee, încordat, atent la orice mişcare din preajma mea, hotărât să nu îngădui nimănui să se apropie.

Înduioşătoare, cumva, sau, poate, doar uşor caraghioasă, întâmplarea aceea are o semnificaţie aparte pentru mine. Am avut nevoie, mereu, de un „zid“ de care să mă sprijin. Când el mi-a lipsit, am intrat în panică.

43. Fotografia e un mic dreptunghi de carton, căzut probabil din carnetul meu de elev şi pe care, printr-un miracol, n-am reuşit să-l pierd. Sunt îmbrăcat

în uniforma cu număr mov, din tradiția liceului „Spiru Haret". Numai că sub uniformă port, probabil, o cămașă nepotrivită pentru o ocazie atât de solemnă cum este primul contact cu un atelier fotografic, de aceea am ascuns-o cu ajutorul unui fular croșetat de sora mea. Dacă nu cumva, privindu-mă în oglindă, m-a deranjat absența cravatei, care va intra mult mai târziu în garderoba mea. Totul e posibil când vrei să fii cochet fără să ai nici mijloace, nici rafinamentul de a te descurca fără ele. Din păcate, stratagema nu mi-a reușit prea bine. Soluția adoptată e evident forțată, se vede că am de ascuns ceva. Ea nu face decât să arate că mă comport cu stângăcie și să trădeze că înaintașii mei au avut o experiență unilaterală.

Alte indicii spun același lucru. De pildă, felul cum mi-am pus șapca pe cap. N-am îndrăznit să mi-o așez șmecherește, pe o ureche, nici nu m-a lăsat inima să fiu cu totul indiferent în privința aspectului meu. Am pus-o ușor într-o parte, nu prea mult, în așa fel încât să mă reprezinte. Am o bursă, port o uniformă primită în cadrul bursei, ștrengăriile nu sunt de nasul meu. Datoria mea e să respect convențiile. Și le respect. Mi-am permis numai un compromis sfios, o abatere de câțiva milimetri pe care nu mi-o poate reproșa nimeni.

Dar încă nu m-am obișnuit cu noua mea condiție, se vede destul de clar. Lipsit și de dezinvoltură și de experiență, stau rigid, încordat, să nu clipesc, să nu stric, Doamne ferește, clișeul. Am aceeași căutătură stângace pe care am observat-o în prima fotografie a

tatei, din armată. Sunt vizibil intimidat. Par, chiar, uşor speriat de însemnătatea momentului care capătă pentru mine, oricât vreau să rămân calm, proporţii de eveniment. Am trecut prin situaţii mai grave? E drept. Am căzut, în somn, din carul înalt, cu fân, pe podeaua din şură, la doi ani. Am văzut ursul, ieşind la câţiva paşi înaintea mea din porumb şi pornind-o agale spre pădure. Am plecat de sub un brad cu puţin înainte de a-i despica un trăsnet trunchiul. Dar acestea erau fleacuri. Nu se comparau cu lumina unui atelier fotografic. Nu sunt familiarizat cu asemenea lucruri, nu ştiu (şi, vai, nu voi şti niciodată!) să pozez.

Tot atât de evident se impun şi alte constatări. Am un aspect de băiat sănătos, crescut în aer liber şi încă necizelat de contactul cu orașul. Sunt uşor zăpăcit de lumea în care am pătruns fără s-o fi dorit, dar n-am intenţia să mă iau la trântă cu ea. De altfel, n-am nici cea mai mică idee despre cariera pe care aş dori s-o îmbrăţişez mai târziu. Nu mă preocupă problema.

Nici ispitele cărora trebuie să le fac faţă nu sunt mari. Capitalul inițial, de patruzeci şi patru de lei, l-am tocat de mult şi de atunci am buzunarele goale. Tata mi-a zis clar: „Eu ţi-aş da, băiete, dar n-am". Și nu e specialitatea mea să insist. Într-o duminică, un bărbat sensibil s-a înduioșat văzând cu cât jind mă uitam la biletele pe care le rupeau controlorii la poarta stadionului „Venus" și m-a vârât înlăuntru. Am asistat atunci la primul meci de fotbal. În duminica următoare, m-am dus din nou să-mi încerc norocul, numai că de data asta n-am înmuiat nici o inimă şi am rămas pe dinafară. Dezamăgit, m-am îndreptat atunci

spre Piața Sfântul Gheorghe, unde, prin tradiție, era locul de întâlnire al lisenilor aflați în trecere prin București, însă nici acolo n-am avut mai mult noroc.

44. Natura este plină de surprize. Am aflat că un șarpe boa n-a vrut să mănânce, în captivitate, un an. O broască-țestoasă ar fi trăit la „Jardin des plantes" din Paris câțiva ani fără să mănânce. În insulele Galápagos trăiește o cinteză care folosește o unealtă, un spin sau un bețișor, pentru a scoate din găurile scoarței copacilor insectele și larvele cu care se hrănește. Există, am citit, specii de furnici care practică sclavajul. Poartă războaie (ca aztecii) special pentru a obține sclavi. Toate treburile lor sunt îndeplinite de sclavi, iar dacă se mută colonia, sclavii își transportă stăpânii purtându-i cu mandibulele.

În pădurile tropicale din America Centrală trăiește un greiere care, spre deosebire de alte insecte ce au luat culorile strălucitoare ale florilor exotice, seamănă unui vulgar fragment de lichen. Culoarea sa ternă îi asigură o bună protecție, salvatoare, deoarece (deși nu face decât să cânte) are dușmani mulți: păsări, reptile, broaște, mici mamifere. Greierele-lichen cântă fără să fie văzut. Numai un salt imprudent deasupra ierburilor poate să-l semnaleze inamicilor săi. Dacă simte vreun pericol, rămâne perfect nemișcat, clătinând doar lungile sale antene senzitive, care par animate de vânt. Și, bineînțeles, tace imediat.

Cam așa arătam și eu, probabil. Ca un greiere-lichen, mai ales că uniforma mea avea exact culoarea

lichenilor. Treceam pe lângă ziduri, fără ca nimeni să mă observe, intimidat în egală măsură de mașini, de zgomot și de indiferența celor din jur. Când pericolul mi se părea prea aproape, rămâneam nemișcat și așteptam ca primejdia să treacă.

Și ce-aș fi putut spune cuiva care ar fi fost curios să afle cine sunt? Veneam dintr-un loc care nu însemna pentru nimeni nimic. Cel mult, cei care se interesau de antichitatea greco-romană și de lucrările istoriografului Gheorghe Popa Lisseanu puteau ști că exista undeva sub munții Făgărași o așezare vrednică de lauda unui Hesiod, unde oamenii se luptau de secole cu un pământ puțin generos.

45. Din câte țin minte, nu exista alt băiat de la țară în clasa mea, la liceu, dar aș fi nedrept dacă aș acuza pe alții de strategia greșită, negativă, distructivă pe care am urmat-o. Eu însumi sporeain distanța care mă separa de colegii mei, refuzând să mă comport firesc. Nu luam parte la clasicele farse organizate în clasă, la jocurile din recreații, la întâlnirile extrașcolare, la reuniuni, mă retrăgeam când nimeream într-un grup, stăteam deoparte, umblam de unul singur, ferindu-mă cu o sumbră tenacitate de intimități. Timid și lipsit de haz, nu mă aflam aproape niciodată în atenția generală. Și nu eram, cred, prea plăcut, cu stângăciile și reacțiile mele bazate pe convingerea că binevoitorii mă priveau, de fapt, cu compasiune.

Poate că în secret doream să fiu adoptat cu forța. Și fiindcă nimeni nu se grăbea să mă silească să ies

din cochilie, mă strângeam în ea. Eram în stare să le port pică altora numai pentru că nu-mi ofereau ceea ce eu nu eram capabil să primesc. Îmi întrețineam metodic, cu o regretabilă consecvență, o izolare pentru care nu eram totuși dotat, căci altfel n-aș fi dus dorul prieteniei, și pe măsură ce mă încurcam mai rău în aceste contradicții, îmi era din ce în ce mai greu să ies din impas. Treptat, cei care ar fi putut să se apropie de mine au renunțat s-o facă, pe bună dreptate, lăsându-mă să-mi duc bagajele de unul singur.

46. O singură dată am fost la un coleg acasă. Am sunat la ora fixată. Mi-a deschis o femeie cu ten măsliniu, foarte brunetă, care m-a primit zâmbind, cu căldură. Mama lui Victor. Aveau un apartament frumos, elegant, cu parchet ceruit proaspăt, covoare moi și mobilă scumpă. În camera lui Victor, o lampă cu multe brațe făcea să scânteieze o minunată oglindă (venețiană, cred) în care mi-am inspectat pe furiș ținuta. Ambianța, deși neobișnuită pentru mine, nu-mi displăcea deloc. Mă simțeam bine tolănit într-un fotoliu comod care-mi dădea senzația, foarte îmbietoare, de musafir important.

Totul a decurs plăcut și normal până ce și-a făcut apariția servitoarea cu o tavă mare, plină de bunătăți, pe care a depus-o pe masă. „Poftiți“, am auzit vocea amfitrioanei. Nenorocirea a fost că între delicatesele cu care ea se hotărâse să mă răsfețe se afla și o surpriză. „Stridii“, a zis Victor, sigur că mă dă gata. Și nu s-a înșelat decât asupra proporțiilor reacției mele.

În clipa aceea m-am zăpăcit. Îmi lăsa gura apă văzând tartinele cu icre negre şi prăjiturile de casă, dar cum naiba se mâncau stridiile? Nu-mi venea să întreb. Mi se părea că punând o asemenea întrebare aş face o figură de ins neversat, nedeprins cu lucruri fine, ceea ce, în fond, era adevărat, numai că dintr-o vanitate caraghioasă nu vroiam s-o recunosc. Nimic n-ar fi fost mai firesc în situaţia respectivă decât să glumesc pe seama lipsei mele de experienţă şi să-l rog pe Victor să mă iniţieze. Numai că asta ar fi presupus prezenţă de spirit şi inteligenţa de a nu cădea în ridicol. Nu le-am avut, din păcate, sau au fost eclipsate de ceva mult mai puternic. Şi, intrând în panică, am sfârşit prin a pretinde că nu puteam mânca nimic din pricina unui rău la stomac.

Bineînţeles, vizita a eşuat. Din ziua aceea m-am hotărât să nu mai merg la nimeni acasă. Am refuzat sub diferite pretexte alte invitaţii, până ce n-am mai avut ce să refuz.

47. Mă uit la o altă fotografie unde mă găsesc printre colegii din clasa a III-a B a liceului „Spiru Haret". Sunt al treilea din dreapta, în rândul care stă pe bancă, lângă intrarea profesorilor, situată pe partea laterală, dinspre curte, a clădirii. În faţă există un rând aşezat turceşte, pe nisip, iar în spate două rânduri, în picioare, pe trepte. Toţi au atitudini foarte naturale. Unii îşi permit chiar să zâmbească ironic, să stea degajaţi, plictisiţi sau amuzaţi. Numai eu, atent până în vârful unghiilor la fotograf, am ochii măriţi din pricina efortului de a nu clipi. Cei doi ani şi jumătate care au

trecut de la primul meu contact cu Bucureştiul nu m-au învăţat, se pare, nimic în ce priveşte dezinvoltura. Sunt singurul care stă crispat, cu palmele lipite forţat de genunchi, distingându-mă negativ între ceilalţi prin lipsa mea de supleţe. Mă uit fix, concentrat, n-am cum să fiu avertizat asupra capcanelor în care risc să cad. Le voi descoperi singur, adesea cu mare întârziere şi cu un preţ exagerat.

Suntem în ziua de miercuri 5 februarie 1940. Cel puţin aşa scrie, apăsat, cu cerneală, pe colţul din dreapta al fotografiei. Nu e, însă, nici un fir de zăpadă în curtea liceului. Nisipul străluceşte ca vara. Noi suntem subţire îmbrăcaţi. Fără paltoane, fără căciuli. Mulţi au pantaloni scurţi. În plină iarnă? Da, în plină iarnă. Data e notată vizibil.

În culisele acestei fotografii idilice, timpul e bolnav. Peste şapte luni, „cămăşile verzi“ vor invada scena. În Germania, Hitler urlă în megafoane. Producţia de sârmă ghimpată creşte, omenirea se îndreaptă spre un masacru, dar noi nu bănuim nimic.

În toamnă, când vom începe clasa a IV-a, mulţi dintre cei de aici vor absenta. Rintzler, Weissmann, Solomon... Vom afla că n-au mai fost primiţi din considerente rasiale şi vom fi îndemnaţi să vedem în asta o măsură salutară pentru igiena societăţii româneşti. Unii vor crede. Eu, nu. De altminteri, timpul ne rezervă multe lecţii. Încă nu ştim nimic despre ură. Vom şti. Şi ce s-a întâmplat oare cu atâţia despre care n-am mai auzit nimic între timp? Ce au devenit aceşti băieţi încă plini de candoare, aflaţi la hotarul dintre copilărie şi adolescenţă? Ar trebui acum să ierte sau

să fie iertați? Dar suntem în recreație, ce Dumnezeu! În plină iarnă, primăvara strălucește pe chipurile tuturor. Mai puțin pe al meu, însă nu fiindcă eu aș fi, spre deosebire de ei, lucid. Nu. Sunt la fel de ignorant sau, poate, încă și mai ignorant decât ceilalți. Numai că inteligența mea a avut totdeauna un defect față de a altora, e o inteligență tristă. Asta e tot.

La 5 februarie 1940, tristețile mele se reduc la lucruri mărunte, ținând îndeosebi de modul meu greoi de a mă apropia de alții. Și sunt singurele care aștern o mică umbră în acest tablou jovial. Iată-l în centrul fotografiei pe... cum îl chema, oare? E înalt, poate cel mai înalt din clasă, stă în picioare, se frânge mlădios din șolduri și râde cu o nerușinare plină de farmec. Ne face pe toți să râdem în recreații cu numerele lui de cabotin talentat și, fără îndoială, exprimă mult mai bine decât mine vârsta noastră în care luciditatea abia mijește. Avem treisprezece ani. Se pregătește un război în culise? Se apropie un coșmar care va invada realitatea? E adevărat. Dar noi ignorăm toate astea. Încă mai suntem copii. Peste o clipă, lângă onorabila intrare a profesorilor va izbucni gălăgia.

48. Oare, în alte condiții, aș fi ajuns să vreau să vorbesc latinește? Cei mai mulți dintre colegii mei n-aveau nevoie să învețe franceza la școală. O vorbeau din familie. Știa asta și domnul Iftodiu când m-a scos la lecție, după primele ore de franceză.

Căpătasem între timp uniformă și nu mai eram îmbrăcat ca în Lisa. Și cum domnul Iftodiu se uita la

oameni fără să-i vadă, neapărat, n-avea cum să bănuiască, probabil, că nu eram inițiat, precum ceilalți, din familie, în tainele limbii franceze. De aceea s-a încruntat când s-a lămurit că nu reușeam deloc să nimeresc pronunția exactă a articolului „le“, zicând ba „lé“, ba „lio“, spre hazul colegilor mei. Scena era, probabil, într-adevăr, comică. Un mic „barbar“ se chinuia în fața unor fii de patricieni din „Roma“ să vorbească într-o limbă necunoscută. Influența franceză, în România interbelică, nu atinsese România profundă, se oprise la protipendadă. În timp ce colegii mei erau, aproape toți, franțuziți, eu veneam dintr-o Românie înapoiată, încremenită în tradiții neguroase. Abia când râsetele au devenit hohot, domnul Iftodiu s-a uitat la mine mai atent și a înțeles de ce mă căzneam, fără succes, să mă descurc. Nu mi-a dat notă, mi-a zis să trec la loc în bancă.

Am ieșit pe ușă, ca să nu izbucnesc în plâns în clasă. Cred că-mi ardeau obrajii de rușine și de ciudă.

Doi ani mai târziu, am început orele de latină. Limbă moartă pe care n-o cunoșteam nici eu, dar n-o știau nici ceilalți. Am început toți odată să învățăm prepozițiile cu ablativul și cu acuzativul. Asta m-a ambiționat. Și, încă o dată, un amănunt a avut, în viața mea, un rol decisiv, căci prin adolescență, la un moment dat, m-am imaginat „antic“.

49. Probabil, multe lucruri, în evoluția mea, ar fi arătat altfel dacă aș fi fost elev la „Radu Negru“, în Făgăraș, printre colegi de condiția mea. La „Spiru

Haret", eram un intrus, o „oaie neagră". Mulţi colegi erau fii de moşieri, de industriaşi, de demnitari, de mari avocaţi, de medici şi arhitecţi cunoscuţi, de negustori sau patroni de ziare. Puţini proveneau din familii obişnuite de intelectuali bucureşteni. Unii se cunoşteau dinainte de a veni la liceu, întrucât părinţii lor se mişcau cam în aceleaşi cercuri. Eu sosisem direct de pe Calea Secii. Nu eram, deci, unul „dintre", ci „o excepţie", n-aveam lustrul celorlalţi. Umblam cu cămăşi aduse din Lisa, care nu erau făcute pentru a pune cravată, şi tuns chilug, ca un puşcăriaş, ceea ce mă demasca imediat, ca plebeu. N-aveam nici măcar ghiozdan. Îmi purtam cărţile şi caietele sub braţ.

Dar toate acestea n-ar fi contat, probabil, dacă aveam altă fire. Din păcate, n-am profitat de norocul de a urma liceul în Bucureşti, unde exista o viaţă culturală bogată, nu se lâncezea ca în provincie. Susceptibilitatea mea excesivă, aproape bolnăvicioasă, nu mi-a permis să intru în relaţii normale cu colegii mei, iar complexele pe care mi le-am descoperit au accentuat, brusc şi puternic, laturile negative ale firii mele, împingându-mă să mă vâr singur într-un ghetou sufletesc. Am descoperit atunci, prima oară, umilinţa şi invidia. Mă umilea faptul că sunetul blacheurilor de la bocancii mei se auzea de departe când treceam pe coridoare şi că, oricât mi-aş fi pus, noaptea, la internat, pantalonii sub saltea, pentru a le da o dungă aproximativă, uniforma nu cădea turnată pe mine, ca pe ceilalţi. Şi îi invidiam pe colegii mei că ştiau să se poarte şi erau siguri de ei.

În loc ca mediul select în care nimerisem să mă ambiţioneze într-un sens bun, să mă determine să vreau să-mi cizelez asperităţile, el a stârnit în mine reacţiile cele mai proaste posibile. M-am izolat, m-am refugiat într-o defensivă agresivă, ceea ce mi-a compromis şansele de comunicare cu ceilalţi la o vârstă când nu eram în stare să prevăd consecinţele. Spiritul de camaraderie, despre care am citit atâtea, mi-a rămas, din nenorocire, străin. La sfârşitul orelor, îmi strângeam cărţile şi caietele, fără să iau parte la rumoarea generală care se prelungea până în stradă. Nu-mi era limpede de ce anume trebuia să mă apăr, dar mă apăram.

50. E amiază, e vară, suntem la seceriş şi ne odihnim pe răzor, în umbra unui măceș. Alături, tata s-a lăsat pe spate, să aţipească puţin. Mama priveşte grâul în tăcere. Poartă o pălărie de pai, înnegrită de ploi, cu şnurul trecut pe sub bărbie, şi are obişnuita ei expresie gravă, pe care nimic n-o tulbură şi nimic n-o îndulceşte. Îşi acoperă gura cu palma, simbolic parcă. Mama a tăcut mai mult decât a vorbit. De câte ori mă gândesc la ea, îi aud întâi tăcerea, abia apoi îi revăd chipul. Nu cred că mi-a dat mai mult de trei, patru sfaturi în toată viaţa. Şi toate aveau acelaşi înţeles: să fac numai ceea ce se cuvine.

Dar ce se cuvine? Sunt lucruri pe care altădată le-am dorit pentru ca după aceea să mă ruşinez, dacă nu de dorinţe, atunci, în mod sigur, de modul cum mi le-am împlinit. Uneori, gesturile puerile aveau o scuză. Vârsta. În primii ani de liceu, mi-am dorit foarte mult

o pereche de pantaloni scurţi. Când mi-am văzut, în sfârşit, împlinită dorinţa, era, din nenorocire, iarnă. Tocmai începea vacanţa. Şi am plecat în miez de decembrie, pe un ger de crăpau pietrele, în pantaloni scurţi. Trenul în care m-am dus era atât de aglomerat încât n-am avut loc decât pe coridor, lângă scară. În gara unde coboram de obicei, când m-a zărit, tata s-a speriat deoarece aveam picioarele roşii ca flacăra din pricina frigului... Mai târziu, mi-am dorit o bicicletă. N-am avut-o când am dorit. Mi-am cumpărat-o când trecusem de douăzeci şi cinci de ani şi nu se mai cuvenea să-mi pierd, cum mi-am pierdut, după-amieze întregi gonind cu bicicleta pe şosea, spre Giurgiu ori spre Ploieşti... Am intrat târziu într-o sală de concert şi, apoi, câţiva ani, am ascultat până la saturaţie, şapte, opt ore zilnic, discuri cu muzică simfonică. Pentru a-mi lăsa, după aceea, picupul să se prăfuiască... Am făcut un ulcer din cauza şahului. Studiam deschideri, finaluri, combinaţii, iar a doua zi îmi verificam, într-o atmosferă încărcată de fum, progresele teoretice, jubilând la fiecare reuşită şi enervându-mă la fiecare eşec. Mă duceam să-mi iau raţia zilnică de viciu la un club de pe strada Nuferilor unde stăteam ore în şir, ţintuit pe scaun, fără să mă pot ridica dacă mi se făcea foame. Am ajuns să joc fără tablă, şah orb, şi, când nu aveam partener, jucam de unul singur. Într-o zi, am vârât în foc, însă, toate cărţile şi revistele de şah... Când eram elev la „Spiru Haret“, treceam „stoic“ prin dreptul vitrinelor. În afară de puţinii bani pe care mi-i putea da tata, de câte ori plecam din vacanţă, sau de

cei pe care mama îi retrăgea din mărunţişul păstrat pentru biserică, preferând să mi-i dea mie, pe ascuns, decât lui Dumnezeu, nu aveam alţii. Zece ani mai târziu, când am încasat prima leafă, am cheltuit-o aproape toată la „Capşa", unde mi-am oferit un prânz copios şi mi-am permis chiar suprema neruşinare de a reţine un taxi, ocupat, ca să mă ducă în Ferentari, unde locuiam atunci... Altele cum le-aş putea motiva? Am simţit, cred, mai mult decât am înţeles. Am tăcut uneori când trebuia să vorbesc. Mi-am găsit justificări când nu aveam nici una. Am primit mai mult decât am dat, dovedindu-mă un egoist care, mai mult sau mai puţin conştient, a îmbinat sentimentalismul cu ideea meschină că orice mi se dăruia mi se cuvenea. Pe părinţii mei îi socoteam datori, prin simplul fapt că-mi erau părinţi, să fie de acord cu tot ce făceam. Nu le dădeam socoteală de nimic, acţionând cum mă tăia capul, iar ei m-au lăsat să-mi manifest ingratitudinea fără să aştepte nici o răsplată de la mine.

Şi, la urma urmei, de ce sunt, la şaptezeci şi şapte de ani, singur într-o cameră ticsită de cărţi, dar pe care nici măcar nu le mai răsfoiesc, şi cu molii care rod, parcă, acum, şi amintirile mele? S-ar fi cuvenit să am mulţi prieteni. Din păcate, nu m-am priceput, se pare, decât să-i pierd pe cei pe care mi i-a dăruit soarta. Preot, cum şi-a dorit mama, nu se cuvenea să ajung, deoarece aş fi fost un impostor. „Subsecretar de stat", cum se lăuda tata, n-am ţinut să fiu. Nu m-au atras niciodată funcţiile. Cele de care am avut parte nu mi le-am dorit. Dar fiindcă mi-am permis, într-o

vreme, să mă consider înrudit sufleteşte cu Don Quijote, m-aş putea mândri, oare, cel puţin, cu iluzii pe măsură? O viaţă mediocră poate fi justificată. Mai ales într-o lume mediocră. Dar mediocritatea iluziilor n-are nici o scuză. Nimic nu ne opreşte să visăm „fără măsură". Şi mi-am trăit oare cum se cuvenea pasiunile? Sau m-am mărginit să le răscumpăr pe cele eşuate prin sinceritatea investită în altele? În fond, nu m-am mulţumit, oare, să mă las trăit de întâmplări şi m-am refugiat mereu în scuza că, de vreme ce am trăit cu bună-cuviinţă, am făcut „ce se cuvenea"? Mi-a plăcut să cred că important nu e ce face istoria din noi, ci ceea ce facem noi cu ceea ce face istoria din noi. Şi am ales nu întâmplător, ca motto, la o carte scrisă într-o vreme când încercam să-mi dau curaj vorbind despre frică, această afirmaţie a lui Humboldt: „Modul în care un om îşi acceptă destinul este mai important decât însuşi destinul său". Ei bine, mă pot uita, oare, în oglinda spartă a memoriei mele fără teama că am ratat tocmai ceea ce n-aş fi vrut să ratez? Sau am dorit mai mult decât mi se cuvenea?

51. În Lisa, în loc de „bună ziua", trecătorul adresa celor aflaţi în faţa porţilor sau care discutau, opriţi în drum, o întrebare: „Ce faceţi?". Şi nu aştepta alt răspuns decât cel convenţional: „Stăm aci". S-ar fi mirat dacă i s-ar fi răspuns cumva: „Bine, mulţumesc". Tradiţia hotărâse ca toate formulele de salut, indiferent de împrejurare, să fie interogative. Auzeai la tot pasul diverse întrebări: „Vă duceţi?" „Veniţi?" „Aţi plecat?"

„V-ați întors?“ etc. Ele erau urmate de răspunsuri la fel de stereotipe, desprinse dintr-un scenariu arhaic.

Dar în viața propriu-zisă a satului și în psihologia oamenilor, întrebările încetau să mai dețină același rol însemnat. Întrebări care să semene, cât de cât, cu cele pe care și le pune filosofia, de genul „De unde venim? Cine suntem? Încotro ne îndreptăm?“, ar fi stârnit, în lumea copilăriei mele, cel mult, mirări și zâmbete. Oamenii s-ar fi uitat la un filosof rătăcit prin Lisa cam cum ne uităm noi la Don Quijote, cu o curiozitate amuzată, bănuindu-l că nu e tocmai zdravăn la minte. Ceea ce caută filosofii, în zadar, ei găseau, fără efort, la biserică și la cârciumă. Într-o zi, trecând prin apropierea unei mori părăsite unde fusese instalat și funcționa cu intermitențe un cazan de rachiu, am văzut o scenă care m-a uluit. Un bărbat care zdrobise câțiva saci cu mere, cărase lemne și plătise taxa necesară ca să utilizeze cazanul se întinsese cu fața în sus, deschisese robinetul ca să-i pice rachiul direct în gură și adormise așa, beat și fericit. Rachiul îi curgea pe bărbie, prelingându-se în iarbă și irosindu-se. Multă vreme am considerat grotescă acea scenă. Azi, nu mai sunt sigur. Ea nu era, poate, decât o formă extrem de simplificată și ușor caricaturală a unei lumi care nu-și punea întrebări. O lume la care eu nu mă pot gândi azi decât cu o dublă melancolie. A bătrânului care își retrăiește copilăria cu sentimentul că ea s-a petrecut undeva în afara istoriei, unde funcționau alte legi. Și a scepticului care a eșuat în dileme ce nu au soluție. Mama ar fi socotit necuviincios gândul

care pe mine m-a bântuit uneori, că decât o viață trăită penibil e mai bine să-i pui capăt. Numai că pe mine nu frica de Dumnezeu m-a oprit, ci frica de moarte.

52. Nu știu dacă era fericită lumea din care am ieșit. Prosperă nu era. Oamenii munceau mult și câștigau puțin. Aveau tot ce le trebuia pentru hrană și pentru nevoile imediate, dar tatăl meu s-a plimbat o săptămână, noapte de noapte, prin casă, când, egoist și inconștient, i-am scris cerându-i o sută de lei. Se frământa cum să facă rost de acea sumă.

Casa în care m-am născut avea o singură odaie, plus o tindă și un celar unde erau păstrate proviziile. Fusese construită de bunicul patern, pe la începutul secolului XX, din bârne lutuite și văruite în albastru-vinețiu, cum era obiceiul prin satele de la poalele Făgărașilor. Tatăl meu a reușit să-i schimbe acoperișul de paie cu unul de țiglă. Era o casă scundă, cu ferestre mici, făcute anume ca să nu se piardă, iarna, căldura și să nu năvălească, vara, soarele prea agresiv. În odaia principală, mama așezase deasupra icoanelor ștergare înflorate, înnodate în jurul unor buchețele de busuioc, și farfurii de lut ars, smălțuite.

Azi, nu mai există asemenea case. Le-au luat locul unele copiate după vilele de la oraș. Dar progresul exterior ascunde, cred, un regres. Când avea optsprezece ani, mama a trecut munții mergând pe jos până în București. Era pe vremea habsburgilor, i-ar fi trebuit pașaport ca să ia trenul. În București, s-a angajat fată

în casă în familia unui doctor care locuia undeva pe lângă Piața Romană. A rămas o singură iarnă aici, strângând ceva bani pentru zestre. Apoi, s-a întors în Lisa, pe aceeași cale, și n-a mai plecat din sat. Azi, cei care pleacă preferă să nu se mai întoarcă.

53. Cu șaizeci de ani în urmă, într-o vară, m-am dus împreună cu alți băieți în „Budrul galben", un loc periculos din munții Făgărași unde, pe un perete aproape vertical, sub care se căsca o prăpastie neagră, se găseau exemplare neobișnuit de mari de floarea-reginei. La un moment dat, colțul de stâncă – singurul – de care mă sprijinisem cu un picior s-a rupt și am rămas spânzurat deasupra prăpastiei, ținându-mă doar de un smoc de iarbă. Auzeam cu groază cum se rupea fir după fir. Și a durat o veșnicie până ce un băiat m-a tras, din fericire, lângă el, într-o scobitură din peretele stâncos, salvându-mă.

Cam așa s-au rupt și legăturile mele cu Lisa. Nu mai am pe nimeni acolo. Casa în care m-am născut a fost dărâmată. În locul ei a fost ridicată alta, care acum e pustie, locuită numai de fantome. Cum a bănuit mama, în curte a crescut iarba. Grădina s-a sălbăticit, gardurile, putrezite de ploi, s-au surpat. În grajd, în șură, păianjenii își țes nestingheriți pânza. Am evitat, de aceea, în ultimii ani să mă simt un strigoi. Nu m-am mai dus.

54. Am aflat că ar exista o limbă pe care o vorbește un singur om. Dar cu cine discută?

55. Pe oțetari, nu mai pot deosebi praful și lumina. Din pricina secetei, frunzele s-au gălbejit.

Noaptea trecută, m-am visat din nou la mare. Trebuia să plec, îmi făcusem bagajele. Am mai ieșit o dată pe țărm să privesc pescărușii, dunele de nisip, pietrele arse de soare. Am urcat, apoi, pe un deal unde era un lan de floarea-soarelui. Am rupt un disc și am început să mănânc semințele, în timp ce cerul devenise, deodată, tulbure, iar aerul mirosea a ploaie.

Visul mi-a amintit pățania arheologilor care au găsit pe Via Appia, într-un mormânt, un sarcofag unde dormea de vreo două mii de ani o frumoasă romană. Când au ridicat capacul, trupul Ceciliei Metella s-a prefăcut într-un nor de cenușă, de praf. Poate, așa se întâmplă când te apropii prea mult de ceea ce „a fost".

56. Odată mă găseam într-un avion amenințat să nu poată ateriza. Era pe la sfârșitul lui ianuarie. Veneam din Grecia. La vreun ceas după decolare, stewardesa ne-a anunțat că avionul se va abate spre Salonic deoarece aeroportul din Belgrad fusese închis din pricina ceții și a poleiului. Se dezlănțuise o furtună de zăpadă și avionul resimțea greu șocurile vântului. Plutea ca o coajă de nucă pe o mare furioasă, scuturându-ne zdravăn. Pasagerii și-au legat centurile de siguranță și, ghemuiți în fotolii, priveau alarmați prin hublouri. Deodată avionul s-a aplecat puternic într-o parte și a făcut un nou viraj. Câțiva pasageri, intrați în panică, au întrebat speriați: „Ce se întâmplă?". Un bărbat s-a dus și, nervos, a bătut cu pumnul în ușa cabinei

piloţilor, cerând explicaţii. A ieşit stewardesa şi ne-a comunicat că ne îndreptam acum spre Sofia, deoarece şi aeroportul din Salonic se închisese între timp. A urmat ceva infernal. Avionul se zvârcolea, cădea în goluri de aer, prin nori gelatinoşi, apoi se cabra, se ridica, vibrând din toate încheieturile. La un moment dat, a făcut alt viraj, iar stewardesa n-a mai aşteptat să bată cineva în uşă. A venit şi ne-a înştiinţat că ne îndreptam spre Zagreb. Aeroportul din Sofia devenise, de asemenea, impracticabil. După un sfert de oră, ne-a înştiinţat că nu vom putea ateriza nici la Zagreb şi, după încă un viraj, am aflat că ne vom roti în aer până se va termina combustibilul deoarece se întâmplase ceva la o roată. Am înţeles cu toţii că piloţii se aşteptau ca aparatul să se răstoarne la aterizare şi să ia foc. De aceea vroiau să evite o explozie. Atunci s-a dezlănţuit un adevărat vacarm în avion. Îngroziţi, disperaţi, unii călători şi-au pierdut controlul, vociferau. Câţiva s-au lungit pe podea, socotind că astfel erau mai feriţi. Alţii îşi frământau mâinile, înghiţeau calmante ori îşi ştergeau continuu obrajii umezi de transpiraţie. Eu stăteam la locul meu, mai liniştit decât dacă aş fi văzut totul într-un film. Avionul a ratat de patru ori coborârea, fiind în pericol să atingă fie un copac, fie o casă, până ce, în sfârşit, s-a aşezat pe pista unui aeroport gol, înconjurat de maşini de salvare şi maşini de pompieri. Dar încă mai eram calm în momentul în care am coborât scara avionului. Abia două ore mai târziu, când m-am vârât în pat, la hotel, genunchii s-au pornit să tremure.

Oarecum la fel am reacţionat într-un accident rutier. Veneam de la Sinaia. Pe la Câmpina a început să plouă. Şoseaua, plină de mâzgă din pricina pământului căzut de pe roţile tractoarelor, a devenit alunecoasă. Mergeam singur, conducând o Volgă, nu mă grăbeam şi m-am instalat în spatele unui camion care transporta traverse de fier. Deodată am văzut stopurile camionului aprinzându-se şi camionul valsând pe şosea. Instinctiv, am apăsat pe frână. În clipa următoare, am simţit cum Volga a început şi ea un dans periculos. Am mai avut timp să văd în oglinda retrovizoare că, în spatele meu, un Renault 16 a derapat, s-a răsturnat în şanţ, încolăcindu-se în jurul unui copac. După aceea am rămas cu ochii aţintiţi pe camionul care se oprise aproape de-a latul şoselei, nelăsându-mi loc să-l depăşesc. Am apăsat şi mai tare pe frână, dar mi-am dat seama că nu mai puteam evita accidentul. Maşina patina. Riscam să fiu aruncat în şanţ, dacă frânam prea tare, ori să nimeresc în traversele de fier. În faţa acestei alternative, am încercat o manevră disperată. Am intrat cu roţile din stânga pe buza şanţului, rugându-mă să nu mă răstorn, şi în clipa în care am trecut cu capătul maşinii de botul camionului, am virat brusc la dreapta, pentru a evita să fiu azvârlit într-un pom. Totul a durat câteva secunde şi s-a desfăşurat la limita catastrofei. Am coborât complet buimăcit, nepricepând eu însumi prin ce miracol am scăpat. Şoferul camionului fugea pe câmp după copiii care, cu braţele pline de crengi tăiate, săriseră în mijlocul şoselei, în faţa lui, din copacii cu coroane bogate ce străjuiau drumul. Neputându-i prinde,

s-a întors, s-a aşezat pe marginea şanţului şi a izbucnit în plâns; lipsise puţin să-i calce. O ambulanţă a venit să ia pasagerii din Renault. După ce a venit şi miliţia, mi-am continuat drumul spre Bucureşti. Maşina nu avea decât o aripă lovită. Şi, iarăşi, abia când m-am suit în pat, acasă, şi întreaga scenă mi-a revenit în faţa ochilor, ca un film rulat cu încetinitorul, m-a cuprins frica şi am început să tremur.

Reacţionez, se pare, cu întârziere, nu trăiesc imediat unele emoţii. Nici când am făcut infarctul, nici când am suferit accidentul cerebral, nu mi-am dat seama de primejdia prin care treceam. În ambele împrejurări, n-am vrut să rămân în spital. Mi se părea că doctorii exagerau. Mi-a fost necesar ceva timp ca să mă sperii.

Aşa să-mi explic, oare, şi „petele albe“ din adolescenţa mea?

57. La o oră de fizică din liceu, profesorul ne-a făcut o demonstraţie cu discul lui Newton. Ne-a arătat că, în repaos, el are toate culorile din spectrul curcubeului, apoi l-a învârtit până a devenit alb. „Aşadar, cum e acest disc, colorat sau alb?“, ne-a întrebat profesorul, transformând ora de fizică în oră de filosofie. Poate, fără să fi avut o asemenea intenţie, ne-a demonstrat atunci că nu există „adevăr“. Există doar „adevăruri“. Şi, poate, nici ele nu sunt definitive. Se schimbă cu vârsta.

58. Nici în Lisa nu fusesem un copil foarte vesel, expansiv, cum era sora mea. Şi acolo avusesem mici

probleme din cauza firii mele şi a tendinţei de a lua totul prea în serios. Dar în Lisa mă aflam în mediul meu natural şi nu exista nici o diferenţă socială între cei care mergeam cu vacile pe Calea Secii. Probabil, şi viaţa mea interioară era mai redusă, nu mă încurca prea tare. Dar, adus ca un balot în Bucureşti şi „depozitat“, mai întâi, în camera servitoarei, la „unchiul George“, şi, apoi, la internat, am suferit, cred, un fel de blocaj psihic. Bănuiesc că toţi copiii care au mers în acea vreme de la ţară într-un oraş mai important au avut unele dificultăţi de adaptare. Lumea nu era, ca azi, supusă aceleiaşi istorii. Dar în cazul meu nu era vorba doar de noutăţile de care mă loveam. Eu trăiam, efectiv, în continuare, în timpul din Lisa, diferit de cel din Bucureşti. Şi nu puteam sau nu vroiam să ies din el. Îmi imaginam că anii de liceu mă vor abate doar vremelnic din destinul meu natural, nu mă gândeam că, într-o zi, voi fi şi eu bucureştean.

Nu-mi aduc aminte dacă Bucureştiul m-a speriat, cum pretind scrierile sămănătoriste că se întâmplă cu sufletele „neavizate“, neprihănite, ajunse în ghearele „balaurului“. Probabil, m-a intimidat. Ceea ce înţeleg mai puţin acum e că nu mă interesa, nu ţineam să-l cunosc, nu eram curios. Mergeam totdeauna pe aceleaşi străzi, între internat şi liceu şi de la liceu înapoi la internat, fără să mă abat din drum. Să fi fost această lipsă de curiozitate rezultatul inhibiţiilor? Ar fi singura explicaţie.

Înţelesesem, însă, destul de repede ceea ce nu ştiusem în Lisa. Că reprezentam partea de jos a societăţii,

fără lustrul, educaţia şi şansele „înaltei societăţi". Nu m-am îndoit nici o clipă că pentru colegii mei eram un „necioplit", un mic sălbatec care nu văzuse în viaţa lui cum se dă un telefon sau cum funcționează un aparat de radio. Și chiar nu văzusem! Deşi aflaseră că eram nepotul lui „Şoacăţu", cum era poreclit „unchiul George", nu puteau să nu observe aerul meu de provincial de mâna a doua. Asta a stimulat în mine o vanitate piezişă (din care s-a născut mai târziu credinţa că analfabeţii creatori ai *Mioriței* au avut, înaintea filosofilor noștri, o sensibilitate metafizică), dar şi nişte reacţii de apărare, cu consecințe dezastruoase. Preferam, cum li se întâmplă timizilor când vor să-și dea curaj, să-mi ascund stângăciile prin frondă.

Rezultatul a fost o adolescenţă, mai degrabă, cenuşie, anostă. La o vârstă când impertinenţele sunt un mod de a căpăta încredere în propriile ambiții și de a te deschide spre viață, eu nu doream decât să-mi păstrez bursa de la liceu şi să treacă anii. I-am umplut mai târziu cu o realitate paralelă, dar asta n-a făcut decât să mă rupă şi mai mult de realitatea adevărată.

Barierele sociale și de educaţie dintre mine şi colegii mei n-ar fi fost atât de rigide dacă beneficiam, măcar, de puțin cameleonism. Ghinionul meu a fost că mi-au lipsit şi capacitatea de a mă adapta lesne şi posibilitatea de a suplini prin umor acest deficit. În schimb, am avut o groază paralizantă de ridicol. Nimic nu mă bloca mai mult decât teama de a mă face de râs. Mă izolam de ceilalţi nu fiindcă o doream, ci fiindcă n-aveam încredere în priceperea mea de a evita situaţiile penibile.

Unica soluţie pe care am găsit-o a fost să fiu mereu în defensivă, gata să-mi apăr, la nevoie, singurătatea cu pumnii.

Am ratat atunci şansa de a obţine o victorie împotriva caracterului meu găsind calea unei comunicări normale cu alţii. Şi, fără să-mi dau seama, am pus bazele unei singurătăţi de care n-am mai scăpat, apoi, toată viaţa. Cei şapte ani, cât a durat experienţa mea contradictorie de la „Spiru Haret“, mi-au influenţat, probabil, decisiv caracterul. Ulterior, n-am mai putut îndrepta nimic. Nici excesele din primul an de studenţie nu mi-au mai fost de folos.

59. Am fost marcat de război, ca întreaga mea generaţie, dar tragediile istoriei n-au provocat în sufletul meu de adolescent ecoul cuvenit. Una singură m-a zguduit, dictatul de la Viena, cu toate că efectele lui n-au coborât până în depresiunea Făgăraşului. Alte evenimente din acea vreme le-am trăit, fără să le înţeleg. Aveam pe atunci paisprezece ani. Trăiam la nivelul termitelor, nu eram pregătit să pricep ce se întâmpla în lume.

Secolul XX începuse, practic, odată cu primul război mondial. Până atunci, Europa prelungise iluziile secolului precedent. Fără să ştie că boicotau istoria, ţăranii din Lisa continuau tradiţii şi mai vechi. Eu o făceam fiindcă mă consideram, probabil, prea neînsemnat pentru a mă interesa de ce se petrecea în ţară şi în Europa.

Începusem, chiar, să cochetez, la modul infantil, dar sincer, cu antichitatea. Poate din dorinţa instinctivă

de a fugi de imediat! Dintr-o carte care-mi căzuse întâmplător în mâini, am aflat că Sofocle (în legătură cu care aveam cunoştinţe extrem de vagi) s-a îndrăgostit nebuneşte de o femeie tânără când trecuse de optzeci de ani. Temându-se că va pierde ce avea de moștenit, unul din fiii săi l-a dat în judecată, acuzându-l că nu mai era întreg la minte. În loc să se apere, Sofocle s-a apucat să le citească judecătorilor săi un fragment din tragedia la care tocmai lucra, *Oedip la Colonos.* Când a sfârșit, judecătorii l-au achitat și, apoi, în semn de respect, l-au condus până acasă. Povestea aceasta mi-a plăcut atât de mult încât, poate, ea a fost responsabilă de derapajul meu „antic".

În acea perioadă, sau mai târziu, am compus o poezie în care ceream, pe un ton „belicos", cu un aplomb înduioșător, „moartea lui Pitagora".

Nu mă interesează că doi și cu doi fac patru.
Eu vreau să facă trei.
Voi înainta deci doi metri și încă doi,
și voi rămâne acolo râzând
de toți cei care țin să-mi atragă atenția
că doi și cu doi fac patru
și că patru metri mă despărțeau de linia ferată.
Proștii! Ei nu văd că
mai am un metru până la linia ferată, deoarece
doi și cu doi fac trei? În sfârșit,
le voi face dovada, căci, văd,
se apropie trenul. Să vină!
Să vină! Să vină!
Moarte lui Pitagora!

Din ceea ce se întâmpla, cu morţi adevăraţi, în realitate, mi-a rămas în minte doar un ziar rupt, găsit în clasă, unde era relatat , la „fapte diverse“, ceva care m-a cutremurat. Un ofiţer SS îi spusese unei tinere olandeze: „Pe cine vrei să omor, pe tatăl tău sau pe mama ta? Dacă nu te hotărăşti, îi împuşc pe amândoi“. Niciodată nu mi-a fost mai clar că există lucruri între care nu se poate opta.

60. Mă revăd în locul unde se găsea clădirea „Cărţii Româneşti“, dispărută, ulterior, sub o bombă. În vitrină, o fotografie mare; un bărbat frumos, îmbrăcat într-o cămaşă rusească. Alături, ultimul său roman: *Lorelei.* Eram nedumerit. Ce-o fi însemnând Lorelei? Am plecat mai departe cu sentimentul că nu ştiam ceva esenţial.

61. Din păcate, am pierdut ocazia de a cunoaşte ultimii ani tihniţi ai Bucureştiului interbelic; un timp în care mai puteau fi văzute în Bucureşti, probabil, înainte de a fi îngropate sub cenuşiul războiului, adevărurile fostului „mic Paris“, pestriţe şi oscilând între cei doi Caragiale (tatăl şi fiul).

62. Intrarea României în război m-a prins în Lisa, în vacanţă. Dormeam, ca de obicei vara, în „şop“, pe fân. Într-o dimineaţă (era o dimineaţă ploioasă), când m-am trezit, suna goarna pe uliţă. „Omul cu goarna“ a adus „la cunoştinţă“ bărbaţilor din sat că istoria îi chema să-şi facă datoria. Întors, toamna, în Bucureşti,

n-am remarcat schimbări importante în atmosfera orașului. Doamnele își etalau toaletele de sezon, iar trăsurile treceau pe Calea Victoriei, ca în vremurile normale. Apoi, ne-am obișnuit să nu vedem noaptea lumini dincolo de ferestrele camuflate, să auzim de alimente cumpărate pe cartelă, de înaintări, de retrageri, de ofensive, de contraofensive și să fim avertizați, din afișe, că va săpa la sare „cine limbă lungă are“. Dar eu, poate din cauză că n-aveam pe nimeni din familie pe front – tata depășise vârsta mobilizării – am trecut prin acei ani într-un mod superficial, fără să fiu influențat de furtuna care mătura Europa decât într-un singur fel : fugind și mai mult de ce se întâmpla în jurul meu.

63. Găsesc o altă fotografie, de prin ’42, ’43, care înfățișează cinci băieți, vara, pe munte. Probabil în Făgărași. La vârsta coșurilor pe față, părem surprinzător de înțelepți. Nimic bătăios, obraznic, în priviri, în atitudini. Stăm unul lângă altul, cuminți. Am căpătat atât de devreme conștiința exactă a limitelor noastre? Se pare că da. Alți adolescenți, la aceeași vârstă, se crezuseră geniali, sortiți să aducă, în sfârșit, lumii răspunsurile capitale. Aceasta le dăduse o încredere oarbă în posibilitățile lor, le umflase, ca un vânt puternic, aripile. În schimb, nouă, celor care am făcut acea excursie pe munte, o istorie ieșită din matcă, pe care n-o puteam înțelege, nici ignora, oricât ne-am fi ferit de realitățile ei, ne paraliza elanurile. Siliți să aflăm zilnic, din discuții, din atmosferă, că moartea amenința

din toate părţile, trăiam cuminţiţi înainte de a îndrăzni. Lipsa de măsură, care fusese farmecul altor generaţii, nouă ne era refuzată. Ne gândeam, probabil, că, între atâtea dezastre, un strigăt iconoclast avea multe şanse să sune urât, necuviincios, inoportun. Se auzeau destule ţipete în istorie, cine avea timp şi chef de pretenţiile noastre? Şi ce drept aveam să facem reproşuri generaţiei precedente? Cei mai în vârstă decât noi erau mai aproape de ameninţarea cu moartea. Această evidenţă banală ne punea în situaţia să fim descurajaţi de propria noastră adolescenţă. Nu eram, de aceea, grăbiţi, nerăbdători. Spre ce să ne grăbim? În alte condiţii ne-am fi cerut zgomotos partea de identitate, ceea ce ne-ar fi exaltat calităţile şi ne-ar fi incendiat defectele, ne-ar fi stimulat dorinţa de a ne afirma în dauna celor pe care i-am fi socotit perimaţi. Dar, instinctiv, pariurile noastre erau prudente. Trebuia să păşim cu grijă într-o lume care se zvârcolea. Ne retrăsesem în acceptarea superstiţioasă a valorilor consacrate, deoarece, între atâtea nesiguranţe şi spaime, era singurul adăpost posibil. Autori pe care nici nu-i citisem, dar despre care auzisem că „sunt mari", unii chiar „monştri sacri", îi socoteam ca atare. Aveam oroare de sacrilegii şi un respect aproape bătrânicios pentru glorie. Ne-am lipsit astfel de entuziasmele impulsive ale vârstei, dar ce sens avea să sporim negaţia cu modestele noastre puteri, când împotriva culturii europene se trăgea cu tunul? Războiul îşi luase sarcina de a concura lecţiile de filosofie. Creşteam printre comunicate pline cu cifre de morţi, acestea

erau prelegerile care ni se ţineau zilnic despre viaţă. Optimiştii găseau cu dificultate puncte de sprijin, dar, cum eram foarte tineri, abia ieşiţi din copilărie, nu eram pregătiţi nici pentru deznădejde. Siliţi să ne cuibărim, timoraţi, în posibil, la o vârstă deschisă mai ales imposibilului, suntem mulţumiţi că suntem pe munte, departe de orice pericol, că în jurul nostru e linişte, că deasupra noastră cerul e luminos şi senin.

64. În clasa a V-a, am fost mutat de la internat într-o clădire a liceului, situată la încrucişarea străzilor Italiană şi Vasile Lascăr, unde locuia „unchiul George", devenit între timp director la „Spiru Haret". El hotărâse schimbarea. Se gândise să fiu mai aproape de el? Presupun că alte motive au fost la mijloc, şi de altă natură. Dar, indiferent de cauze, această schimbare de domiciliu m-a pus într-o situaţie cu totul nouă, căci pentru prima oară m-am pomenit într-o cameră singur şi fără să fiu supravegheat de nimeni. Unica parte fixă, obligatorie, a zilei o reprezentau orele de dimineaţă de la liceu. După aceea începea un timp de care puteam să dispun în voie. Nu mai depindeam decât de golul pe care trebuia să-l umplu cu ceva.

Clădirea era fără etaj, construită după nevoile şi gusturile de pe la începutul secolului XX, masivă şi întinsă; un amestec de hangar şi casă boierească. Avea ziduri încă trainice, în ciuda aspectului lor bătrânicios, accentuat de tencuiala cenuşie, mohorâtă, care se scorojise, iar primăvara, când înverzea iedera, arăta chiar acceptabil. În capătul dinspre strada Vasile Lascăr,

eu ocupam o cameră care stătuse nefolosită şi unde singurele mobile, adunate la întâmplare, erau un pat de fier, o masă lungă, grosolană, de tâmplărie, fără nimic pe ea, şi un scaun. Unul singur, căci nu puteam primi oaspeţi. Hainele mi le îngrămădeam pe un capăt al mesei sau le ţineam în cufăr, sub pat, iar cărţile mi le înşiram pe jos. Un geam dădea spre curte, fiind parţial acoperit de iedera sălbatecă, altul spre stradă. Tramvaiul trecea chiar sub el şi, la început, noaptea, tresăream de câte ori vatmanii spărgeau liniştea cu semnalele lor. Pe urmă m-am obişnuit. N-aveam voie să folosesc intrarea principală, de unde urca o scară ce se termina la doi paşi de uşa mea, trebuia să circul numai prin intrarea de serviciu, aflată la celălalt capăt al clădirii, şi să străbat un lung coridor, dar nu sufeream din această pricină. Mi se părea chiar normal să fie aşa.

Beneficiam, însă, acum, de câteva avantaje importante. Odată ce închideam uşa, nu mă mai întreba nimeni nimic. În cameră exista o bună sobă de teracotă, iar în curte se înălţau grămezi mari de lemne, gata tăiate, aduse pentru liceu, din care mă puteam aproviziona după voie; lemne de fag, uscate, care duduiau în sobă, împrăştiind în sărăcăcioasa mea odaie o căldură regească, de cum se răcea vremea. Pe „unchiul George“ îl vedeam rar, întâmplător. Nu mă controla dacă-mi făceam lecţiile, era mulţumit dacă-l salutam respectuos. Nu-mi mai trebuia bilet de voie ca să ies în oraş. Scăpat de rigorile internatului, eram liber şi singur.

Câteva săptămâni din acea toamnă a anului 1941, mi-am folosit după-amiezele hoinărind la întâmplare pe străzi. Cum nu pusesem încă piciorul într-un cinematograf sau într-un teatru, căscam gura la fotografiile expuse pentru reclamă, în așteptarea momentului când fructul oprit avea să devină, în sfârșit, accesibil. Într-o zi, după ce m-am învârtit multă vreme dinaintea unui afiș extrem de tentant, pe care scria cu litere de-o șchioapă „Zorro", am vrut să-mi vând paltonul ca să fac rost de bani, dar cine să-l vrea? Era un palton țărănesc, transformat de un croitor din Lisa, din dimie neagră, care nu mai avea valoare etnografică, nici nu putea interesa un bucureștean. După asta, m-am decis să evit bulevardele cu cinematografe și teatre. Am pornit-o spre stadionul „Venus". Acolo am găsit porțile închise și nici un afiș nu anunța vreun meci. Poate, din pricina războiului. Așa s-a sfârșit și altă cale de a-mi utiliza după-amiezele. Nu-mi mai rămânea decât să rătăcesc prin biblioteci, care erau gratuite.

65. Fișierele marilor biblioteci bucureștene m-au zăpăcit la început. Când am pășit prima oară pragul Bibliotecii Academiei și pe cel al Bibliotecii Centrale Universitare, am semănat, probabil, cu adevărat barbarilor nimeriți între monumentele Romei. M-am uitat la dulapurile pline de fișe cu un respect superstițios, am umblat în vârful picioarelor de teamă să nu fac zgomot cu bocancii mei, mi-a fost rușine să întreb cum se caută un titlu, cum se completează o fișă, și

am tras cu ochiul să văd cum fac alții, imitându-i. Iar când mi-am luat, în sfârșit, inima în dinți și am îndrăznit să cer o carte, nu m-am hazardat. Am luat un roman de care auzisem. Numai dintr-o eroare mi-am escaladat într-o zi pretențiile. Am solicitat, crezând că e o carte de povești istorice, *Eroii* de Carlyle. După ce mi s-a adus cartea și am deschis-o, am fost dezamăgit. Nu era ceea ce îmi închipuisem eu, dar m-am jenat s-o restitui imediat. Am citit două capitole fără să pricep prea bine legătura dintre strigătele sălbatecilor, când moare lumina în timpul eclipselor, și crepusculul zeilor. Și aș fi uitat, probabil, de stângăcia mea dacă, a doua zi, profesorul de română n-ar fi avut inspirația să se intereseze de lecturile noastre particulare. Când m-am ridicat în picioare, m-am fâstâcit și am zis fără să mă gândesc prea mult că tocmai citeam *Eroii* lui Carlyle. Profesorul a crezut că nu auzise bine, mai ales că pronunțasem prost numele autorului, și a insistat: „Cum?". Am repetat răspunsul și, după modul cum s-a uitat atunci profesorul la mine, am înțeles că respectiva carte nu era de nasul meu. Drept care m-am hotărât s-o citesc până la capăt. Crescusem în ochii mei, îmi plăcea acea ipostază, de elev care avea lecturi neobișnuite, și am suportat cu stoicism paginile mai obscure. Ba, am luat și alte cărți, despre zeii scandinavi, despre Dante, Luther sau Rousseau, ca să mă lămuresc mai bine în ce consta eroismul lor.

Treptat, m-am atașat de cele două mari biblioteci. Mă încânta acolo totul; fișierele, în care puteai răscoli

ceasuri întregi, fără să te plictisești, sălile de lectură cu siluete aplecate peste volumele deschise, faptul că toată lumea, venind sau plecând, vorbea în șoaptă, ca într-o biserică, și chiar ritualul alegerii unei cărți, al completării fișei și al așteptării. Trăiam senzația plăcută că hotăram singur ceva și că eram luat în serios. Mi se lua comanda și mi se aducea volumul cerut, fără ca nimeni să se sinchisească acolo că-mi fluiera vântul prin buzunare și că eram doar un băiețandru. Acest sentiment reconfortant mă făcuse să mă atașez cu recunoștință de atmosfera bibliotecilor, chiar dacă preferasem, o vreme, strada. Și, până la urmă, am descoperit bucuria lecturii.

Am pornit-o cu literatură antrenantă, gen Dumas; rând pe rând, m-am plimbat apoi prin lumea lui Cronin, foarte la modă pe atunci, am citit mult Sadoveanu, de asemenea Rebreanu, istorii romanțate ale imperiului roman și ale revoluției franceze.

Așa am uitat de cinematografe și de teatre, păstrându-mi și paltonul. Mă deranja numai faptul că, exact când lectura mă captiva mai mult, venea ora de închidere. Trebuia să mă ridic, să predau cartea și să plec. De aceea, când am aflat, întâmplător, că existau biblioteci care împrumutau cărți, m-am dus să le caut.

Și le-am găsit. Una era chiar în apropiere, pe Batiștei. Am împrumutat, timid, o carte, la început. Apoi, căpătând curaj, am sporit numărul. Îmi duceam provizia în camera mea din strada Vasile Lascăr, mă repezeam asupra ei și, peste câteva zile, restituiam volumele citite pentru a lua altele.

Atunci a început o aventură, pe cât de bizară, pe atât de minunată, care m-a făcut să-mi petrec cei mai frumoşi ani ai adolescenţei între patru pereţi, dar cu dăruire! Abia aşteptam să sune sfârşitul ultimei ore la liceu, că-mi strângeam lucrurile şi ieşeam pe uşă grăbit. În cinci minute eram acasă. Mâncam ce mi se dădea, la bucătărie, după care mă azvârleam asupra cărţii ce mă aştepta, deschisă, pe masa lungă de tâmplărie din camera mea. Şi citeam până spre miezul nopţii, împingând mereu mai departe momentul în care mă apucam să-mi pregătesc, în sfârşit, lecţiile. Cum regia casei ce fusese dată în folosinţă „domnului director“ intra în contul liceului, nimeni nu ținea socoteala luminii pe care o consumam noaptea sau a lemnelor pe care le îndesam în soba de teracotă îndată ce se răcea vremea.

Nu aveam ceea ce se cheamă conştiinţa unui sistem de valori şi, în lipsa unui îndrumător, gustul meu se dezvolta anarhic, în toate sensurile, ca bălăriile neîngrădite de nimic. Treceam de la romane comerciale la filosofie, de la maculatură la capodopere, fără să am răbdare să-mi înţeleg nici decepţiile, nici desfătările. Ceva mai puternic decât mine mă mâna când într-o direcție, când în alta, de parcă mă temeam să nu mi se ia dreptul de a-mi fi foame, înainte de a mă sătura, după ce, în sfârşit, îmi descoperisem foamea. Citeam, la întâmplare, ce-mi cădea în mână, într-o perfectă dezordine. Nu urmăream să-mi formez o cultură temeinică, să mă educ, să mă instruiesc. Era o bucurie naturală, neviciată de nici un scop. Şi nu aveam nici

o metodă. Sau, poate, singura mea metodă era aceea de a citi fără nici o metodă. Numai hazardul îmi punea în mână cărţi importante, iar pe unele le parcurgeam prea devreme pentru a le înţelege cum trebuie. Lipsa de criterii îmi îngăduia să trec fără probleme de la tragediile lui Sofocle (pe care le luasem incitat de povestea cu procesul dramaturgului) la Damian Stănoiu, de la *Patul lui Procust* la *Bucureşti, oraşul prăbuşirilor* de Dessila sau *Doamna din Malacca* (iertat să fiu de admiratorii lui Francis de Croisset), de la *Istoria omenirii* (popularizată de Van Loon pentru cei grăbiţi să afle dintr-un singur volum ce s-a întâmplat până la ei) sau *Amantul doamnei Chatterley* la aventurile lui Cagliostro, de la Dostoievski la viaţa romantică a Cleopatrei, de la *Creanga de aur* la A. de Herz; un adevărat talmeş-balmeş.

Cu ochii cârpiţi de nesomn, reuşeam să-mi îndeplinesc cât de cât obligaţiile şcolare, ca să nu-mi pierd bursa, care însemna pentru mine unica şansă de a urma liceul până la capăt, dar cu ce chin! Lecţiile deveniseră o corvoadă. O mare grijă în plus şi o preţioasă libertate în minus. Ieşeam din teritoriul fascinant al lecturii libere, pentru a intra într-o constrângere care, pe la unu, două noaptea, era firesc să-mi fie din ce în ce mai nesuferită. Şi ceea ce era, poate, inevitabil s-a petrecut, mai ales că *Eroii* lui Carlyle mă contaminaseră, cumva, de utopia unui individualism radical. Într-o noapte, fără să chibzuiesc prea mult, într-un elan iresponsabil, am luat o decizie primejdioasă. Am notat pe o foaie de hârtie toate materiile

şcolare, după care, fără să-mi tremure mâna, am tăiat cu o linie groasă jumătate din listă, hotărându-mă ca la materiile sacrificate să las totul pe seama recreaţiilor, să nu mai învăţ nimic acasă, ca să-mi pot prelungi în felul acesta timpul pentru lectură. Calculele mele erau simple. Riscam să-mi cobor, eventual, media generală cu câteva zecimi, dar ce importanţă avea? Nu mă rodeau ambiţii de premiant, nici nu aveam destulă judecată ca să-mi dau seama că golurile de instrucţie de la această vârstă pot deveni definitive. Mă bazam pe memoria mea şi pe capacitatea de a-mi însuşi rapid un text pentru a face faţă onorabil în clasă. Consecinţele mai îndepărtate nu mă preocupau. Nu mă deranja prea tare nici mirarea ironică a colegilor mei, care, văzându-mă mereu cu un manual în faţă în recreaţii, și-au imaginat că trecusem în rândul „tocilarilor". N-aveam chef să le împărtăşesc secretul meu. Ştiau foarte puţine lucruri despre mine, deşi eram colegi de patru ani. Ce-ar fi crezut dacă m-aş fi apucat să le povestesc totul? Poate că abia atunci ar fi intrat la idei. Încât am preferat să-i las să-şi închipuie ce vroiau, păstrând pentru mine satisfacţia că peste câteva ore aveam să fiu recompensat. Odată scăpat din chingile școlii, mă puteam repezi în chilia mea, care devenise, fără știrea nimănui, paradisul meu, unde nu mai existau nici războiul, nici liceul și chiar nici Lisa.

Au fost niște ani la care nu mă pot gândi decât cu un amestec de uimire și recunoștință, deși, în afară de două episoade, unul legat de o vacanţă de Crăciun, altul de primul impuls erotic, nu m-am bucurat de

drepturile adolescenţei. Niciodată n-am mai fost capabil de o asemenea bucurie a lecturii. Amestecam cărţi capitale cu altele doar la modă sau alese întâmplător. După *Menuetul*, am citit toate romanele lui G.M. Vlădescu. După *Medeleni*, nu mi-a scăpat nimic din proza cu zarzări a lui Ionel Teodoreanu. Am luat, probabil, din Boccaccio doar partea deocheată, din *Anna Karenina* voi fi reţinut mai ales adulterul, din *Oedip* îndeosebi incestul, însă fervoarea mea era pură. Nu cunoşteam, dar nici nu mă preocupa diferenţa dintre *Roşu şi Negru* şi romanele lui Pierre Loti. Puteam să trec fără probleme de la Gogol la Erich Maria Remarque, foarte în vogă pe atunci. Am suferit cu David Copperfield şi cu tânărul Werther, dar am plâns şi citind *Clubul bufniţelor*, pentru a trece după aceea la erezia lui Akhenaton din Egiptul vechi. Căci marea şansă a acelei aventuri, ca să arate cum a arătat, a fost tupeul de a socoti accesibil orice, chiar şi studii pretenţioase despre cei şapte înţelepţi ai Greciei antice. Altminteri, cum puteam să-l amestec pe Montaigne cu Bacalbaşa? Noapte de noapte, cărţile au jucat pentru mine un rol de Şeherezadă. În micul meu ghetou sufletesc se petreceau lucruri extraordinare. Am citit şi nenumărate cărţi proaste, ba chiar am fost entuziasmat de unele. M-am pomenit în faţa unor cărţi foarte importante fără să fiu avizat asupra valorii lor şi am renunţat la somn inclusiv pentru aventurile submarinului Dox.

În schimb, din întâmplările reale, petrecute în acei ani, nu-mi aduc aminte aproape nimic. Locul lor e

ocupat de pete albe în memoria mea. Nici măcar războiul n-a lăsat prea multe urme.

N-am lipsit din Bucureşti, între 1941 şi 1944, decât în vacanţele de Crăciun, de Paşti şi vara. Cu toate acestea, nu-mi amintesc de nopţi sfâşiate de urletele sirenelor sau de oameni fugind, îngroziţi, pe stradă. În mod straniu, războiul a însemnat pentru mine o perioadă fericită. De altfel, tot ce ştiu despre al doilea război mondial cunosc din filme şi din cărţi. La vremea respectivă, n-am citit nici un ziar, n-am ascultat nici un comunicat la radio, n-am văzut nici un jurnal de actualităţi. Războiul era tot atât de departe de grijile mele ca războiul peloponesiac. Spre ruşinea mea, nu-mi păsa ce se întâmpla cu Europa. Sufeream pentru moartea Annei Karenina sau pentru melodrame de duzină, nu pentru morţii din comunicate. Revăd trenurile îngheţate, cu tancuri şi soldaţi, îndreptându-se spre front, din zilele când plecam în vacanţă sau veneam din Lisa, dar despre ce se petrecea în Bucureşti, atunci, pot povesti un singur lucru; am fost martor când nişte poliţişti îmbrăcaţi în civil, postaţi pe bulevard în dreptul Cercului Militar, tăiau cu foarfecele cravatele prea bălţate ale „malagambiştilor“, acuzaţi că nu se îmbrăcau decent într-o ţară aflată în război.

66. Ea mergea la Sibiu, unde era elevă la o şcoală de menaj. Eu veneam în Bucureşti unde eram, atunci, în clasa a VI-a la „Spiru Haret“. Tatăl ei ne dusese cu sania la Voila, staţia de cale ferată cea mai apropiată

de Breaza (satul vecin din care era ea) și de Lisa. Acolo am pierdut vreo două trenuri, neîndurându-ne să ne despărțim, după care, ca să luăm totuși o hotărâre, ne-am suit într-unul ce ne-a dus până la Făgăraș. În sala de așteptare, cu ciment rece și întuneric mirosind a acru, băncile erau ocupate de soldați ce plecau la război. Ne-am găsit cu greu un loc unde să stăm. Prin geamurile murdare nu se zărea nici o lumină afară. Din când în când, treceau, scrâșnind, trenuri de marfă sau cu armament pentru front. Până la urmă, inevitabilă, catastrofa s-a produs. Ne-am despărțit. La vreo două săptămâni, ușa dintre sufragerie și camera mea, care era de obicei încuiată, s-a deschis pe neașteptate. „Unchiul George“ flutura, batjocoritor, un plic alb, căptușit cu hârtie violetă. „Ce-i asta?“ Am bănuit că era o scrisoare venită de la Sibiu și m-am înroșit, probabil, până în vârful urechilor. Socotisem că la acea adresă de pe strada Vasile Lascăr era și „domiciliul“ meu. Am înțeles, însă, că mă înșelasem. Și îndrăznisem prea mult imaginându-mi că puteam să încep o corespondență. „Unchiul George“ a închis la loc ușa fără să-mi dea scrisoarea pe care, probabil, a aruncat-o.

67. Pasiunea pentru lectură n-a mai fost periclitată, în cei trei ani, decât o singură dată. Tocmai citeam (coincidență ironică!) *Lumea ca voință și reprezentare* și mă străduiam să înțeleg de unde venea dezgustul pentru viață al lui Schopenhauer, când am descoperit că în clădirea de peste drum, la etaj, dar cam în dreptul odăii mele, locuia sau lucra o femeie tânără.

Deschisese geamul și, aplecată în afară, se uita în stradă. Vântul îi flutura părul, lovindu-i obrazul, gâtul și sânii. Am simțit o dorință tulbure biciuindu-mi trupul și mi-a pierit pe loc interesul pentru sila cu care vorbește Schopenhauer despre dragoste și viață.

Aveam șaisprezece ani. Din motive necunoscute, doamna blondă simțea nevoia în fiecare după-amiază, la ora cinci fix, să supravegheze ceva, jos în stradă, de pe balconul clădirii de vizavi. Pe la patru și jumătate, mă instalam, sufocat de emoție, în spatele ferestrei ce dădea spre strada Vasile Lascăr. Rupsesem pe margine hârtia vânătă, de camuflaj, care acoperea geamul, încât din postul meu de observație puteam vedea totul fără să mă dau de gol. Și așteptam, încordat, să treacă minutele. Preferam să trebuiască să am răbdare, numai să nu pierd „spectacolul"; mereu același; doamna blondă ieșea în balcon și se apleca peste grilajul de fier, etalându-și provocator sânii. Pe măsură ce se apropia ora cinci, emoția mea creștea, făcându-mă să uit de orice. Neliniștile erotice erau ceva nou, un mister care mă amețea. Când o vedeam apărând în balcon, nu mă mai dezlipeam din spatele hârtiei de camuflaj de unde o spionam. Nu i-am reținut fața, căci întreaga mea atenție era îndreptată asupra sânilor și a picioarelor. Momentul culminant îl reprezenta de fiecare dată aplecarea peste grilaj. Atunci, sânii se dezvăluiau în toată splendoarea lor provocatoare și nouă pentru un adolescent.

Eram (avea dreptate „unchiul George") un „mucos" în care se trezeau simțurile, încă tulburi. Într-o zi, însă, am așteptat degeaba. N-a mai apărut nimeni. În

zilele următoare, de asemenea. Şi m-am întors la Schopenhauer.

68. Există două moduri de a privi antichitatea. Unii se gândesc imediat la Grecia. Alţii, la Roma. Grecii ne-au sugerat că marea filosofie are în miezul ei un pahar de cucută şi că, inclusiv, zeii se tem de destin. Modul cum ei au combătut disperarea prin frumuseţe şi au alăturat soarele şi moartea m-a determinat, când am ajuns să pricep ceva din exclamaţia lui Nietzsche, „oh, grecii ăştia", să intru în prima categorie. În adolescenţă, însă, mai ales după ce am făcut progrese mulţumitoare la latină şi am avut norocul să-l cunosc pe „domnul Cicero", eram interesat de antichitatea romană.

„Domnul Cicero" fusese profesor de latină şi ieşise la pensie. Îl chema, de fapt, „domnul Mişu", dar cei mai mulţi îi foloseau porecla. Avea obrazul ascuţit, era slab, numai piele şi os, dar m-au izbit, mai ales, sprâncenele stufoase, neobişnuit de mari. Aflând că-mi plăcea latina, m-a invitat să-i fac o vizită, pentru a-mi arăta nişte cărţi care nu se găseau la biblioteca unde mergeam frecvent şi unde „domnul Cicero" ţinea locul unui funcţionar bolnav.

De cum am ajuns, mi-a mărturisit revolta lui împotriva faptului că latina e socotită o limbă moartă.

— Ce prostie! s-a aprins „domnul Cicero". Fiindcă nu se mai vorbeşte pe stradă?

Era extrem de încântat de stilul economic din *Comentariile* lui Iuliu Cezar şi admira felul în care autorul lor vorbeşte despre sine la persoana a treia.

— Clemenceau n-a descoperit nimic nou când le-a spus redactorilor săi: „În frazele voastre să nu folosiţi decât subiecte, verbe şi complemente; când veţi avea nevoie de un adjectiv, veniţi să mă întrebaţi". Pe latineşte, asta ar fi sunat cam aşa: „Si vis adjectivum, a me postula".

S-a oprit ca să mă întrebe dacă nu vroiam un ceai. L-am rugat să nu se deranjeze. „Domnul Cicero" a început, apoi, un rechizitoriu împotriva modei răfuielilor cu Roma antică. Se fac filme, a zis el, se scriu cărţi în care păcatul originar este Roma, Antichristul este Nero, iar viaţa romană este redusă la orgie. Totul e deformat, defectele sunt îngroşate până la caricatură. Lux şi oroare, numai asta se reţine din Roma antică. Încât îţi vine să spui că, pe lângă romani, barbarii erau nişte sfinţi.

Cu timiditate, i-am spus ce aflasem dintr-o carte care descria viciile Romei, dinainte de a fi cucerită de barbari. Că Stilicon, curajosul vandal ajuns general al lui Honorius, credea în imperiu mai mult decât împăratul însuşi, petrecându-şi timpul în şa şi gonind spre toate breşele de la graniţe. Roma nu mai era, însă, capabilă să preţuiască asemenea virtuţi. Generalul vandal a murit, asasinat, într-o biserică din Ravenna.

„Domnul Cicero" m-a ascultat, dar n-a luat în seamă obiecţia mea. Şi-a continuat peroraţia, explicându-mi că vina pentru toate relele puse pe socoteala Romei o poartă Suetoniu.

— Un fals martor. Pentru a ridica prestigiul împăraţilor care-l foloseau, acest funcţionar al cancelariei

imperiale s-a străduit să discrediteze în ochii contemporanilor dinastiile precedente. Şi a reuşit. A reuşit chiar mai bine decât spera. După aproape două mii de ani încă e crezut pe cuvânt. Urmaşii lui Cezar au ajuns până la noi sub trăsăturile unor degeneraţi perverşi. Or, pe tronul Romei au mai stat Nerva, Traian, Hadrian, Marc Aureliu.

S-a întrerupt, hotărându-se, fără să-mi mai ceară părerea, să-mi ofere un ceai. Înainte să dispară în spatele unei draperii, a întors capul. Ştiam oare că nu numai Roma antică a avut cai-demnitari? Un domn fanariot, un Mavrogheni, şi-a căftănit calul de paradă înălţându-l la rangul de clucer. Calul avea o gardă specială, iar grajdul lui se afla chiar lângă dormitorul domnesc.

După ce s-a întors cu două ceşti aburinde, mi-a arătat nişte cărţi. Între altele, a ţinut să-mi dea *De Senectute*, a lui Cicero.

— Poate, te descurci, m-a încurajat el. Nu e scrisă într-o limbă grea. Dacă nu reuşeşti, îţi dau o traducere a mea, la care lucrez încă.

69. I-am dus cartea înapoi după ce m-am convins că nu ştiam, totuşi, atâta latină încât să-l înţeleg pe procurorul lui Catilina. Şi nici nu mă interesa demonstraţia lui că bătrâneţea te eliberează de pasiunile care umbresc inteligenţa.

De altfel, nu sunt deloc convins că se întâmplă totdeauna aşa. Goethe se apropia de optzeci de ani când s-a îndrăgostit ca un licean de o puştoaică de

şaptesprezece ani, pe care ar fi vrut chiar s-o ia de soţie. Cato cel Bătrân a început să înveţe greceşte la optzeci de ani. Nu e obligatoriu să te consideri, cum mă consider eu acum, la şaptezeci şi şapte de ani, un om terminat.

70. Împlinisem oare şaptesprezece ani? Nu sunt sigur. În jurul meu, lumea se întreba care va fi soarta războiului. Pe măsură ce ştirile deveneau mai proaste, din ce în ce mai mulţi bucureşteni începeau să-şi pună problema în ce „barcă de salvare" vor sări în cazul unui naufragiu. Eu aveam alte griji. Căutam „secretul secretelor", luând în serios o broşură în care se vorbea de o carte dispărută, unde regele Solomon, „înţeleptul înţelepţilor", ar fi strâns toată învăţătura sa şi ar fi dezvăluit toate tainele ei.

Pe vremea aceea, m-ar fi mirat grozav să aud că forma cea mai subtilă în care se poate înfăţişa un mister este banalitatea. Mi se părea de la sine înţeles că marile taine stau ascunse sub o mie de văluri, zăvorâte sub nenumărate lacăte şi că accesul la ele presupune un „cifru", fără de care n-ai cum să le afli. Eram doar un puşti, cu capul plin de gărgăuni. Şi nu făceam prea bine deosebirea dintre „firesc" şi „ridicol". Încât m-am apucat, plin de râvnă, să-l imit pe Sherlock Holmes, prin anticariate, ca să aflu ceva despre „secretul secretelor".

Văd aievea, parcă, anticariatul de la parterul unei clădiri de pe strada Sapienţei care a fost între timp demolată (nu mai există nici strada). Sub două becuri slabe, pătate de muşte, stăteam acolo până la ora

închiderii scotocind prin rafturi. Nu găseam nimic din ce căutam, dar descopeream o mulţime de lucruri noi şi uimitoare pentru mine: că „piatra filosofală“ a alchimiştilor nu era „piatră“, că nu există doi oameni care să aibă ridurile la fel, şi că sunt şapte riduri principale care se formează, în genere, pe frunte, dar nimeni nu le posedă pe toate, că bufniţa întruchipează înţelepciunea sau că vestita „Cântare a cântărilor“ e, de fapt, o poezie de dragoste. Am avut şi surprize mai mari. Am aflat că Aristotel şi Teofrast atribuiau pietrelor preţioase virtuţi bizare: smaraldul ar stimula memoria, perla ar îndepărta durerile de cap, safirul ar fi util împotriva muşcăturilor de scorpioni şi de şerpi, topazul ar neutraliza orice lichid în care se află otravă. Am avut în mână catalogul celor „două sute de vicii şi nelegiuiri ale femeii“, alcătuit de un franciscan spaniol, prin secolul al XIV-lea, dacă nu mă înşel. Şi am aflat multe altele; că pe zidurile din Babilon puteau merge două care alături, atât erau de groase, sau că în templul lui Zoroastru se făcea întuneric în plină zi, iar lămpile se aprindeau de la sine. Numai „secretul secretelor“ nu l-am aflat.

71. Dacă m-aş lua după teoria că bătrânii se află la „vârsta înţelepciunii“, ar trebui să ştiu, acum, măcar atât: ce înseamnă să fii înţelept? Să accepţi cu inima uşoară tot ce e inevitabil, cum sună sfatul unui înţelept antic? Să îmbătrâneşti senin, fără să te plângi şi fără să regreţi nimic? De văicărit, nu vreau să mă văicăresc. Dar să accept cu inima uşoară inevitabilul, nu pot.

Pe vremea când căutam „secretul secretelor“, îmi alesesem ca deviză o vorbă a unuia din cei şapte înţelepţi ai Greciei antice, Bias din Priene: „Port totul cu mine“. Înţeleptul grec o folosise într-un sens pe care, atunci, nu l-am priceput. Eu i-am dat înţelesul de care am fost în stare. Duceam, într-adevăr, totul cu mine în cufărul adus de tata din război. Azi, duc cu mine gustul ratărilor. Sunt în urma mea goluri pe care nu mai am cum să le umplu, ezitări pe care nu le mai pot îndrepta. Undeva în Schopenhauer am întâlnit această reţetă: „Să nu iubeşti, să nu urăşti: iată jumătatea oricărei înţelepciuni. Să nu spui nimic, să nu crezi nimic: iată cealaltă jumătate“. Poate aplica, oare, cineva o asemenea reţetă? Una cu treizeci de somnifere e mai simplă.

De parcă ar vrea să-şi bată joc de mine, o molie zboară în zigzag chiar prin faţa mea. De ce m-or fi urmărit moliile peste tot? Să facă şi ele parte din destinul meu?

Să mă întorc la regrete. De câte ori a trebuit să iau o hotărâre dificilă, am găsit cele mai la îndemână pretexte pentru a face din „azi“, „mâine“ şi din „mâine“, „poimâine“. Teama mea cronică de a lua hotărâri a decis multe! Într-o singură privinţă, n-am ezitat niciodată. Am socotit bucuria de a trăi o bucurie reală, chiar şi sub formă de surogat. Nu trebuie să-mi explice nimeni de ce Mefisto, când îşi numeşte adversarul, nu se referă la sfinţenie, ci la puterea de a multiplica viaţa. Din nenorocire, Dumnezeu a construit lumea în aşa fel încât să regretăm aproape totdeauna prea târziu.

72. Spre deosebire de alţii, cunosc nu numai ziua, ci şi ora ieşirii din copilărie. Tata pusese ceasul deşteptător să sune şi, la opt fără un sfert, pălăria metalică s-a pornit să zbârnâie. Am deschis ochii şi am văzut ferestrele albe. Peste puţină vreme, mă aflam pe gardul din capătul grădinii. Ţin minte şi mirosul acelei zile. În ajun plouase şi rămăsese în umezeala scândurilor ceva care te făcea să doreşti soarele...

Ţin minte şi ziua când Lisa a ieşit din „timpul mitologic" de care fusese legată toată copilăria mea. S-a întâmplat tot într-o toamnă. În septembrie 1944. Ploua mărunt, iar pe cer se târau nori dezlânaţi. Aşteptam în Lisa începerea anului şcolar, ca să plec la Făgăraş unde urma să absolv ultima clasă de liceu. Prin geamul aburit de ploaie, zăream un nuc bătrân, cu frunzele zdrenţuite. Fusese „bătut" în ajun cu prăjina. De câteva zile, satul trăia în panică. Se anunţase venirea primei coloane militare ruseşti. Se vorbea de jafuri, de animale rechiziţionate, de violuri şi, într-o primă fază, ţăranii din Lisa avuseseră de gând să sape tranşee, să se apere. Pe urmă au înţeles că nu puteau ei, o mână de oameni înarmaţi cu topoare şi furci, să ţină în loc o armată pe care blindatele germane nu reuşiseră s-o oprească. N-au mai săpat tranşee, dar au „bătut" nucii, cu toate că nucile nu erau coapte încă, au cules în grabă merii, au ascuns vitele, după care s-au ascuns şi ei prin case, prin şuri, de frica noilor noştri aliaţi. În ziua fatală, uliţele erau pustii. Nici pe la porţi nu se vedea nimeni. Când şi când, câte un

câine inconștient lătra. În rest, se așternuse peste tot satul o tăcere de moarte. Deodată, în această tăcere s-a auzit un zgomot, un fel de tropăit surd, care se întărea din ce în ce mai mult, până ce ulița noastră a fost invadată de o coloană lungă, nesfârșită parcă, de uniforme verzi, decolorate de soare și de ploi. Stăteam ascuns în casă, în spatele ferestrei, și mă uitam. Până atunci, singurii „bolșevici“ pe care-i văzusem erau cei caricaturizați în revistele umoristice. Nu cred că pricepeam prea bine ce se pregătea, deși aveam optsprezece ani. Sau, poate, tocmai fiindcă aveam optsprezece ani. Mi se părea că tăvălugul istoriei va trece undeva dincolo de viața mea, dacă voi avea grijă să nu-i ies în cale. Coloana se scurgea monoton, pe uliță în jos, spre Olt. Soldații nu priveau nici în dreapta, nici în stânga, mărșăluiau fără să simtă parcă nici ploaia care cădea peste uniformele lor, cernută mărunt. Aveau, probabil, ordine foarte stricte. Nici unul n-a ieșit din rând, n-a intrat în vreo curte, n-a luat nimic. Satul parcă nici nu exista. Mi-a venit inima la loc. Apoi, treptat, m-a cuprins o altfel de panică. Nu văzusem niciodată o coloană atât de lungă și atât de indiferentă. Războiul însemnase, până în acel moment, pentru mine, camuflajul de la ferestre, comunicatele despre „atacuri fulger“ și „retrageri strategice“... dar niciodată, ca în acea dimineață mohorâtă de septembrie, nu avusesem o imagine mai clară a „bietului om aflat sub vremi“, ce poate fi strivit, ca un vierme, sub talpa istoriei.

73. Din adolescență, am ieșit sub semnul unui dicton, *Per aspera ad astra* („Pe căi aspre către stele"), ales din Seneca pentru tabloul de absolvire a liceului „Radu Negru" din Făgăraș de către promoția anului 1945.

M-am fotografiat cu un costum de împrumut (toți trebuia să fim îmbrăcați în costum negru, cămașă albă și cravată neagră) și chiar cu o cămașă de împrumut. Se pare că era o tradiție în familia noastră ca în împrejurări solemne să nu avem ce ne trebuie. Tata s-a dus la biserică, la nunta sa, cu o cămașă împrumutată. Eu i-am urmat exemplul în mai 1945, când ni s-a cerut să avem un anume fel de cămașă la care cravata neagră, luată din recuzita atelierului de pe Corso, să se potrivească perfect. Am în fotografie părul bogat, uns cu briantină în dorința de a mă prezenta decent în fața eternității, ca să nu-mi cadă în șuvițe rebele pe frunte, cum umblam de obicei. Stau în semiprofil, desigur la indicația fotografului care calcula pentru fiecare ce poziție trebuia să aibă, în funcție de locul rezervat în tablou, și am un aer melancolic, romantic, de circumstanță.

„De circumstanță", fiindcă anul petrecut la Făgăraș arătase altfel. Totul începuse cu o gafă. Am îndrăznit să-i zic profesorului de română că aveam alte opinii despre simbolism decât cele pe care ni le înfățișase el. Profesorul m-a privit tăios prin lentilele ochelarilor, m-a întrebat de la ce liceu venisem și dacă acolo era obiceiul ca elevii să fie impertinenți. Apoi, m-a poftit să iau loc în bancă și să vorbesc numai când voi fi întrebat.

Acest duş rece a însemnat pentru mine o severă dezamăgire, deoarece nu vrusesem să-l ofensez pe profesor, ci doar să propun la Făgăraş atmosfera destinsă de la orele de română din ultimul an de la „Spiru Haret“. Dar el a dat, cumva, semnalul unei metamorfoze neaşteptate. M-a făcut să descopăr că eram tânăr şi că în stradă era soare. Şi m-am grăbit, atunci, să arunc cu amândouă mâinile rezerva aproape intactă de adolescenţă netrăită, zorit parcă să recuperez timpul pierdut!

O banală lipsă de maturitate a găsit, probabil, în împrejurarea că schimbasem capitala cu un orăşel de provincie un teren fecund pentru a se manifesta. Altă explicaţie nu am. După modestia la care te sileşte un oraş mare unde nu te cunoaşte nimeni şi te intimidează indiferenţa agitaţiei din jur e, poate, normal, îmi spun, să adopţi un aer impertinent într-un oraş de nici douăzeci de mii de locuitori unde ai senzaţia că fiecare gest al tău e observat. Mai ales când ai optsprezece ani şi, în spatele tău, o experienţă ca aceea a mea. Şi n-ai – cum n-am avut eu – un bun control al exceselor. Scena mică, provincială, pe care mă mişcam la Făgăraş, îmi oferea condiţii aproape ideale pentru o criză.

Din fericire, faptul că mă aflam la internat stingherea şi limita posibilităţile de a împinge prea departe actele de bravură. Pe deasupra, eram totuşi un diletant în materie. N-aveam anvergura care ar fi dus lucrurile spre limita de foc unde pericolul devenea grav. Îndrăznelile pe care mi le-am permis au fost bune numai ca

să-mi amenințe nota la purtare și aveau, fără îndoială, o notă pronunțată de ridicol de care nu eram conștient. Am luat decizia de a absenta de la orele de istorie, întrucât nu mă mulțumea, spuneam, metoda de predare! Într-o duminică dimineață, întorcându-mă de la un bal, m-am întâlnit pe stradă cu profesorul. L-am salutat și am vrut să ies de pe Corso, dar el m-a poftit imperativ la liceu. „De ce?“, m-am mirat. „Vreau să te ascult, n-ai notă la oral“, a venit răspunsul. „Scuzați-mă, nu sunt pregătit“, am zis încurcat, dar profesorul nici n-a vrut să audă. Acum îl înțeleg. Doar că soluția era originală. Am intrat amândoi în clasa goală, el s-a așezat la catedră, eu am luat loc în bancă și a urmat cel mai ciudat examen pe care l-am susținut vreodată. Rezultatul a fost, bineînțeles, catastrofal pentru mine. Eram chiar amenințat cu o medie primejdioasă. Noroc că m-am salvat la teză.

Rezervat și timid până atunci, devenisem la Făgăraș de o juvenilitate prea manifestă. Nu mă feream să încalc regulamentele școlare și căutam cu lumânarea ocaziile de a-mi da în petic, de la escapadele pe care le organizam noaptea, când furam căpșuni din grădina călugărilor catolici, vecină cu internatul, până la fronda de a merge fără șapcă prin oraș sau de a sări pe fereastră pentru a mă duce la teatru când venea o trupă în turneu. În București, făcusem dovada cumințeniei. Era timpul să-mi arăt că sunt un om complet. Și întrucât exagerasem înainte în claustrare, exageram acum în direcția opusă, amânând grijile serioase pentru mai târziu.

Când am încheiat anul, am mers, cu toţii, încolonaţi prin oraş, într-un tur de adio, după care ne-am reîntors la liceu. Profesorii ne aşteptau pe trepte. Era o zi senină, de la sfârşitul lui mai sau de la începutul lui iunie. Bătea soarele în ferestrele liceului, incendiindu-le. Nu ştiu de ce colegii m-au delegat atunci pe mine să spun câteva cuvinte de rămas-bun profesorilor. Am ieşit în faţă şi m-am pomenit spunând că eram descumpănit; nu-mi era clar ce avea să urmeze pe drumul nostru, dar îmi era foarte clar de ce anume ne despărţeam. Tonul meu nu se potrivea deloc cu anul petrecut la Făgăraş. Profesorii mă priveau surprinşi. Câţiva şi-au şters pe furiş lacrimile. Vorbeam patetic, de parcă m-aş fi maturizat brusc, în câteva ceasuri, sub presiunea sentimentului că încheiam o etapă din viaţă. Le-am cerut iertare profesorilor pentru toate supărările pe care li le făcusem şi cred că, în emoţia momentului, m-au iertat.

74. Când eram elev la Făgăraş, cineva m-a rugat să-l ajut să compună o scrisoare de dragoste. Măgulit de această rugăminte, m-am pus pe lucru. Rezultatul n-a fost, probabil, rău şi destul de repede au venit şi alţii să-mi ceară sprijinul. Ceea ce m-a stimulat să-mi dau importanţă, să mă consider, ah! un autor în plină vogă la optsprezece ani. Uneori, nu ştiam nimic despre destinatară, alteori, o cunoşteam vag, dacă era de la liceul de fete, dar nu mă încurcam în asemenea amănunte. Cuvintele curgeau la fel de înflăcărate. Jubilam, suspinam, simulam, ca un bun mercenar, în

contul „clienților" mei, strecuram printre efuziuni ultimul neologism învățat, citate din autorități lirice, și dacă nu eram inspirat apelam la fraze reținute de prin romane sau improvizam după tipicul lor. Toate clișeele de rigoare bântuiau prin acele scrisori romanțioase și exaltate, pline de febra unei pasiuni închipuite, pe care le redactam cu râvnă pentru iubitele altora.

Curând, mi-am înjghebat o mică reputație în această îndeletnicire, am început să am o frumoasă clientelă constantă. Îmi reluam astfel activitatea de „scriitor", după ce arsesem primele mele încercări din strada Vasile Lascăr, exersându-mă într-o „literatură" specializată, sentimentală, de larg consum, căci din câte am auzit unele scrisori erau copiate și expediate altor destinatari sau destinatare, cu numele, evident, schimbate; o „literatură" plină de „oh"-uri și „of"-uri, în care temperatura nu cobora niciodată sub o mie de grade. Și nu-mi displăcea deloc să constat că notorietatea mea se dovedea și „rentabilă"! Roșesc când mă gândesc câte prăjituri plătite de alții am înghițit la „Embacher" și că am avut inclusiv nerușinarea de a primi bani pentru efuziunile mele sentimentale.

Apoi, într-o zi, am obosit. N-am mai vrut să accept „comenzi". Invidia cu care-i priveam pe cei care primeau răspunsuri a avut, probabil, și ea un rol deloc neglijabil în această hotărâre.

75. Între „produsele" pe care le arsesem în strada Vasile Lascăr, existase și un fel de proiect pentru „o istorie a sinuciderilor"! Stabilisem oră cu oră ce-a

făcut Van Gogh în ultimele zile. Dar, probabil, n-am priceput nimic din afirmaţia lui că a muri înseamnă a te muta într-o stea. Nici din moartea lui Petroniu n-am priceput decât că s-a sinucis cu aceeaşi eleganţă cu care a trăit.

Cum să explic, totuşi, acea preocupare? Era tot un capriciu al imaturităţii, la fel ca pasiunea, bizară la un „om al verii", pentru gheţurile de la poli? Nu găsesc nici o explicaţie plauzibilă. Se ascunde, oare, sub recunoştinţa de a trăi, care m-a ajutat să trec peste toate momentele de cumpănă, o celulă care a fost, de la început, defectă?

76. Aşteptând pe străzile Sibiului examenul de bacalaureat, am aprins prima ţigară. Mi se părea, în acele zile, că şcoala îşi înţelegea rău rolul: în loc să ne înveţe *cum* să gândim, ţinea cu orice preţ să ne înveţe *ce* trebuie să gândim. Eram trataţi ca nişte roboţi, se făcea apel doar la memoria noastră, nu la inteligenţa noastră; aşa îmi justificam accesul de independenţă. Şi ce era bacalaureatul, ziceam, dacă nu o verificare a modului în care reuşise şcoala să ne îndoape memoria cu date şi informaţii pe care aveam să le uităm apoi în câteva luni? În mod ostentativ, m-am hotărât să mă supun acestui test obligatoriu fără nici o pregătire specială.

Închiriasem o cameră împreună cu trei colegi de la Făgăraş cărora le promisesem că-i voi ajuta la teze, la română şi la latină, materii ce se numărau printre punctele mele forte. La rândul lor, ei au promis, pentru toată durata şederii la Sibiu, ţigări şi bere la discreţie.

Şi, cum nu fumam, a trebuit să mă obişnuiesc, ca să pot beneficia de chilipir. Aşa m-am apucat de fumat.

Ţigara reprezenta şi un simbol al stării în care ne despărţeam de adolescenţa noastră, sfârşită odată cu războiul. Ne aştepta o altă vârstă, cu alte preocupări şi alte griji, simţeam că viaţa ne acorda un mic şi, poate, ultim răgaz înainte de a ne prinde în vârtejurile ei, dar deocamdată mai puteam să râdem împreună, stând sub sabia lui Damocles!

Nu eram mai buni decât alţi tineri la anii noştri, nici mai răi, dar promoţia mea avea o particularitate. Ne petrecuserăm adolescenţa sub spectrul războiului, fără ca primejdia de a fi aruncaţi în foc să devină pentru noi iminentă. De aici, un amestec de uşurare şi de nesiguranţă care ne făcea contradictorii. Şi ce avea să ne mai rezerve viaţa? era întrebarea care stăruia, vagă, în noi. Ca s-o evităm, fumam, beam bere şi discutam câte-n lună şi-n stele, discuţiile prelungindu-se uneori până târziu după miezul nopţii. Ne sculam dimineaţa, mahmuri, dar nici la lumina zilei nu eram mai conştiincioşi. Nici unul n-avea poftă să „îngraşe porcul" în ajun. După ce ne îmbrăcam, ieşeam „să luăm aer". Toată ziua o pierdeam în hoinăreli, profitând de faptul că era un iunie admirabil, cu ploi scurte şi soare mult. După-amiază, dădeam o raită pe la liceul „Gheorghe Lazăr", unde urmau să susţină examenul de bacalaureat absolvenţii a şapte licee din zonă, verificam dacă s-a mai afişat ceva la avizier şi plecam.

Apoi, ne lansam din nou în discuţii nesfârşite, pe cât de zgomotoşi, pe atât de inconsistenţi. Nu eram

dumiriţi în privinţa viitorului nostru imediat, în schimb aveam păreri personale în aproape toate problemele universului. Nepricepuţi în nimic, afişam o competenţă globală. Nimic nu scăpa disputelor, cu excepţia propriilor noastre persoane, de care nu ne ocupam; la nouăsprezece ani, n-ai timp de aşa ceva.

Şi a venit examenul.

Eram opt candidaţi într-o serie la oral şi, pe măsură ce răspundeam la o materie, trăgeam biletul cu subiecte pentru următoarea, ca să avem timp de gândire. Prezida profesorul Ion Breazu de la Universitatea din Cluj, un bărbat în jur de patruzeci şi cinci de ani, distins şi tăcut. Ceilalţi membri ai comisiei, inclusiv jovialul şi bonomul meu profesor de franceză de la Făgăraş, poreclit în glumă „Balaurul", îl priveau cu deferenţă. La extremitatea stângă a mesei din faţa noastră, lângă fereastră, stătea profesorul de ştiinţe naturale. Un tip scund, cu ochelari de miop, având o faimă de om care nu ştia să râdă. Un avertisment de care, din păcate, n-am ţinut seama.

Primul subiect, pe biletul de la română, suna frumos: „Influenţa filosofiei germane în opera lui Eminescu". Am vorbit mult, făcând referire la Schopenhauer, mai ales. Când am vrut să trec la al doilea subiect, profesorul Breazu mi-a zis că nu mai era nevoie. Şi m-a întrebat ce facultate intenţionam să urmez. „Balaurul" mi-a făcut semn cu ochiul. Deveneam una din speranţele liceului din Făgăraş în competiţia pentru primele locuri. Au urmat, dacă nu mă înşel, istoria şi geografia. După ce am tras biletul pentru franceză şi m-am întors

în bancă, în timp ce continua examinarea celorlalţi candidaţi din serie la geografie, „Balaurul" m-a întrebat din priviri dacă ştiam sau nu subiectul. Am clătinat din cap evaziv. El s-a ridicat, masiv, de la masă, să-şi dezmorţească picioarele şi, plimbându-se, a ajuns lângă mine. „Ce ai?", m-a întrebat încet. „Lamartine comme romancier", am zis. Ca să-mi întindă o mână de ajutor, mi-a şoptit din mers: *Raphaël et Graziella.* La care i-am replicat că titlurile romanelor le ştiam şi eu. „Balaurul" s-a dus înapoi la masă şi, aşezându-se pe scaun, a ridicat din umeri. Adică: „Asta e". Când a venit rândul disciplinei sale, m-a întrebat totuşi, cum cerea regula, ce subiect era scris pe biletul tras de mine. M-am uitat fix în ochii lui şi am zis, cu inima cât un purice, dar cu întreg aplombul de care am fost capabil în acel moment: „Lamartine comme poète lyrique". „Balaurul" a tresărit, a stat câteva clipe în cumpănă, după care, aruncându-mi o privire neagră, semnificativă, al cărei înţeles era limpede: „Şi ce te făceai dacă-ţi ceream să arăţi biletul, măgarule?", mi-a poruncit să-mi încep expunerea despre poezia lirică a romanticului francez.

Îmbătat oarecum de succes, mi-am dat în petic la ştiinţele naturale. Aveam, parţial, o scuză. În acest domeniu cunoştinţele mele, acumulate timp de trei ani numai în recreaţii, rămăseseră extrem de precare şi nu eram foarte conştient de enormităţile pe care le debitam. Probabil, la un moment dat am spus ceva prea gogonat, încât profesorul şi-a închipuit că nu auzise bine. M-a pus să repet, potrivindu-şi cu un

gest nervos ochelarii, apoi m-a întrebat pe un ton muşcător, pentru a sublinia vreo prostie din improvizaţia mea: „Dar care peşti mănâncă iarbă, domnule candidat?". Eram ca un trişor prins cu cărţile măsluite. N-am găsit altă ieşire decât un răspuns obraznic: „Cum care? Peştii ierbivori". Faţa mică s-a congestionat într-o clipă, din spatele ochelarilor cu ramă de metal m-au fixat doi ochi furioşi, profesorul a izbit cu palma în masă şi a vrut să-mi dea o notă care, indiferent de media generală, însemna o catastrofă: pierderea bacalaureatului pentru cunoştinţe sub orice nivel la una din materii. Au fost necesare diligenţele pline de tact ale profesorului Breazu pentru ca pedeapsa să nu se abată necruţătoare. Argumentul, însoţit de câteva păreri nu tocmai măgulitoare cu privire la fumurile vârstei, era că oricum n-aveam să devin naturalist. Se putea face, aşadar, un act de clemenţă. Asta m-a salvat. După ce mi-a mai pus câteva întrebări, nu foarte grele, la care m-am descurcat onorabil, examinatorul s-a îmbunat. Nu mai ştiu ce notă mi-a dat, destul că media generală a rămas ridicată.

77. Eram deasupra unui camion încărcat cu cartofi. Eu şi o fată. Eu aveam nouăsprezece ani, ea avea, cred, şaisprezece. Când s-a înserat, pe la Sinaia, am sărutat-o. Mai târziu, după ce s-a înnoptat, ea s-a lipit de mine. În timp ce camionul mergea, i-am explicat harta cerului înstelat, care în noaptea aceea de început de septembrie arăta fastuos. Apoi, am coborât, ameţiţi, în noaptea Bucureştiului, ne-am despărţit şi nu ne-am

mai văzut niciodată. Ea se ducea acasă. Eu porneam să caut, undeva pe la marginea cartierului Ferentari, un pat în care să dorm.

Aveam cu mine cufărul de lemn al tatei, pe care nu-l puteam duce în mână, din pricina fierului foarte ascuţit ce-i servea drept mâner, şi-l purtam pe umeri. Şi mai aveam o adresă, unde locuia o femeie bătrână, originară din Lisa, pe care n-o cunoşteam. Dar nimeni dintre cei întrebaţi nu auzise de strada Tufelor. Orbecăiam pe străzi, unele pietruite, altele nu, printre felinare rare şi câini adormiţi dincolo de garduri. Din când în când mă opream, îmi luam inima în dinţi, băteam în gard, stârneam câinii. Aşteptam să iasă cineva, mă interesam din nou. Fără rezultat. Şi plecam mai departe. Eram din ce în ce mai sigur că mă va prinde dimineaţa colindând străzile, însă nu puteam să renunţ. Reveneam în Bucureşti după un an de absenţă, ca să mă înscriu la facultate, şi în afară de „unchiul George", pe care nu vroiam să-l caut, nu ştiam pe nimeni care m-ar fi putut adăposti, iar pentru hotel n-aveam bani. Aşa că nu-mi rămânea decât să trezesc câinii mai departe. Într-un târziu, după miezul nopţii, am ajuns totuşi unde vroiam. Dintr-o căsuţă scundă, puţin mai înaltă decât un om, a ieşit o bătrână, îmbrăcată într-un capot gros şi cu capul strâns în basma. I-am zis frumos „sărut-mâna", i-am spus cine sunt, cine m-a trimis şi am întrebat-o dacă mă putea găzdui. Am răsuflat uşurat când m-a poftit înlăuntru. Coana Veta l-a trezit şi pe bărbatul ei, fost muncitor, ieşit la pensie, şi mi-au spus că puteam să împart

camera din față, pe care o închiriau (ei dormeau într-un fel de cameră-antreu), cu singurul ocupant din acel moment, un cântăreț de biserică din cartier.

Acolo am locuit în tot timpul studiilor mele universitare. Camera era mică, fără podele, dar mâna de gospodină a coanei Veta o ținea curată ca un pahar. Nici măcar când ne-am strâns trei între pereții văruiți și acoperiți cu icoane, alternate cu fotografii din tinerețe ale proprietarilor, nu găseai un fir de praf pe masă ori pe lutul bătătorit de jos. Din fereastra care dădea spre stradă, puteai păși, ușor, direct pe trotuar, economisind astfel timp. Apă curentă nu exista, trebuia să ne spălăm în curte, scoțând apă din puțul american de care bătrânul Moșuleț era foarte mândru. În schimb, nimic nu se dovedea mai plăcut decât să te întinzi vara pe tabla fierbinte a casei, sub crengile unui zarzăr, și să citești mestecând zarzăre până ți se strepezeau dinții.

Iarna era ceva mai greu. Din cei trei ocupanți ai camerei, numai cântărețul de biserică avea ceva capital, drept care l-am și poreclit „Truman". Dar cum el nu se arăta dispus să suporte singur consecințele acestei stări de fapt, am ajuns la concluzia, lipsind banii pentru lemne, că trebuie să dormim fără foc. Ceea ce am și făcut până la urmă. Prin ianuarie, camera noastră devenea un fel de peșteră și biata coana Veta, de câte ori n-o vedea bărbatul, deschidea pe furiș ușa dinspre antreu, ca să se mai încălzească puțin pereții și la noi. Noroc că, dintr-un „strai" gros de lână, adus

de-acasă, mi-am putut alcătui un foarte călduros sac de dormit în care mă vâram noaptea.

Ne număram printre cei de dincolo de „Bacchus“. Coboram din tramvaiul 8 la „Biserică“ și o porneam pe a treia stradă la dreapta, spre „Bacchus“, cum se chema pitoresc și insinuant bariera orașului în acel loc. Acolo începea o mahala a mahalalei, cu statut de comună pe atunci, lipită de oraș, dar nerecunoscută oficial ca parte a Bucureștiului, ceea ce ne dădea celor domiciliați dincolo de „Bacchus“ un complex de nelegitimitate, de orășeni tolerați. Nu ne despărțeau de strada de centură decât patruzeci, cincizeci de metri, dar această distanță infimă însemna mult, fiindcă eram la discreția capriciilor meteorologice. De câte ori ploua, apa băltea și ajungea, noroioasă, în „Bacchus“, până aproape de genunchi, încât orice plecare de-acasă semăna cu o aventură. Mergeam cu pantofii în mână și cu pantalonii suflecați, până treceam de bălți, apoi ne spălam pe picioare la o cișmea, ne încălțam și ne îndreptam în ținută civilizată, urbană, spre tramvai. La întoarcere, ritualul era invers. Trebuia să ne descălțăm și să pornim din nou, vitejește, în expediție. Căci era o adevărată expediție traversarea acelor bălți pe fundul cărora se găseau sticle sparte, cutii de conserve, bolovani, bucăți de sârmă ruginită și câte altele. Acasă, ne spălam pe picioare în curte și abia după această toaletă intram în odaie, desculți, ca într-o moschee.

Pe vreme uscată era mult mai bine. Nu ne mai luptam decât cu mormanele de praf în care piciorul

pătrundea până la glezne. Şi, seara, cu graba de a ajunge acasă, fiindcă, prin '46, de la o anumită oră în sus, în „Bacchus", vorba unui frizer glumeţ din colţul străzii noastre, era garderobă obligatorie. Din beznă auzeai o voce care te întreba dacă nu cumva ai foc. Pretext străveziu, stratagemă cunoscută. Două sau trei umbre se apropiau de tine, te uşurau de bani, dacă aveai, şi de haine. Era s-o păţesc şi eu o dată. Auzind întrebarea, m-am speriat însă atât de tare, încât am scos din buzunar portmoneul în care ţineam mărunţişul, unicul meu avut disponibil, şi am strigat: „Stai că trag!". Inspiraţie disperată şi salvatoare, deoarece borfaşii care vroiau să mă atace şi-au închipuit că eram într-adevăr un poliţist înarmat cu un pistol. Au dat înapoi. M-am îndepărtat, mergând cu spatele, până ce nu m-au mai ţinut nervii şi am luat-o la fugă.

Maşini nu treceau pe strada Tufelor mai mult de trei, patru într-un an, dar atunci subliniau evenimentul claxonând continuu. Cei care se aflau în ele aveau tot interesul să fie observaţi; înfruntau praful ori noroaiele din „Bacchus" cu o maşină închiriată sau plăteau un şofer de taxi ca să se aventureze dincolo de centura oficială a oraşului tocmai pentru a demonstra „sărăciilor" din cartier că erau cineva. În rest, gâştele şi copiii stăpâneau în linişte strada. Casele scunde, cele mai multe din chirpici, răsăreau cu acoperişurile lor cenuşii, de tablă, dintre zarzării care le copleşeau, înveselindu-le. Trecând mereu prin dreptul lor patru ani, m-am lămurit că mahalagismul ţine nu de periferia oraşului, ci de periferia moravurilor.

78. Când mă pregăteam la Făgăraş, alături de ceilalţi colegi din ultima clasă de la „Radu Negru", să pornim în viaţă „per aspera ad astra", exista la liceul de fete „Doamna Stanca" o elevă, cu doi ani mai mică decât mine, care nu mă putea suferi, auzisem, din pricina aerului ostentativ absent cu care treceam pe trotuarul de vizavi fără să întorc capul spre ferestrele internatului lor. Nu se lăsa deloc impresionată de aureola, existentă numai în închipuirea mea, de bucureştean exilat la Făgăraş.

Un an mai târziu, eram student acum, am organizat pe la sfârşitul verii, în Lisa, un bal; unul din acele baluri care erau un prilej pentru elevi din ultimele clase de liceu, studenţi, intelectuali tineri, din mai multe sate, de a se întâlni şi, totodată, un prilej pentru organizatori, de regulă studenţi, de a obţine un ban, căci după plata orchestrei şi a fiscului rămânea o sumă relativ frumuşică, echivalentul a vreo treizeci de zile de coasă, ceea ce pentru mine era extrem de tentant. N-am avut niciodată spirit comercial şi întreprinzător. Era un chin să mă duc să angajez o orchestră, la Făgăraş, să-i asigur transportul, să comand ilustratele pentru alegerea reginei balului (sursa principală de beneficii), să mă ocup de toate preparativele unei săli de bal, dar acesta era singurul mod de a umple cât de cât nişte goluri pe care nu reuşeam să le astup altminteri. Mă rugam, deci, de câteva fete din sat, eleve la liceu sau la şcoala normală, să pregătească pentru bufet gustări, închiriam cuiva dreptul de a

vinde băutură, comandam la o tipografie din Făgăraş invitaţii şi ilustrate, după care împrumutam un cal şi dădeam o raită prin comunele învecinate sau mai depărtate pentru a înmâna invitaţiile, asigurându-mă că balul se va bucura de o participare numeroasă, ceea ce era de două ori important: o dată pentru prestigiu, apoi din punct de vedere economic! Aşa am ajuns şi în Dejani. Acolo m-am dus la o fată cu care eram prieten şi, fără să cobor de pe cal, i-am dat invitaţiile, rugând-o să le distribuie ea. „Nu știu cum vom veni, mi-a zis. E cam departe să venim noaptea, pe jos, nouă kilometri până în Lisa.“ Şi deodată i-a venit o idee. Câteva case mai sus locuia L. Părinții ei aveau cai, căruţă. „Ce-ar fi să-i scrii câteva rânduri pe invitație? Va fi flatată. Şi dacă se hotărăște, venim cu căruţa lor.“ Am luat invitaţia pentru L. și am scris: „Aș fi fericit dacă...“. După care am dat pinteni calului, pornind în galop să-mi continui turneul.

Sâmbătă seara, balul. Venise multă lume și sala era arhiplină. Mă învârteam printre invitaţi încercând să-mi joc cât mai onorabil rolul de amfitrion. Debitam amabilități, făceam complimente, mulțumeam pentru participare, mă rog, fraze convenţionale. Deodată, în sală s-a produs un freamăt. Încet, toate privirile s-au întors spre uşă. Acolo, stătea dreaptă, mândră şi elegantă, L. Nu avea decât optsprezece ani, dar arăta ca o femeie împlinită. Blondă, cu păr de culoarea aurului platinat, revărsat pe umeri, cu cercei de aur, cu ochii verzi, îmbrăcată într-o rochie albastră, sfida cu frumusețea ei, cu aerul ei de prinţesă slavă, sala aceea mizerabilă

cu duşumelele mirosind încă a leşie şi luminată de câteva lămpi chioare de gaz. Fără s-o fi văzut vreodată, am ştiut cine era. M-am dus s-o salut şi să-i urez bun venit. Mi-a răspuns semeaţă, dându-şi capul pe spate: „Bună seara". Şi a râs, ceea ce m-a făcut să mă simt prost. Râdea de mine? M-am abţinut totuşi să-i spun ceva nepoliticos şi am invitat-o la dans. Dansa foarte bine, atrăgând toate privirile fără să facă nici un efort, dar îmi dădea în continuare sentimentul că mă înfrunta cu aroganţă ironică. De aceea la sfârşitul dansului i-am mulţumit şi nu m-am mai apropiat de ea toată noaptea. Îi auzeam numai din când în când râsul sonor, care trăda o fire veselă şi, totodată, o mare siguranţă de sine, sau o vedeam dominându-şi cu nonşalanţă admiratorii.

Peste două săptămâni m-am pomenit cu o invitaţie la bal în Dejani. Pe invitaţie erau scrise aceleaşi cuvinte pe care le scrisesem eu pentru L.: „Aş fi fericită dacă...". Şi m-am dus. Am împrumutat un cal şi am plecat după ce s-a lăsat noaptea. Am vrut să scurtez drumul pe sub pădure, calul s-a împiedicat într-o baltă şi m-am murdărit de noroi. Am căutat la lumina lunii un izvor, să-mi spăl pantofii, dar, cum şi pantalonii se pătaseră, a trebuit să mă întorc acasă, să mă schimb. Astfel că am ajuns în Dejani pe la miezul nopţii. Când am intrat în sala unde avea loc balul, L. a venit la mine: „Eram pe punctul să mă consider jignită. Credeam că nu mai veniţi".

Trebuie să dau câteva amănunte despre momentul principal al acelor nopţi de dans şi tinereţe trăită între

pereţi coşcoviţi şi plafoane scunde. Regina balului era declarată fata al cărei nume era scris pe cele mai multe ilustrate, iar, prin tradiţie, partenerul ei devenea cel care contribuise decisiv la acest succes destul de costisitor. Şi se încingea o adevărată luptă, în „bursa“ ilustratelor, între cei care vroiau să-şi vadă aleasa inimii pe primul loc. Exista, probabil, în modestele noastre baluri o mare sete de iluzii. Podelele, din scânduri înnegrite, aveau aceeaşi valoare ca mozaicurile strălucitoare, lămpile de gaz ţineau loc de candelabre, orchestra de la restaurantul „Mexico“ din Făgăraş părea dirijată de Strauss însuşi, încât agitaţia premergătoare evenimentului cunoştea o mare febrilitate. Eu nu mă număram printre cumpărătorii zeloşi de ilustrate numai fiindcă nu-mi puteam permite să-mi cheltuiesc banii câştigaţi la coasă. Luam două, trei, pe care improvizam, de regulă, versuri. Aşa am procedat şi atunci. Am rămas de aceea uimit când, la primele acorduri ale valsului „regal“, L. s-a îndreptat spre mine, sub privirile încărcate de reproşuri ale unui tânăr contabil ce se aştepta să-i fie recompensate cheltuielile.

Aşa a început dragostea cu L. A durat trei ani, în care, în fiecare vacanţă, mă duceam pe jos cel puţin o dată pe săptămână s-o văd. Mă întorceam noaptea, pe un drum pustiu, singur şi fericit. Într-o duminică de septembrie, n-am găsit-o însă acasă. Bunica ei, singura care se afla în curte, mi-a spus că plecase la Sibiu. De ce? A ridicat din umeri. Nu ştia. Am plecat intrigat. În timp ce mă îndreptam spre ieşirea din sat, m-am întâlnit cu o fată care terminase şcoala normală.

M-a invitat la ea acasă, m-a servit cu vin îndulcit și mi-a spus o poveste absolut năucitoare despre L. Cât de adevărată, n-am știut niciodată. M-am ridicat însă de pe scaun, fără un cuvânt și, închizând ușa, m-am hotărât, cu întreaga înverșunare a mândriei mele lezate, să nu mai calc în Dejani.

Am evitat orice explicație și orice întâlnire, probabil ca să-mi dau iluzia că amânam o ruptură care, de fapt, abia astfel se săvârșea. Apoi, iritarea mea s-a potolit și prima dragoste, cu idealismul ei de seră, a devenit trecut. Peste vreo cinci sau șase ani, când întâmplarea mi-a scos-o în cale pe L. în gară la Sibiu, unde mă dusesem pentru două zile, eram de-acum doi străini.

79. Cred că dragostea ne ridică în propriii noștri ochi. Și cât de mult ai vrea să fii așa cum te vede celălalt! Ai dori, și chiar încerci, să micșorezi distanța dintre ceea ce știi că ești în realitate și ceea ce intuiești că vede în tine cel pe care-l iubești.

Mă aflu pe un modest drum de țară, un drum acoperit cu ierburi spălăcite de soare, într-o după-amiază de primăvară, undeva pe un câmp din marginea orașului, sub un cer înalt și gol. Întrucât căruțele nu mai trec pe aici de mult, iarba crește nestingherită. Urmele căruțelor nici nu se mai văd. Șanțurile s-au umplut de bălării. Drumul nu mai duce nicăieri. O timiditate caraghioasă mă împinge să fiu puțin teatral. Încerc s-o ascund și reușesc doar s-o pun în evidență. Ca să scap de acest mic supliciu, mă uit cum se

îngroapă pantofii prin iarbă. Aş vrea să spun ceva deosebit, dar mă refugiez în platitudini: „Ce flori sunt astea?". De fiecare dată când o pasăre ţâşneşte, speriată, din şanţ, mă opresc, mă uit după ea, iar peisajul mi se pare minunat, în ciuda încercărilor de a-l privi obiectiv: un cer luminos, un drum năpădit de ierburi, câmpurile cultivate, fumegând până la orizont, mica pădurice rotundă din apropiere, liniştea prin care forfotesc tot felul de gâze. Un avion, din nou linişte şi parcă lumea nu mai are nimic ostil. Drumul e părăsit, bun doar ca să-ţi dea iluzia că înaintezi, dar e exact drumul ideal pentru doi oameni care nu vor să ajungă decât la ei înşişi. Ca să zic ceva, întreb: „Mai mergem?". Răspunsul aruncă pe umerii mei răspunderea: „Cum vrei". Continuăm să mergem. În fond, există un singur mod de a trăi dragostea: trăind-o. Nu se întâmplă nimic neobişnuit, primăvara e ca toate primăverile, eu nu reuşesc să spun o frază memorabilă, dar oamenii nu obosesc să fie banali. Şi uneori sunt fericiţi tocmai din această cauză.

80. Acum ce „zid" de care să mă lipesc cu spatele mai pot avea?

81. Lucram de obicei noaptea, şi numai după ce colegii mei de cameră se hotărau să se culce. Atunci îmi trăgeam lampa de gaz aproape, ca să nu-i tulbure lumina, şi pretextam că aveam de întocmit o lucrare de seminar. În rest, mă foloseam de dimineţile libere când amândoi indiscreţii posibili, şi cântăreţul de

biserică şi funcţionarul, lipseau, plecaţi cu treburi. Scriam plin de entuziasm, îmi puneam mari speranţe în steaua mea, dar nu vorbeam cu nimeni despre asta. Pusesem la punct un volum de versuri, începusem un roman şi eram foarte încântat de o încercare de „reabilitare a Evului mediu". Manuscrisele le purtam cu mine într-o servietă neagră, ca să le am mereu la îndemână. Cum să bănuiesc, când am intrat pe uşa librăriei din apropierea bisericii Kretzulescu, în aceeaşi clădire, cred, unde s-a aflat mai târziu librăria „Dacia", că mă apropiam de o răscruce a existenţei mele?

În acea vreme, aveam obiceiul să citesc prin librării, din motive de jenă financiară. Încercasem, în paralel cu studiile universitare, să mă angajez undeva, la o asociaţie a metalurgiştilor, casier temporar, dar încurcând prea repede chitanţele am fost sfătuit să mă las păgubaş. Am ratat apoi o tentativă de a ocupa la o editură un post de corector şi un concurs pentru o funcţie mai bine plătită, de redactor sportiv, unde am trecut cu succes proba scrisă, dar am stricat totul în discuţia finală când, fiind întrebat „care e scriitorul meu preferat", am răspuns senin (fiindcă aceasta era preferinţa mea de atunci) „Gide", rău văzut în vremea respectivă. Încât o duceam destul de prost cu banii, nu-mi puteam permite să-mi cumpăr cărţile dorite şi îmi satisfăceam prin librării graba de a fi la curent cu ultimele noutăţi.

În după-amiaza aceea de toamnă din 1948 am nimerit peste o carte care m-a captivat. Am stat până la ora închiderii şi atunci, invitat energic de vânzătoare

să mă grăbesc, m-am zăpăcit şi mi-am uitat servieta lângă peretele unde citisem. Mi-am dat seama că n-o mai aveam abia când am ajuns pe chei, la staţia tramvaiului 8. Am fugit imediat înapoi, îmbrâncind trecătorii de care mă izbeam, dar am găsit librăria închisă. Vânzătoarele plecaseră, înlăuntru domnea întunericul. Îmi vâjâia capul şi de câteva ori m-am lipit de geamul vitrinei, încercând să zăresc prin întuneric servieta în locul unde o lăsasem. Într-un târziu, după ce mă învârtisem pe loc vreun ceas, tot aşteptând o minune care nu se mai întâmpla, m-am desprins de-acolo, distrus, punându-mi toate speranţele în şansa de a-mi regăsi manuscrisele a doua zi. A urmat o noapte albă. Înainte de a miji zorii, m-am sculat cu grijă ca să nu-i trezesc pe colegii mei de cameră, m-am spălat în curte şi, fără să pot înghiţi nici măcar o bucată de pâine, m-am îndreptat spre tramvai. Întunericul abia se subţia, primii muncitori se duceau la lucru, era încă mult până la ora deschiderii librăriilor, dar nu mai aveam răbdare.

Când am ajuns pe Calea Victoriei bătea un vânt rece şi burniţa mărunt. Am început să patrulez pe trotuar, uitându-mă continuu la ceas. Minutele treceau greu, exasperant de încet, şi pe măsură ce strada se anima simţeam că mă înăbuş de emoţie. Când librăria s-a deschis în sfârşit şi am năvălit înlăuntru, ud, agitat, m-am dus direct la locul unde citisem. Lângă perete nu se afla însă nimic. Numai după aceea am început să întreb: „Vă rog, n-aţi găsit aseară... ?". Vânzătoarele s-au uitat la mine mirate şi au clătinat din cap. Nu, nu

găsiseră nimic. Una mai binevoitoare a venit cu mine și am făcut împreună turul librăriei. Fără nici un rezultat. Am îngânat „mulțumesc" și am ieșit. Eram zdrobit, năucit, golit de orice gând...

Un an întreg după asta, am încercat să reconstitui manuscrisele. N-am reușit.

82. În *Reabilitarea Evului mediu*, mă războiam cu prejudecata că Evul mediu este o noapte de o mie de ani pe care au întrerupt-o zorii Renașterii. Polemizam, mai întâi, cu imaginea sărbătorească, idilică, a Renașterii. Aminteam că Renașterea umanistă, tocmai ea, nu Evul mediu, a descoperit faptul deloc măgulitor că omul nu se află în centrul sistemului solar, cum se crezuse până la Copernic; că perioada cea mai neagră și mai odioasă a Inchiziției a început din clipa când a intrat în mâinile iezuiților, ceea ce s-a întâmplat în secolul al XVI-lea; că Giordano Bruno n-a fost ars pe rug în Evul mediu, ci în luminoasa Renaștere; că Galilei a fost silit să abjure tot atunci; că tot în Renaștere și-a așternut pe hârtie ideile Machiavelli; că nu știm ce crime au comis alchimiștii, în schimb știm câte au săvârșit căutătorii de aur; că populațiile din Lumea Nouă au fost decimate în Renaștere, care, e drept, a spart orizonturile, dar n-a făcut-o totdeauna ca să le așeze pe flori. Separarea științei de înțelepciune a fost, de asemenea, opera Renașterii. Fără îndoială, ziceam, Renașterea este un mare moment spiritual și o reabilitare a Evului mediu nu s-ar putea baza pe o denigrare a Renașterii. Însă abuzul de

virtuţi puse pe seama ei s-a transformat într-un abuz de păcate puse pe seama Evului mediu, care a trebuit, şi trebuie încă, să poarte ponoasele înclinaţiei noastre de a vedea lucrurile în alb şi negru. Evul mediu n-a cunoscut nici pe departe crimele care au însângerat, câteva veacuri, istoria imperiului roman, nici asasinatul ca armă politică, aşa cum a fost practicat în Renaştere, şi cu toate acestea el e socotit o eroare de o mie de ani, o lungă glaciaţie a ştiinţelor, a artelor şi a zeilor, în care omul a stat chircit în spaimele lui. Această imagine simplificatoare, această proastă părere despre Evul mediu, văzut ca un depozitar al tuturor superstiţiilor, au devenit un clişeu, învăţat la şcoală şi luat mai târziu ca atare, ca un adevăr de la sine înţeles. Se uită că, dacă Renaşterea i-a avut pe Leonardo şi pe Galilei, Evul mediu i-a dat pe Dante şi pe Avicenna. Atunci a apărut goticul, probabil singura cucerire din arhitectură în stare să rivalizeze cu templul grec (exageram, încă nu fusesem la Florenţa). Se uită inclusiv faptul că atâta cavalerism cât mai există în spiritul european el datează din Evul mediu, „tenebrosul“, „ceţosul“ Ev mediu. Iar absolutul a fost un vis mai mult al Evului mediu decât al Renaşterii.

Când i-am expus aceste idei, profesorul Tudor Vianu mi-a zis că exageram păcatele Renaşterii. Alţii au fost de părere că exageram meritele Evului mediu şi că, oricum, nu era momentul potrivit pentru a face elogiul unui mileniu despre care în şcoală se vorbea exact invers. Evul mediu devenise inoportun!

83. În acest timp, în jurul meu, se întâmplau lucruri grave. După ce Vîşinski bătuse cu pumnul în masă la palatul regal, se instalase la putere primul guvern controlat de partidul comunist şi, în consecinţă, de ruşi. Aşteptând, cu iremediabilă naivitate, „venirea americanilor“, românii dădeau primele victime în rezistenţa anticomunistă. Auzeai la fiecare pas întrebări îngrijorate. Ce va fi? Cum va fi? Încă mai rulau filme din Occident, dar ni se spunea că „lumina vine de la Răsărit“. Foamea îşi arăta colţii, economia, deja ruinată de război, era şi mai mult vlăguită prin ceea ce se lua pentru a se duce în Rusia, se făceau primele arestări. Partidele din opoziţie se agitau, sperau încă în promisiunea Occidentului că Stalin nu va fi lăsat să colonizeze Europa de Est. Aveau loc mereu demonstraţii de stradă, terminate adesea cu încăierări, deoarece comuniştii trimiteau detaşamente de şoc, înarmate cu bâte, împotriva demonstranţilor. La Universitate, spiritele fierbeau. Se desfăşurau întruniri, fie organizate de noul regim, fie de opoziţie. Eu, încă, speram că tăvălugul evenimentelor mă va ocoli. Într-o seară din vara anului 1946, mai mulţi studenţi fuseserăm duşi la poliţia din Făgăraş. Cântaserăm sau strigaserăm ceva interzis, nu mai ţin minte bine. N-am stat decât vreo oră, într-o curte întunecoasă, apoi ni s-a dat drumul. După aceea m-am ferit să mai trec prin asemenea situaţii, convins (aşa credeam atunci) că, între politică şi viaţă, când nu le amesteci, e o graniţă precisă. N-am luat parte nici la încăierările

care pătrundeau, din stradă, între zidurile Universității, nici la adunările care se țineau lanț. Ziare citeam rar. Mă informam, ca mulți alții, din ceea ce se vorbea în tramvai, la frizerie ori în Gara de Est, unde lucram uneori, noaptea, la descărcarea vagoanelor de marfă, ca să-mi procur bani pentru cărți. Îmi trăiam prima dragoste, care reprezenta pentru mine infinit mai mult decât acordul de la Yalta, nu mă deranja că dormeam într-o cameră fără foc, rece ca o peșteră, și rezolvasem problema foamei.

84. Generoasă, coana Veta îmi dădea și câte o cină. La un moment dat, prin iarnă, mi s-a făcut rușine și n-am găsit ceva mai bun de făcut decât să improvizez o poveste. Am zis că mă duc după alimente la Lisa. De fapt, mințeam. M-am dus doar în Gara de Nord. Atunci nu erau „aurolaci" acolo, am putut să par un călător care a pierdut trenul sau a sosit din provincie și nu are bani de hotel. Am dormit câteva nopți, cum am putut, pe un scaun din sala de așteptare. Ziua umblam pe străzi, lihnit de foame sau mai făceam pe hamalul ca să-mi pot cumpăra pâine. Apoi m-am întors pe strada Tufelor și i-am povestit coanei Veta că la Predeal a fost un viscol grozav, care a înzăpezit trenul, încât reușisem cu greu să vin înapoi. Cumsecade, ea m-a și căinat. Și a continuat să fie generoasă până ce am anunțat-o că „primisem" cartelă la cantina studențească. Nu i-am spus cum am reușit.

85. Recitesc *Lumea de ieri* pe care Ştefan Zweig a terminat-o de scris cu două săptămâni înainte de a se sinucide. După primele pagini, m-am surprins că nu mai eram atent la întâmplările povestite. Mă interesa altceva. Oare cum e să scrii ştiind că, după ce vei pune punct, vei dispărea?

86. Bătrânețea începe ca toamna. Cu melancolii, cu umbre care se lungesc, cu reverii şi doruri vagi. Apoi, când se îndesesc ploile şi musteşte igrasia în amintiri, te dor oasele. Afli că ai reumatism. Şi nu e decât un avertisment. Într-o dimineață, constați că, deşi nu te presează nici o obligație şi ai timp suficient la dispoziție (sau tocmai de aceea?), nu-ți mai vine să te bărbiereşti.

Uneori, respir greu şi simt o apăsare în partea stângă a pieptului. De altfel, dorm (când dorm!) cu nitroglicerina pe noptieră, la îndemână, şi, dacă ies să mă plimb, când se mai potoleşte zăduful, am grijă să-mi pun în buzunar o cutiuță de metal în care există trei pastile.

Dar nu țin să fac un inventar al problemelor mele medicale. Altceva mă interesează aici. Sau aş vrea să mă intereseze.

87. Ziua, de bine, de rău, găsesc cu ce să-mi umplu timpul. De cum se lasă seara, însă, încep să mă tem de o nouă insomnie. Pentru a alunga gândul că risc să am iarăşi o noapte albă, caut un film, fie şi

idiot, la televizor. Spre miezul nopții, mă decid să înghit primul somnifer. Și, uneori, am noroc. După câteva ceasuri însă – de regulă, trei – mă trezesc speriat. Am impresia că există cineva în cameră care mă pândește. Abia stăpânindu-mi panica, dibui prin întuneric butonul veiozei. După ce aprind lumina, mă liniștesc, lămurindu-mă că de vină e o latură a bibliotecii care contrastează cu peretele alb. Numai că în noaptea următoare, am aceeași vedenie! Ce s-o fi petrecând, oare, în subconștientul meu?

Pe la trei noaptea, mă gândeam că doar în Lisa am văzut „cerul înstelat de deasupra noastră". Oamenii se culcau acolo devreme. Pe la zece seara, ulițele erau pustii. Dacă ridicai privirea, rămâneai amuțit, descoperind un cer adânc, fastuos, cum n-am mai văzut în București.

M-am încăpățânat să nu înghit al doilea somnifer și n-am mai închis ochii până dimineața. Din păcate, n-am șansa de a mă refugia în alcool. Asta m-ar ajuta, poate.

88. Ce departe e ziua în care m-am dus la Lisa, la capătul unei sesiuni de examene, dornic să mă satur de somn! O lună întreagă dormisem doar câte o oră pe noapte. Restul timpului stătusem la masă, bătând din când în când cu o lingură de lemn în pălăria ceasului deșteptător, ca să nu ațipesc. Îmi pregătisem, în ultimul moment, ca de obicei, examenele la cele trei facultăți pe care le urmam. Ajuns în Lisa, am mâncat și m-am dus în „șop". Asta se întâmpla într-o

sâmbătă seara. Când m-am trezit, am văzut pe sub marginea țiglelor că se însera ușor. Am coborât din „șop" și am început să mă îmbrac, cu intenția de a ieși să mă plimb prin sat. În timp ce mă îndreptam spre poartă, tata m-a întrebat, bănuind în ce confuzie mă găseam: „Tu știi ce zi e azi?". „Duminică", am zis. Tata a râs: „Ieși în uliță și uită-te". Spre marea mea uluire, am văzut că oamenii se întorceau din câmp. Veneau de la lucru. Era luni, seara! Dormisem aproape patruzeci și opt de ore. Mama venise de trei ori, îmi ridicase capul, fără să mă trezească, și-mi dăduse să beau lapte prin somn.

89. În noaptea trecută, am avut un vis ciudat, cu o lună pe jumătate neagră. O priveam, totuși, fericit. Mi se părea mai frumoasă ca de obicei. Casa în care mă găseam era înconjurată din trei părți de trandafiri galbeni, iar în partea dinspre miazănoapte de o pădure masivă de platani. Foșnetul pădurii semăna prin întuneric cu foșnetul pe care-l fac, la mare, valurile. Dar nu puteam ieși din casă. Toate ușile erau încuiate. Căutând o ieșire, am nimerit într-o bibliotecă unde nu existau decât cărți de rugăciuni. Pe un perete, cineva scrisese:

Dacă Dumnezeu nu există,
moartea e o eroare.

90. Poate că, într-o asemenea bibliotecă, aș învăța, în sfârșit, să mă rog.

91. În principiu, nu există decât două căi pentru a ieşi din realitate. Sfinţenia sau nebunia. Pentru spanioli, mai există una. Apăsând la întâmplare pe telecomandă, am nimerit peste un post spaniol care transmitea o coridă. „Suerte", se striga din tribune. „Suerte", „şansă". Încurajarea tradiţională pentru toreador, care se joacă în arenă cu destinul, încercând să-i ofere numai umbra sa.

Mă gândeam, urmărind corida, că taurul a fost crescut pentru moarte. Odată intrat în arenă, el e pierdut. Şi, în mijlocul tuturor celor care îi doresc moartea, e îngrozitor de singur. În fond, ce-ar putea alege? Să se culce pe nisip refuzând să intre în dansul funebru al toreadorului? Acesta şi-ar vedea, atunci, pasele transformate în balet de paiaţă. Îmbrăcat într-un costum inutil strălucitor, n-ar mai şti ce să facă. Să ucidă un taur care nu-l atacă ar fi absurd. Nici publicul nu i-ar ierta-o. Spectatorii vor să vadă o luptă, nu un asasinat. De aceea, folosindu-se de bucata de stofă roşie, toreadorul se va strădui să înfurie taurul. Şi va reuşi. Dar, din momentul primei lovituri cu capul, taurul nu mai are scăpare. A intrat în destinul său.

92. După ce m-am putut judeca mai „obiectiv" (cât de obiectiv pot fi eu), m-am întrebat ce mă putea atrage la Don Quijote la douăzeci de ani. Pe strada Tufelor, la fel ca în Lisa, nimeni n-avea timp de iluzii. Numai frizerul din colţul străzii îşi închipuia că va veni cineva să se radă sau să se tundă în zilele de

lucru. De aceea, juca de dimineaţa până seara table, aşteptând nişte clienţi ipotetici. Nici eu nu mă mai hrăneam cu iluzii după ce-mi pierdusem manuscrisele. În plus, nu eram în căutare de modele. Mă aflam la o vârstă când e mai urgent să fii tu pe primul plan, maeştrii fiind buni doar pentru a avea pe cine să conteşti.

Acum, cred că am un răspuns. Îţi trebuie curaj pentru a nu-ţi păsa că poţi să pari caraghios! Clovnii sunt şi ei ridicoli. Dar clovnii se prefac. Se folosesc de ridicol ca să ne provoace râsul, dar îndată ce ies din scenă îşi şterg făina de pe obraz. Cum să-l compari pe Don Quijote cu ei? Don Quijote e caraghios într-un mod eroic. Nu se joacă repezindu-se asupra morilor de vânt. Ridică suliţa şi scoate un strigăt de luptă care nu permite nici un dubiu. Don Quijote se bate din convingere. Poţi doar să te amuzi şi, astfel, să nu înţelegi nimic din ceea ce vezi. Au existat eroi şi martiri care au înfruntat umilinţele, dar nimeni n-a înfruntat ridicolul cu seriozitatea lui Don Quijote, fără să-i pese ce zice lumea despre el.

Bănuiesc că aici s-a aflat cauza pasiunii mele pentru eroul lui Cervantes. Am avut toată viaţa, mă văd obligat s-o recunosc din nou, oroare de ridicol. Am preferat să fac prostii decât să mă fac de râs. De aceea am fost impresionat, poate, mai mult decât alţii de aerul profund serios cu care Don Quijote îşi trăieşte aventurile. Uitând că e vorba de o ficţiune, de o „minciună artistică“, am trăit la lectură o emoţie în care se amestecau uimirea, admiraţia şi invidia. De

parcă aş fi vrut să aflu ce poate fi dincolo de liniştea cu care Don Quijote porneşte în asalturile sale, aparent comice; care nu mai sunt, însă, comice dacă te gândeşti că, spre deosebire de noi, el consideră iluzia mai importantă decât realitatea.

Din cauza lui Don Quijote, toată tinereţea mea am visat să ajung în Spania. A fost singura ţară – am mai spus-o – pe care mi-am dorit cu adevărat s-o văd. Intenţionam să reconstitui ruta lui Don Quijote, pornind, întocmai ca el, într-o dimineaţă, înainte de revărsatul zorilor. Proiect din aceeaşi categorie cu „secretul secretelor", dar eu am pus, nu o dată, pasiune şi în gafele mele, iar, uneori, mi-a reuşit de minune tendinţa de a înlocui viaţa cu idei despre viaţă. Îmi fluiera vântul prin buzunare, mă duceam din mahalaua mea până în centrul Bucureştiului pe jos, în marş forţat, ca să economisesc preţul biletului de tramvai, însă clădeam castele în Spania. De unde se vede că uneori nu maeştrii îşi modelează emulii, ci, invers, emulii îi coboară la nivelul posibilităţilor lor. În acea utopie am pus tot ce era mai bun în mine ca ardoare şi ca naivitate. Sau, cel puţin, aşa îmi place să cred.

Acum, când, teoretic, m-aş putea duce oricând în Spania, nu mai vreau. Şi nu numai din cauza sănătăţii. De vreo doi ani n-am mai ieşit din Bucureşti decât pentru a mă duce o dată la Lisa. Mă mulţumesc cu Spania din pictura spaniolă unde se văd călugări care contemplă iarba din curtea mânăstirii având un craniu alături. Semăn, probabil, acelor „sedentari" despre care se spune, în glumă, că, aflaţi în faţa a două uşi, pe

una scriind „Spre paradis", iar pe cealaltă „Prelegeri despre paradis", ar alege pe cea de a doua. Şi, oricum, bănuiesc că nici în Spania nu mai poţi găsi mori de vânt decât la muzeu.

93. Într-o privinţă, totuşi, Don Quijote mi-a fost de folos. M-a ajutat să-mi clarific o „logică negativă" în care, dacă n-am ştiut „ce vreau", „ce doresc", mi-a fost din ce în ce mai limpede „ce nu vreau", „ce nu doresc". Ceea ce nu e puţin pentru cineva care, structural, e înclinat să se lase trăit de împrejurări.

94. Am alergat între cursuri, seminarii şi examene, când la Litere, când la Drept, când la Filosofie, fără să mă gândesc ce doream să devin. Profesor? Nu sunt sigur că aş fi fost un bun pedagog. Avocat? Am oarecari înclinaţii spre despicarea firului în patru, dar nu mă văd umblând după clientelă. Magistrat? Mi-ar fi fost greu să pronunţ o condamnare. Filosof? Nu cred că aveam vocaţie de filosof. N-am reuşit niciodată să fiu atât de impersonal încât să pot năzui la arhitectura unui sistem. De gazetărie, o singură dată îmi trecuse prin cap să mă apropii. Când, din cauza lui Gide, am ratat ocazia de a deveni redactor la un ziar de sport.

Iarna anului 1949. Februarie. Mai aveam un singur trimestru până la absolvire şi încă nu ştiam pe ce cale doream să mă îndrept. Stăteam vârât în sacul meu de dormit în camera din Ferentari şi nu-mi venea să ies, deşi ceasul deşteptător tip CFR anunţase ora opt. Ceilalţi doi colegi de cameră plecaseră. Mă gândeam la

lutul înghețat care ardea tălpile, la zăpada care, pe măsură ce se topea, transforma bariera din „Bacchus" într-o mare baltă, la faptul că trebuia să mă descalț, să mă spăl apoi la cișmea pe picioare, și nu era încă primăvară, să nu-mi pese. La ora aceea tramvaiul nu mai putea fi atât de aglomerat încât să mă urc fără bilet, ceea ce însemna un marș forțat pe jos până la Universitate, unde la ora nouă urma să înceapă un seminar pentru care pregătisem o lucrare despre estetica impresionismului. Îmi venea greu să înfrunt atâtea neplăceri și, cum puteam să găsesc un motiv pentru absența de la seminar, am vrut să mă culc mai departe. M-am răsucit, deci, spre perete, întorcând spatele destinului care aștepta să mă scol. Numai că n-am readormit. Și, după câtva timp, fiindcă tot stăteam în pat degeaba, mi-am făcut curaj, coborând. Peste vreo oră am intrat pe ușa sălii unde seminarul începuse. Mi-am citit lucrarea, am fost felicitat pentru ea, iar la sfârșit asistentul, un om cu fața devastată de vărsat de vânt, m-a chemat deoparte. Atunci am aflat că era și director cultural la Radio. M-a întrebat dacă nu vroiam să mă angajez redactor. N-am știut ce să răspund, n-am zis nici „da", nici „nu" și m-a lăsat să mă gândesc până luni (povestea se petrecea într-o vineri). Nu mai știu ce am deliberat sâmbătă și duminică, dar după o săptămână mi-am început slujba.

95. Uneori, nu mai vreau să-mi explic nimic. În definitiv, la ce-mi servesc explicațiile? Cu ce mă pot ajuta? Despre zădărnicie, știu în clipa aceasta chiar

mai mult decât aş fi vrut să ştiu. Greşelile nu le mai pot îndrepta. Mi-a plăcut, ce-i drept, o vorbă a lui Alain, „adevărurile care nu provin dintr-o greşeală seamănă oamenilor care n-au avut copilărie", dar există greşeli şi greşeli. De unele îmi amintesc cu plăcere. Mă simt bine că le-am putut săvârşi. Pe altele, însă, nu mi le pot ierta. Am dat dovadă, în relaţiile cu părinţii, de o ingratitudine pe care nimic nu o poate scuza. Aici, ce defect mai pot să invoc? Poate, doar egoismul.

După ce am ieşit din adolescenţă, mama şi tata se arătau mulţumiţi că le trimiteam, din când în când, câteva rânduri prin care îi anunţam că eram sănătos. Nu-mi cereau mai mult şi primeau bucuroşi puţinele dovezi de afecţiune pe care mă învredniceam să le ofer. Şi le ofeream cu aerul că le făceam o favoare! Îi iubeam, dar o proastă pudoare mă împiedica să trec la efuziuni. Nu cred că le-am mărturisit vreodată recunoştinţa mea pentru sacrificiile lor. Pe unele nici nu le-am aflat, poate.

Într-o seară din ianuarie 1954, am primit de la sora mea o telegramă: „Tata pe moarte, la spitalul din Făgăraş". Nici o lămurire despre ce se întâmplase. Aveam gripă, zăceam de vreo trei zile, în pat, cu febră, dar şocul m-a făcut să uit de boală. Am plecat cu primul tren spre Făgăraş. Un tren de seară. În compartiment, pe întuneric, îmi puneam continuu aceleaşi întrebări. Ce se întâmplase? Şi cât de grav era? Îl ştiam pe tata sănătos. Avea probleme doar cu o hernie pe care nu vroia s-o opereze, fiindu-i frică

de doctori. Nimic nu prevestise un pericol. Când am coborât în gară, noaptea lăsa locul unei dimineți urâte, murdare, cu ceață și frig. Nu exista nici un taxi care să mă ducă în oraș și am pornit pe jos, spre celălalt capăt al orașului, pe niște străzi pustii, înghețate. La spital, am văzut-o mai întâi pe sora mea, așezată pe un scaun lângă pat. Tata a încercat să se bucure. Mi-a zâmbit chinuit și mi-a zis: „Ce faci Gip?". Acesta era numele de alint pe care mi-l dăduse după ce citise un roman englezesc, cred. Era, probabil, numele unui personaj care îi plăcuse. Am aflat, apoi, amănunte despre nenorocire. Cum a alunecat pe scara înghețată a cârciumii, cum s-a lovit de colțul unei trepte de ciment ruptă, cum l-a căutat sora mea pe doctor toată noaptea în zadar, în vreme ce lupii urlau în jurul Lisei, cum l-au adus în zori la spital și cum acolo, înainte de operație, li se ceruse adeverință că erau „colectiviști". Și, cum tata nu era, directorul spitalului i-a comunicat sorei mele că așa sunau ordinele: țăranii care nu se înscriseseră în „gospodăria colectivă" nu puteau beneficia de antibiotice. La farmaciile din Făgăraș nu existau, la acea dată, nici penicilină, nici streptomicină. Am alergat la Telefoane, am sunat la București și am rugat un prieten care avea o fiică doctoriță să vină, cu primul tren, în Făgăraș cu câte flacoane de streptomicină putea să procure. Am rătăcit, după aceea, pe străzi, cu un ghem de spaimă în stomac, cerșind Providenței o minune. Nu voi uita niciodată decorul acela de iarnă sticloasă, cu cer vânăt. Flacoanele de streptomicină au ajuns a doua zi, în zori.

Era, însă, prea târziu. Tata făcuse septicemie. Dimineața, părea vesel și mi-a spus că vom merge, vara, împreună la coasă, pe Seaca. „Da, tată,“ m-am grăbit să-l încurajez. Dar, pe la prânz, starea lui s-a înrăutățit brusc. Și-a pierdut cunoștința și a început să horcăie. A fost primul om pe care l-am văzut murind. Am dus sicriul cu sania, la căderea nopții. La intrarea în curte, mama aștepta fără să zică nimic. Imediat după înmormântare, am plecat. Marele viscol care a urmat a ținut două zile și două nopți trenul, înțepenit pe șine, în gara Brașov. Aveam sufletul pustiu și simțeam că mă despărțeam de Lisa.

96. Cred că prima imagine precisă cu tata mi-a rămas din ziua când m-a dus la școală. Aveam șapte ani. Dar în ea nu-i văd decât picioarele. Era o zi urâtă, cu cer mucegăit din care se scutura o ploaie măruntă. Tata mergea înaintea mea. Pășea cu grijă, căutând locurile unde era mai puțin noroi, evitând băltoacele. Eu mergeam cu ochii în pământ, atent să pun piciorul pe urmele lăsate de el.

În alta îi simt doar mâna. M-am trezit noaptea, speriat, auzind țipete. În ferestrele casei, luceau vâlvătăile unui foc uriaș, iar pe uliță se vedea aproape ca ziua. Tata mi-a acoperit, atunci, ochii cu palma și am readormit. Dimineața, am zărit pădurea arsă, ca o rană urâtă, întinsă pe coasta Secii. Un nor de fum se ridica deasupra munților, murdărind lumina aurie a toamnei.

97. Mama a murit tot iarna, ca tata. Şi, tot în ianuarie, unsprezece ani mai târziu. Am plecat spre Lisa, cu o maşină de împrumut, într-o noapte cu zăpadă apoasă care înălbea întunericul. Mama suferise o congestie cerebrală, la fel ca, după aceea, sora mea (se pare că problemele de circulaţie sunt o moştenire în familia noastră). Se dusese să aducă o găleată de apă de la fântână şi, ajungând pe trepte, s-a prăbuşit. Pe drum, mi-am făcut mii de reproşuri. N-o mai văzusem pe mama de aproape un an. Fusesem plecat din ţară, vreo cinci luni, vremelnic corespondent la Roma, dar nici înainte nu mă învrednicisem să iau trenul spre Făgăraş. Amânasem mereu.

98. Întâmplarea mi l-a scos în cale pe Ticu, un fost coleg de internat, pe care nu l-am mai întâlnit de când era un adolescent impertinent şi strălucitor. „Bătrâne, pot să-ţi cer o favoare? îi zicea fiecărui nou-venit. Să fii, te rog, mai vesel când te apropii de mine. Sunt superstiţios." În primul moment, nici nu l-am recunoscut. Abia când a izbucnit în râs şi mi-a zis „bătrâne, văd că m-ai uitat", m-am dumirit că adolescentul subţire ca o trestie şi cochet din amintirile mele e una şi aceeaşi persoană cu bărbatul greoi, cu pungi sub ochi şi neîngrijit. Şi-a păstrat, însă, privirea vie, scormonitoare şi era volubil, chiar prea volubil. M-a mitraliat cu întrebări, cu exclamaţii, într-un ritm care m-a redus la tăcere. Mi-a spus, apoi, că are fotografii de la internat şi m-a luat de braţ: „Nu vrei

să le vezi? Stau aproape". Peste o jumătate de oră, eram instalat într-un fotoliu și ascultam în continuare.

— Mai întâi, spune-mi dacă nu cumva dorești o cafea. Ți-o pregătesc eu, sunt specialist, bătrâne, să știi. Nu dorești. Mă rog, treaba ta. Sau poate vrei o vodcă, un lichior. Nu bei? Chiar deloc? Ei, bravo. E frumos în principiu, dar foarte plictisitor, nu crezi? Fără nici un viciu (părea încântat de idee) omul nu e complet, bătrâne. Îi lipsește ceva. Dumnezeu a creat omul, însă l-a lăsat pe diavol să-i finiseze creația, iar diavolul (aici a râs zgomotos) n-are măsură. S-a grăbit să le dea unora mai mult și n-a ajuns pentru toți. Tu faci parte, se pare, dintre cei frustrați. De fumat fumezi? (Și-a aprins o țigară.) Te-ai lăsat și de asta. Păcat. Dacă nu te sprijini pe un viciu oarecare, cazi pradă proceselor de conștiință. (S-a oprit o clipă, dar nu mi-a lăsat timp să intervin.) Nu ne-am văzut de câți ani, bătrâne? Cincizeci? Chiar mai mult. Doamne, cum trece vremea. Și de ce să te mint, îmi place când mai pot bârfi cu cineva. Trăiesc singur, cum vezi, și intru în panică dacă tac o zi întreagă. Nu suport, devin nervos, tăcerea prea multă urcă presiunea arterială. (Zâmbea, însă, forțat, verva lui mi se părea din ce în ce mai suspectă.) Ce vrei, bătrâne, omul e născut să se țină, ca lupii, de haită. Așa că-mi pică bine întâlnirea cu tine. Pe alții, amintirile îi cam trag la fund ca un sac de pietre, dar eu am alte relații cu ele. Uite, să-ți arăt niște fotografii în care ești și tu.

Din dulapul unde căuta fotografiile, bombănind „le-oi fi pus în altă parte?", au căzut mai multe cutii

cu medicamente, ceea ce l-a enervat. Am vrut să aflu de ce boală suferea, dar s-a făcut că nu m-a auzit.

— Chiar nu doreşti o cafea? Sigur, nu? Adevărul e că şi eu le-am rărit. Altădată, abuzam. Doctorul mi-a dat de înţeles că în situaţia mea abuzurile sunt un fel de sinucidere. Şi încă nu sunt pregătit să-mi închei conturile, cu toate că... La ce te uiţi? La fotografia de pe perete? E a fostei mele soţii. Într-o zi, m-a anunţat că s-a săturat de mine. M-a părăsit, dar nu-i port pică.

În timp ce strivea în scrumieră restul ţigării fumate, l-am întrebat dacă are copii.

Brusc, a rămas cu privirea în gol. Euforia de până atunci s-a prăbuşit ca o mască. În faţa mea era alt om. A murmurat sec:

— Am avut unul. S-a sinucis, bătrâne.

Din tonul lui, am înţeles că nu era cazul să insist.

La despărţire, şi-a pus din nou masca veselă. „Poate, ne mai vedem, bătrâne. Între timp, o să caut fotografiile."

A fost o lecţie pentru mine. Căci un bătrân care se lamentează riscă să fie dizgraţios.

99. Întâlnirea cu Ticu mi-a mai demonstrat ceva. Că nu ne schimbăm, de fapt. Doar decădem. Dar ceea ce „a fost" se infiltrează, ca o apă freatică, în ceea ce „este". Şi se va prelinge, poate, în ceea ce „va fi".

100. Transcriu dintr-un zodiac câteva consideraţii despre „zodia racului" în care m-am născut: „Încet, noaptea devine mai lungă şi strălucirea lunei devine mai intensă, ceea ce face ca «racul» să fie cel mai

sensibil dintre toate semnele. El e ușor impresionabil și trece de la veselia cea mai pură la melancolie. Sensibilitatea sa se poate compara cu cercurile concentrice provocate de o piatră aruncată în apă. Ceea ce pentru alții e fără importanță, pentru un «rac» capătă o valoare exagerată. Și de câte ori e preocupat inutil! Adesea închipuirea îl domină și poate deveni un bolnav imaginar. Dacă dispune de un apartament cu mai multe camere, el trăiește de obicei într-una singură, pe care o aranjează după gustul și exigențele lui. E conservator, fascinat de trecut, de amintiri. În general, posedă o memorie ieșită din comun; motiv pentru a strânge tot felul de lucruri nefolositoare, dar de care nu se poate despărți. Din pricina aceasta reușește destul de greu să pună ordine în viața lui. Se teme de cruzime și de duritatea vieții cotidiene, încercând cu ajutorul imaginației s-o îndulcească. Vulnerabil la ofense, ascunde teama sa de brutalitate, de violență, sub o mască de persoană calmă și o face atât de bine încât puțini bănuiesc cât zbucium, câtă energie pune «racul», închis în el însuși, pentru a înfrunta situații simple. Caracterul său dificil, susceptibil, ușor de contrariat, îi joacă adeseori feste. Are o slabă capacitate de adaptare și de supunere, iar cine trăiește în vecinătatea lui trebuie să devină un maestru de tact, pentru a se lupta și cu orgoliul «racului» și cu susceptibilitățile care-l fac uneori greu de suportat". Metehnele mele sunt corect înșirate aici. În câte împrejurări am ales calea cea mai rea și cea mai inutilă! Și energia risipită pentru a înfrunta situații simple!

Lipseşte, poate, din această enumerare numai faptul că am răspuns adesea rău dovezilor de simpatie, descurajând gesturile prietenoase, în vreme ce am tânjit după favoarea de a mă lega de cineva.

101. Ticu nu e singurul care mi-a dat o lecţie. Suiam, absorbit de gânduri, treptele care urcă, din Cişmigiu, spre strada Ştirbei Vodă, când m-am izbit nas în nas cu „Truman", fostul coleg de cameră din strada Tufelor. Dintre cei trei chiriaşi ai coanei Veta, cântăreţul de biserică era cel mai pitoresc. Îşi ţinea prescurile într-un cufăr, sub lacăt, ca nu cumva să ne înfruptăm, Liviu şi eu, din ele. În schimb, după ce umbla cu preotul „de zi întâi" prin mahala, se întorcea seara cu servieta burduşită de bani. Cum era pe vremea milioanelor, din pricina inflaţiei, aveam atunci un miliardar în odaia noastră sărăcăcioasă. „Truman" se întindea pe jos, cât era de lung, şi ne cerea să-l învelim cu milioane. Aşezam hârtiile, conştiincioşi, începând de la picioare, pe tot trupul, dar abia aşteptam să-i acoperim şi ochii. Căci atunci ne puteam lua şi partea noastră, vârând câteva hârtii în buzunare. „Truman" ştia, bineînţeles, că-l jefuiam, dar îi plăcea atât de tare să se afle într-un sarcofag cu bani încât ne zicea la sfârşit doar atât: „Spuneţi bogdaproste".

Acum, era palid şi supt la faţă. Mi-a mărturisit cu o voce perfect albă că suferea de o boală gravă. Şi ştia că va muri nu peste multă vreme. Am rămas fără glas. Cu o strâmbătură dureroasă, care s-ar fi vrut un zâmbet, „Truman" mi-a declarat, apoi, că era „pregătit".

Acest cuvânt m-a bulversat şi mai tare. Cum, adică, „pregătit“? Nici nu ştiu ce-am bolborosit la despărţire, după ce ne-am luat rămas-bun. L-am urmărit cum cobora treptele spre izvorul Eminescu, am vrut să alerg după el, să-i spun ceva, dar ce-aş fi putut să-i spun? Am rămas pe loc, răvăşit.

Acum, amintindu-mi de el, mă jenez de toate tribulaţiile mele. Sunt, se pare, mai slab decât mi-am imaginat. Tot ce am citit despre stoici nu mi-a fost de nici un folos. Nici cu bărbaţii din Lisa, care mânuiau cu mai multă plăcere toporul decât vorbele, nu mă pot compara. Spre deosebire de ei şi de „Truman“, eu pot flecări despre acceptarea inevitabilului. Atât. Fără să se laude cu asta, „Truman“ era „pregătit“. În afară de strâmbătura dureroasă, involuntară, nu i-am remarcat nici o slăbiciune.

102. Montaigne avea dreptate: „Boala se simte. Sănătatea, nu“. Nimeni nu s-a plâns că e sănătos. Numai bolnavii au umplut spitalele şi bibliotecile cu suferinţele lor.

Într-o zi, în vreme ce fugeam spre gura metroului (deşi mă apropiam de şaptezeci de ani), am simţit, deodată, o durere ascuţită în spate. „Nervul sciatic“, am zis la întâmplare. După câţiva paşi, durerea a încetat şi m-am liniştit. În metrou, câteva minute mai târziu, am simţit-o însă din nou. Şi, cum stăteam în picioare, mi-am dat seama că încep să transpir abundent. „M-am îmbrăcat prea gros“, m-am gândit. Brusc, senzaţia de rău s-a accentuat. Aveam parcă un gen de vertij. „Ce

naiba-i asta?", m-am întrebat. Ameţit, mi-am zis, cu un amestec ciudat de panică şi de linişte, că e foarte uşor să mori. În clipa următoare m-am îndreptat spre primul scaun şi am rugat pe cineva să-mi permită să stau jos, deoarece îmi era rău. După ce m-am aşezat, am început să-mi revin. Am renunţat, totuşi, să mă duc unde vroiam. M-am întors acasă, pe jos, gândindu-mă că, nu sănătatea, ci boala ne face să ne judecăm viaţa. Te întrebi ce e omul, ce eşti, cât eşti. Probabil, de aceea medicina a fost atât de aproape de teologie.

103. Doamna, alături de care merg, exclamă: „Aţi văzut azi dimineaţă prima zăpadă? Ce moale şi curată era!". Tac, ascult şi mă străduiesc să nu scap o nepoliteţe. Ceva de genul: „Vă cer scuze, doamnă, nu-mi place deloc iarna. Am o circulaţie periferică proastă şi răcesc uşor". Din fericire, profesoara alături de care mă îndrept spre strada Italiană, unde se află liceul „Spiru Haret", nu-mi cere părerea. Şi elogiază în continuare farmecul primei ninsori.

Când intrăm pe strada Italiană, schimb tactica. O las să o ia înainte pe trotuarul înţesat de lume. În felul acesta efuziunile pe tema iernii contenesc. Dar, foarte curând, profesoara se întoarce spre mine şi, cu un zâmbet graţios, îmi declară că mă consideră o persoană cu umor. Ceea ce mă face să devin atent. Drace! De ce mă ironizează? „Ştiţi de ce vă consider o persoană cu umor?", insistă profesoara. Tac, să nu spun cumva o prostie. „Fiindcă m-aţi lăsat pe mine tot

timpul să vorbesc, deşi un scriitor e mai sensibil, presupun, la poezia iernii." Noroc că am ajuns la poarta liceului.

E prima oară că vin aici nu în calitate de elev, ci de fost absolvent. În asemenea împrejurări, nimeni nu se întâlneşte, de fapt, cu nimeni, pentru că, în secret, fiecare se caută pe sine, cel de odinioară, dar protocolul presupune amabilităţi convenţionale şi o euforie de circumstanţă, încât trebuie să-mi joc rolul. „Nu vreţi să intraţi în clase?", ne invită directorul, care pune inimă în îndeplinirea îndatoririlor sale de gazdă şi vrea ca toată lumea să fie mulţumită. Îi salută pe foştii profesori, se uită cine a mai venit, strânge mâini. În sfârşit, e atent să nu neglijeze pe nimeni. „Ne-am gândit să vă împărţim pe grupe, ne explică el, pentru un dialog cu elevii de azi, după care ne reîntâlnim cu toţii."

Grupa „umanistă" e condusă într-o clasă din capătul coridorului. Sunt în ea scriitori din toate generaţiile: Barbu Brezianu, Alexandru Paleologu, Andrei Pleşu, Bedros Horasangian. Profesorul de română e la catedră, în picioare, cu paltonul pe umeri. Înşirate în faţa tablei, vreo zece scaune. Pentru noi. Mă aşez şi mă uit la băieţii şi fetele din bănci. Priviri vagi. Cred că n-au nici un chef de noi, dar trebuie să ne suporte, asta face parte acum din obligaţiile lor şcolare. Mai dificil e pentru noi. Or fi aceleaşi bănci de pe vremea mea? Aceeaşi catedră? Aceleaşi tablouri pe pereţi? Nu cred. Elevii pun întrebări. Despre ce să vorbesc eu? Poate despre faptul că liceul „Spiru Haret" m-a ajutat

să-mi cunosc o parte din defecte şi m-a învăţat, fără voia lui, să mă bizui pe ele. Sau aş putea să spun că pe aceste coridoare am ieşit din copilărie. Dar nu se cade să vorbesc despre asemenea lucruri. N-are sens să le atragi atenţia unor adolescenţi asupra importanţei defectelor, ar crede că glumeşti, iar problema paradiselor pierdute e plictisitoare până la o anumită vârstă. Până la urmă, îndrug câteva banalităţi despre ingratitudinea cu care am uitat de o parte din foştii mei dascăli.

E, apoi, rândul vechilor profesori să ia cuvântul. Un fost pedagog, pe care-l cheamă, ca pe cunoscutul estetician, Mihail Dragomirescu, îi îndeamnă pe elevi să nu mizeze pe literatură şi artă! După care îşi aminteşte: „Eram la seminar, la Universitate, primul seminar cu profesorul Mihail Dragomirescu. Mă întreabă cum mă cheamă. Îi răspund: Mihail Dragomirescu. Colegii izbucnesc în râs, convinşi că e vorba de o farsă. Profesorul se uită intrigat. «Cum, mă, te cheamă ca pe mine?» «Da, domnule profesor.» «Nu, mă, zice profesorul. Numai pe mine mă cheamă Mihail Dragomirescu. Pe tine te cheamă Dragomirescu Mihail».“ Toată lumea se amuză. Se ridică după aceea un bătrân voinic, înalt, roşu la faţă, cu alură de tăietor de lemne şi cu ochelari prea mici pentru figura lui. Se ţine drept şi vorbeşte tare, apăsat, energic, fără nici un semn de oboseală în voce, deşi are, spune, optzeci de ani. Îl ascult cu o vagă detaşare. Cine o fi? Deodată, ciulesc urechile. E adevărat? „Numele meu e David Popescu şi am fost profesor de latină.“ Mă întorc să-l

văd mai bine, de-a dreptul emoţionat că-l reîntâlnesc pe excelentul meu dascăl de latină.

104. Într-o zi, i-am arătat „domnului Cicero“ o carte unde autorul îl socotea pe „bietul“ Nero „un très bon garçon“.

— Ce ziceţi de asta?

Bătrânul nu s-a dat bătut. M-a întrebat ce ştiam despre Nero.

— Ce să ştiu? Ce ştie toată lumea. Ce-am învăţat la şcoală. Că şi-a omorât şi mama.

„Domnul Cicero“ a găsit imediat un vinovat. Suetoniu. N-a spus şi lucrurile bune. Că până la conspiraţia lui Piso, Nero nu s-a arătat crud.

— Pentru a-l explica pe Nero, a continuat „domnul Cicero“, trebuie pornit de la faptul că el se vroia artist. Şi câtă lume ştie că la Roma carierele artistice erau socotite inferioare, nedemne de un patrician şi, cu atât mai mult, nedemne de un împărat? Pentru romani, rolul cântăreţilor era numai de a amuza. Nero a scandalizat de aceea pe toată lumea vrând să obţină în teatre favorurile marelui public.

Când, plimbându-ne odată, şi, printre altele, i-am povestit şi asta, domnul profesor David Popescu a râs.

— Cineva ar putea să pună pe primul plan pasiunea lui Hitler pentru muzica lui Wagner.

105. Ştiam că n-aveam ce vedea la întretăierea străzii Vasile Lascăr cu strada Italiană, deoarece casa în care am locuit, găzduit trei ani de „unchiul George“,

a dispărut de mult, dar, de la liceu, paşii au luat-o fără voie într-acolo. În locul clădirii cu zidurile acoperite de iederă, e un teren de sport. Lângă un coş de baschet, au apărut şi doi plopi. Nu erau. Tramvaiul trece tot pe aici. Piaţeta o recunosc. Mă întorc şi mă uit spre fereastra care m-a determinat să renunţ o săptămână la Schopenhauer. Casa arată la fel. Cenuşie şi prăfuită. La geam nu e nimeni. Dar cine ar putea fi pe care să-l cunosc? Totul s-a transformat în cuvinte. Acesta pare a fi trecutul. Un limbaj.

106. Poate că toţi sfârşim prin a vorbi o limbă pe care n-o mai înţelege nimeni. Pe care o folosim exclusiv pentru a da, în sinea noastră, un sens celor trăite.

Nu pot să uit o biserică de pe strada Ştirbei Vodă, prin dreptul căreia treceam zilnic, cu vreo douăzeci de ani în urmă. Trebuia mutată. Rămăsese singură, într-un maidan de moloz. Dinlăuntrul ei, fusese scos tot. Până şi podelele. Mai erau doar zidurile. Pietonii îşi făceau în mod discret cruce, dar Dumnezeu plecase de-acolo. Uneori, am impresia că timpul face acelaşi lucru cu noi.

Când mă întorceam din vacanţe, în Bucureşti, la liceu, trebuia să schimb trenul la Braşov, iar aceasta se întâmpla totdeauna noaptea. Cum era război, geamurile sălii de aşteptare erau vopsite. Nu se vedea nimic prin ele. În jurul meu, oameni străini pe care-i întâlneam pentru prima şi, probabil, pentru ultima oară, moţăiau, discutau, veneau, plecau. Ceasurile petrecute acolo îmi par acum timp strivit, ca mucurile de ţigară

azvârlite pe jos. Şi câte altele n-au lăsat decât un semn vag în memoria mea! Sau o nedumerire, ca dorinţa oamenilor de a-şi cumpăra înainte de Anul Nou ramuri de vâsc. De ce oare tocmai o plantă parazită a devenit simbolul norocului?

107. Unele lucruri le pot explica. Într-o seară, prin 1973, m-am hotărât să mă las de fumat. Cum nici mie nu-mi venea să cred că voi reuşi, m-am gândit să-mi zgândăr orgoliul. Am pus un pachet de ţigări, desfăcut, pe noptieră şi bricheta alături. Două-trei zile au însemnat un prim pariu. Apoi, n-am vrut să risipesc acea mică, fragilă biruinţă. Dar cum să explic ce a rămas în mine după atâţia ani de la plecarea din Lisa? Am devenit, oare, altul? Un petic de iarbă, un nor sau o trâmbă de praf mă fac uneori să mă îndoiesc. Atunci, mi se pare că există în mine două straturi de timp. Şi nu mai ştiu dacă melancolia care le învăluie e un rest din ceea ce am fost. Sau, dimpotrivă, o parte din ceea ce n-am reuşit să devin.

108. Dar oare vreau cu adevărat să-mi explic tot ce am trăit? Dacă vreau, nu e cumva exagerată ideea că destinul ar fi alcătuit din amănunte? Atent prea mult la amănunte, nu risc, oare, să scap esenţialul?

La urma urmei, nu sunt deloc convins că eşecurile pot exprima esenţialul dintr-o viaţă. Ele sunt lovitura de graţie de la capătul unor greşeli sau ghinioane. Şi nu ne sunt imputabile totdeauna. Căci pot avea cauze fără nici o legătură cu strădaniile noastre. Ne-am lovit,

poate, de dificultăţi mai mari decât ne-am aşteptat sau n-am prevăzut intervenţia unor împrejurări vitrege. Esenţiale, în schimb, sunt ţelurile pe care ni le-am propus. Nimeni nu l-a putut opri pe Don Quijote să ia cu asalt morile de vânt. Nici râsetele, nici realismul celorlalţi. Şi mă refer din nou la Don Quijote deoarece nu cunosc un exemplu mai clar că poţi să fii un ratat fără să fii un mediocru, că o viaţă poate fi împlinită nu numai printr-o reuşită, ci şi printr-un eşec.

Am fost şi am rămas de părere că o viaţă e mai mult decât un drum între o naştere şi o moarte, dar ce-am vrut să obţin pe acest drum? Să devin scriitor? După întâmplarea nenorocită când mi-am pierdut manuscrisele, renunţasem la dorinţa de a fi scriitor. Abia la 44 de ani (cifră care ţine, se pare, de destin, în cazul meu) am publicat prima carte. Şi poate că am continuat să scriu din nevoia de a mă confesa. Singur în faţa maşinii de scris, mă simt ca într-un confesional. În Lisa, chiar dacă trebuia să-mi înăbuş sentimentalismul, eram mândru când oamenii mă socoteau cel mai bun cosaş din sat. Dar nu demonstrează asta că nu mă devora un ideal care să transforme toate celelalte vanităţi în „detalii“ neglijabile? Nu mă pot judeca serios după naivităţi ca aceea care m-a făcut să vreau să aflu „secretul secretelor“ şi nici chiar prin prisma pasiunii pentru Don Quijote. Dovadă că am fost gata, la un moment dat, să devin redactor la un ziar de sport. Şi, dacă n-aş fi pierdut atunci concursul, cine ştie ce-ar fi urmat? Mă tem că, fie mi-a lipsit ceva „esenţial“, fie

a trebuit, în calitate de „rac“ pur, să risipesc prea multă energie „pentru a înfrunta situaţii simple“.

109. De altfel, am impresia că singurătatea nu e un rău românesc. Ţine de carenţele personale. Cel puţin, aşa rezultă din frecvenţa cu care se foloseşte la noi formula „ca lumea“: Casă „ca lumea“, haină „ca lumea“, purtare „ca lumea“. Or, mă tem că eu n-am prea fost un ins „ca lumea“. În vara anului 1947, la sfârşitul cursurilor, m-am lăsat convins de nişte colegi de la Litere să merg şi eu ca „brigadier“ la Bumbeşti-Livezeni, unde se pregătea o viitoare cale ferată. Şi ce era mai firesc, la acea vârstă, decât bucuria de a fi împreună cu alţi tineri? Dar n-am suportat „viaţa de baracă“. Mă oboseau şi atmosfera foarte zgomotoasă şi mersul în ritm de marş până la şantier. Şi „am dezertat“ după câteva zile, în mod ruşinos. Am înghiţit praf de cretă, apoi am alergat prin tabără până ce mi s-a ridicat pulsul şi m-am dus la cabinetul medical acuzând dureri în zona inimii. Nu ştiu dacă medicul m-a crezut. Mi-a dat, însă, un bilet care mă scutea de obligaţia de a mai sta pe şantier.

110. Un asemenea cer albit de căldură am văzut numai deasupra Acropolei. În lumina prăfoasă, chiparoşii păreau funebri. Turiştii veneau, făceau fotografii, se uitau în zare, unde puteai bănui marea, apoi plecau. Se întorceau în lumea obişnuită. Acolo unde diavolul a schimbat clauzele din contractul cu Faust, iar zeiţa frumuseţii face strip-tease într-un cabaret.

Un institut de statistică anunţa ieri că, din zorii omenirii până în 1830, populaţia globului a ajuns abia la un miliard, că într-un singur secol, din 1830 până în 1930, ea s-a ridicat la două miliarde, că în treizeci şi şase de ani, din 1930 până în 1966, ea a crescut la trei miliarde. Acum am fi, dacă am reţinut bine, aproape cinci.

Asta mi-a amintit că, într-un deşert, nu există nici un risc să devii mizantrop.

111. Aud că noapte de noapte, cimitirele sunt prădate. Se deschid, mai ales, mormintele ofiţerilor, ca să li se fure medaliile. „Ne americanizăm", îi explica un domn cuiva, la magazinul unde mi-am cumpărat pâine. „O ducem mizerabil, dar avem gangsteri." Tata îmi povestea că, într-una din nopţile în care armata lui Mackensen mărşăluia prin noroaiele Bulgariei, spre România, regimentul format din români ardeleni s-a strâns şi a făcut un legământ: „Dincolo de Dunăre, toate gloanţele spre stele!". Suntem, oare, alt popor azi?

112. Există lucruri pe care le-am uitat din anii trăiți în comunism. Le-am uitat pentru că au reprezentat un timp fals sau pentru că n-am găsit explicațiile cele mai bune pentru ele. N-am uitat, însă, că marea mea problemă, creată de o istorie ce nu s-a mărginit să treacă „pe drum" (cum mi-am imaginat când am văzut coloana cu soldaţi ruşi scurgându-se spre Olt), a fost să găsesc o relaţie decentă cu frica. Până în '49, am trăit, oarecum, în afara istoriei. Reabilitarea Evului

mediu mă preocupa mai mult decât ce se întâmpla în România. Din '49, când am devenit redactor la Radio, până în '64, am trăit cu teama de a nu face o prostie care să mă coste. Din '64 până în august '68, când, brusc, au fost interzise imaginile care arătau cum fusese strivită sub tancuri „primăvara de la Praga“, am luat în serios, fără să mă manifest prin declaraţii sau articole, povestea cu „independenţa“ de Moscova, ceea ce m-a relaxat întru câtva. După aceea, mi-a fost din nou frică. De multe. Şi, mai ales, mi-a fost frică să nu las frica să lucreze până la capăt în mine. Am simţit că, pierzând controlul asupra fricii, aş fi pierdut.

Dacă am avut momente de curaj, ele nu erau o formă de vitejie. Erau mici victorii asupra fricii. Încercam să-mi dau curaj vorbind despre frică, aşa cum am făcut în *Viaţa pe un peron*, sau căutând consolări înlăuntrul fricii, cum am făcut în *Apărarea lui Galilei*. Cât am reuşit, nu ştiu. Probabil, puţin. Dar acel „puţin“ a reprezentat, totuşi, ceva pentru mine, din moment ce, după ce am fost dat afară de la *România liberă*, am putut refuza, fără ezitări, trei oferte care mi s-au făcut, prin '84 şi '85: să fiu directorul Teatrului „Nottara“, să fiu redactorul-şef al revistei *Magazin* şi să stau acasă, cu o leafă mare, scriind, din când în când, la *Scânteia*. A existat, totuşi, un Rubicon imaginar pe care n-am îndrăznit niciodată să-l trec. Nu vroiam să mă trezesc în exil sau într-un beci la Securitate.

113. Fusesem invitat la Congresul presei italiene şi m-am zbătut să-i ofer şi fiului meu, care tocmai îşi

încheiase studiile universitare, ocazia de a merge, pentru o săptămână, în străinătate. Era în 1974, spre sfârşitul verii. Congresul avea loc la Rimini. Ca să reuşim să ne descurcăm acolo, am cumpărat „la negru" cincizeci de dolari. Am plecat cu ei. Nu ştiam că era interzis să ai bani străini. La frontieră, vameşul m-a întrebat: „Aveţi valută?". „Da, am." Şi i-am arătat cei cincizeci de dolari. „Adeverinţă aveţi?", a continuat vameşul. „Ce adeverinţă?" „Că aveţi dreptul să deţineţi aceşti bani." „Dar sunt ai mei...", i-am spus, de parcă eram căzut din lună şi nu pricepeam de ce-mi trebuia adeverinţă pentru un ban ce-mi aparţinea. Modul meu cam aerian de a trece prin viaţă (nimeni nu m-a crezut atunci că, într-adevăr, ignoram dispoziţiile) mi-a jucat un renghi urât. „Mi-au rămas dintr-o altă călătorie", am minţit. Am înţeles în cele din urmă în ce capcană căzusem, dar era prea târziu. Vameşul ne-a poftit, pe mine şi pe fiul meu, să coborâm din tren. A trebuit să ne supunem, să pierdem biletele pentru vagonul de dormit şi să aşteptăm până seara când, după ce se vor fi consultat cu superiorii, probabil, vameşii ne-au restituit paşapoartele, confiscându-mi cei cincizeci de dolari. Eram convins că fusesem „prădat" şi eram decis să protestez la întoarcere împotriva tratamentului umilitor la care fusesem supus, dar după ce am revenit în Bucureşti m-am trezit convocat la Direcţia Generală a Vămilor unde un ofiţer de Securitate, în uniformă, mi-a pus întrebări în legătură cu blestemata sumă de cincizeci de dolari, apoi mi-a zis, sec, că serviciul vamal de la Curtici a greşit

lăsându-ne să ne continuăm călătoria și că voi fi trimis în judecată pentru deținere ilegală de valută. Până la urmă, am fost fericit că am scăpat de proces...

114. Pe la mijlocul anilor '80 începusem un fel de jurnal. Nu îndrăzneam, însă, să-l las pe masă, când mă culcam, îl înghesuiam printre reviste vechi, într-un dulap. Ciornele nu le aruncam la pubelă. Le strângeam cu grijă și le ardeam la baie, după ce închideam obloanele, să nu se vadă flacăra.

115. Dar cum să priceapă cineva care n-a trecut printr-o asemenea experiență anormalitatea trăită, vreme de decenii, ca „normalitate"? Devenise „normal", în sensul că nu mai mira pe nimeni, să te temi, să vezi viața ca un mers pe sârmă. Nu mai surprindea pe nimeni minciuna. Căci cuvintele încetaseră să mai aibă un sens precis, normal. Și, cu timpul, aproape uitasem cum arăta normalitatea normală. Nu mai vedeam decât anormalitatea „normalizată". Realitatea te avertiza la fiecare pas că trebuia să fii atent ce spui, cui spui, dacă vroiai să nu intri în atenția Securității, de aceea neacceptarea anormalității ca pe un fapt normal părea nu atât un act de curaj, cât un semn de uzură a instinctului de conservare. Într-o asemenea anormalitate, singurul lucru normal era să nu te dai de gol.

Prin iarna anului 1985, după ce romanul meu *Un om norocos* a fost demascat într-un fel de proces public, ca fiind „dușmănos", m-au căutat doi gazetari de la *Le Nouvel Observateur*. Nu m-au găsit acasă. Era

într-o marţi. Când am venit seara, am găsit un bilet din partea lor, o foaie ruptă dintr-un bloc-notes, pe care era scris cu pixul: „Nous sommes passés mardi. Nous passerons jeudi à 17 heures". Şi urma o iscălitură. În aceeaşi seară, o maşină a Securităţii s-a postat peste drum de casa mea. A doua zi, maşina era tot acolo, cu doi inşi înlăuntru care nu se fereau să fie văzuţi. În ultimii ani, Securitatea nu mai ţinea să fie discretă. Şi m-am ferit să stau de vorbă cu cei doi gazetari francezi. Le-am lăsat o scrisoare, în care le spuneam că erau urmăriţi, şi am plecat de-acasă joi după-amiază, reîntorcându-mă abia noaptea, cu o senzaţie rea, de umilinţă, pe care numai gândul că, indiferent de motive, te-ai dovedit laş, ţi-o poate da.

116. Dacă ar fi fost de ales numai între frică şi curaj, lucrurile ar fi fost mai simple. Problema cea mai grea nu era „ce se va întâmpla cu mine", ci dacă aveam sau nu dreptul să decid şi în legătură cu destinul altora.

Sunt „amănunte" pe care, dacă nu le-ai trăit, e greu să le înţelegi, poate. Într-o seară, o „voce" l-a convocat pe fiul meu, redactor la revista *Rebus* pe atunci, pentru a doua zi, la o „discuţie". Am bănuit imediat despre ce era vorba şi n-am închis ochii aproape toată noaptea. Dimineaţa, i-am propus fiului meu să se delimiteze de mine, dacă va fi nevoie, ca să nu aibă neplăceri. Ne aflam la bucătărie. El era îmbrăcat, gata de plecare. Îşi pregătea o cafea. Pusese ibricul pe aragaz şi aştepta să fiarbă apa. M-a ascultat, un timp, privind pe fereastră,

după care m-a oprit, punând punct frazelor mele cu un „fii serios“ care nu admitea replică... A fost una din situațiile tipice pentru genul de dileme puse de un regim în care, orice alegi, pierzi.

117. Seară din septembrie 1989. S-a lăsat întunericul, iar bulevardul e luminat doar de mașinile care-l mătură cu farurile. Pe o asemenea stradă, oricând poți să faci un accident, deoarece pietonii, alergând disperați să prindă un autobuz, ies din întunecimea trotuarelor ca niște fantome, direct în fața ta. În dreptul Teatrului Național trebuie să frânez. Circulația e oprită. Pe toate cele trei benzi care pătrund în Piața Universității se află un mare cârd de mașini imobilizate, iar țignalele milițienilor, stridente, poruncesc fiecărei mașini care se apropie să înghețe pe loc. Curând și în urma mea se formează un convoi al cărui capăt nu-l văd din cauza beznei. Sting motorul. De altfel, și alții fac același lucru. Și nimeni nu claxonează. Nimeni nu întreabă de ce suntem opriți. Știm toți de ce. Ne-am învățat. Se așterne o tăcere de moarte, tulburată numai de ordinele răstite ale agenților de circulație care se agită continuu, cuprinși de o frenezie isterică. Unul a apărut lângă mașina mea. Îmi bate în geam și îmi poruncește să sting nu numai farurile, ci și luminile de poziție. Încerc să cer lămuriri. Inutil. Milițianul a și plecat. N-are timp de discuții. Bate în geamul altei mașini și repetă același ordin. Rând pe rând, luminile de poziție ale tuturor mașinilor se sting, iar convoiul se cufundă într-o baltă de

întuneric. Cât o să dureze aşteptarea? O oră? Două? Un veac?

118. Când am scris *Apărarea lui Galilei*, am pus, cumva, în practică îndemnul lui Oscar Wilde: „Daţi-i omului o mască şi vă va spune cine este". Simţeam nevoia să caut consolări şi, poate, justificări şi m-am folosit de ceea ce trăise Galilei, când abjurase, ca de o mască. Prin vocea lui, încercam să exprim nişte gânduri care mă frământau în acea vreme şi pe care nu le puteam rosti altminteri. Galilei, din acel dialog, eram „eu".

— Iartă-mă că insist, Galilei, chiar n-ai şovăit nici o clipă înainte de a te hotărî să abjuri?

— La primul interogatoriu, m-au întrebat dacă-mi recunosc vinovăţia. Am zis că nu. Câteva zile mai târziu, sperând că lucrurile se vor aranja, am consimţit să mai îmblânzesc unele din textele mele. Nu s-au mulţumit, însă, cu asta. M-au declarat vinovat de erezie... Cam asta a fost. M-am împotrivit cât am putut. Eram pus să aleg între rug şi viaţa mea. Cum aş fi putut prefera rugul?

— Nu poţi tăgădui că unii au avut forţa să aleagă rugul.

— Nu tăgăduiesc, dar nu cred că e normal să fii pus în situaţia de a dovedi că ai o asemenea forţă. De ce-ar trebui exemple despre cum se poate muri? Nu sunt mai necesare exemplele despre cum se poate trăi? Nimeni nu ştie ce preţ mi-au cerut acele momente.

Dar, spune-mi, asta au aşteptat oamenii de la mine, să fiu un martir?

— Depinde ce înţelegi prin acest cuvânt, Galilei. Dacă el înseamnă incapacitatea de a spune că pământul nu se învârteşte când tu eşti convins că se învârteşte, atunci, într-adevăr, asta au aşteptat.

— Şi i-am dezamăgit.

— Mă tem că da. Crezi că Giordano Bruno n-a iubit viaţa? Dacă e adevărat ce se zice despre relaţiile lui cu femeile, a iubit-o mai mult decât alţii.

— Nu ştiu ce-a simţit el. Pot spune doar ce-am gândit eu. Abjurarea era o formalitate. Am retractat un adevăr pe care, oricum, nu-l poate modifica nimeni. Fie că retractam, fie că nu, pământul tot se învârtea mai departe.

— Îţi închipui că inchizitorii nu ştiau că era o formalitate? Îi crezi atât de proşti încât să nu-şi fi dat seama că tu rămâneai la părerile tale? Erau siguri de asta. Dar pe ei nu, neapărat, ideile tale îi interesau, ci să joace o comedie, să organizeze o „formalitate", cum îi zici, în care, solemn şi public, să-ţi repudiezi părerile pentru ca, astfel, nimeni să nu mai fie ispitit să se ia după tine.

— Eu am rămas la ce gândeam.

— Galilei, orice inchiziţie urmăreşte să creeze două realităţi. Una aflată la vedere. Alta ascunsă în gândurile fiecăruia. Controlând realitatea aflată la vedere, Inchiziţia pune stăpânire şi pe cea ascunsă. Oamenii se obişnuiesc cu ideea că nu contează ce crezi. Contează ce spui. Şi fiecare spune ce simte că trebuie să spună.

Rezultatul îl cunoşti. L-ai văzut. Sinceritatea ajunge să pară o prostie.

— Nu e normal ca oamenii să se apere? Nu toţi ne naştem cu vocaţie de martiri.

— Aşa e. Acceptă, totuşi, că frica e necesară Inchiziţiei mai mult decât orice instrument de tortură. Ea lucrează igienic, fără sânge, fără ţipete. Discret.

— Dar nu e imoral, oare, ca oameni care n-au fost niciodată la un pas de rug, pentru că n-au îndrăznit nici cât mine, să mă judece că m-am temut?

— Te miri că oamenii te judecă?

— Nu mă mai mir. Am înţeles că oamenii găsesc totdeauna forţa de a judeca nenorocirile altora. Dar sunt lucruri pe care le poţi judeca doar dacă le-ai simţit în carnea ta, cu nervii tăi. Mi-e silă, află, de cei care vor să-şi satisfacă prin alţii nevoia de a înfrunta Inchiziţia. Şi e vina mea că există inchiziţii pe lume?

— Nu, fireşte.

— Atunci, scutiţi-mă de mila voastră. Dacă aş fi fost ars pe rug, s-ar fi înghesuit mulţi, din curiozitate, să vadă cum sfârşesc. După care ar fi plecat acasă, mulţumiţi că ei nu sunt suspecţi. În schimb, acum, mă pot căina: Bietul Galilei s-a temut. Nu ţi se pare că, dacă trăieşti aşa, n-ai dreptul să ceri nimănui să moară?

— Îngăduie-mi, totuşi, să duc până la capăt ce doream să spun. Visul Inchiziţiei e să mute instrumentele de tortură din pivniţe în sufletele noastre, lăsându-ne să ne supraveghem singuri.

— Dacă lumea e rău alcătuită, de ce nu m-aş mărgini să-mi pese numai de bătrâneţea mea?

— Pentru că simţi nevoia să te explici, Galilei. Crezi că nu mi-am dat seama?

119. Aş mai putea să spun: eram convins în acea vreme că „a nu face rău" poate însemna în unele condiţii „a face bine". Eram foarte singur şi îmi vedeam de treburile mele. Din păcate, n-aş putea să contest nimănui dreptul de a mă întreba: nedreptatea care îi lovea pe alţii nu trebuia să fie şi treaba mea, oare? Aş putea da, probabil, un răspuns. Că e mai simplu să ignori ceea ce nu poţi să îndrepţi. La care, însă, mi s-ar putea replica. E şi mai comod.

Oricum, am avut prilejul să constat că riscul cel mai viclean este acela de a te feri tot timpul de riscuri; şi că libertatea interioară se degradează nu numai prin minciună, ci şi prin iluzia că poţi să rămâi inocent fără să rişti. „Omul acrobatic", pe care m-am străduit să-l descriu în *Don Quijote în Est*, nu era doar un om care mergea pe sârmă. Treptat, pe sârmă, el devenea un alt fel de om. Mai întâi era preocupat, apoi obsedat de ceea ce „era permis" şi de ceea ce „nu era permis". Se îngrijea să nu se expună, să nu se trădeze. Grija lui esenţială nu era aceea de a comunica altora ce simţea, ce credea, ci de a ascunde asta cât mai bine. La un moment dat, nici nu mai sesiza că juca un rol. Era un clovn serios, care trăia cu făina pe faţă şi, uneori, nici în intimitate nu şi-o mai ştergea.

De aceea, azi, nu mi se mai pare exagerată ideea că există moduri de a îndura istoria care sunt, în

realitate, moduri de a uşura, involuntar, facerea ei. Numai că nu putem să fim totdeauna cum am vrea să fim. Şi poate că intelectualii, mai ales, sunt cei mai expuşi. Înainte de a scrie *Apărarea lui Galilei*, am studiat istoria Inchiziţiei. Am aflat cu această ocazie nu numai că Filip al II-lea ordona cele mai teribile masacre chiar din capela unde se ruga, ci şi că Giordano Bruno a vrut să se apere şi chiar să abjure, ca Galilei, nu să moară. A ars pe rug din pricina sincerităţii. Pentru a respinge mai convingător acuzaţiile din „informările" delatorilor săi, a împărtăşit tribunalului îndoieli şi dileme despre care nu era întrebat, închipuindu-şi că aşa va da greutate argumentelor sale. Procesul său e absolut fascinant ca model de cum se poate pierde pe sine un intelectual.

120. N-am citit – şi regret acum – nici o pagină din Marx. Şi n-am fost, probabil, singurul. Cu excepţia celor care se interesaseră înainte de război de marxism, mă îndoiesc că au fost mulţi care l-au mai putut citi pe Marx ca pe un filosof. Marx devenise un „dascăl" obligatoriu, alături de Stalin. Dacă nu-ţi plăcea Marx, însemna că nu-ţi mai plăcea să trăieşti. În condiţii normale, aş fi înclinat, probabil, spre o gândire de stânga, judecând după experienţele mele din liceu şi de mai târziu. Şi nu exclud nici ipoteza că, într-o ţară occidentală, s-ar fi putut să îngroş rândurile „gauchiştilor". Dar istoria, care a făcut din „omul cu goarna" o amintire mitologică, a vrut altfel.

121. 21 decembrie 1989. Pe la amiază am auzit soneria la uşă. Deschizând, am văzut-o pe vecina mea. Mi-a întins un plic şi mi-a spus: „Aveţi aici cheile casei mele şi două numere de telefon, la care vă rog să sunaţi dacă nu mă întorc". Nu înţelegeam nimic. „Dar unde vă duceţi, doamnă?" Mi-a răspuns alb: „La revoluţie". Şi a plecat, lăsându-mă nedumerit, cu plicul în mână. Cum nu avusesem televizorul deschis, nu aflasem nimic despre mitingul la care Ceauşescu fusese huiduit. Mi-am îmbrăcat cojocul şi am pornit spre centru să mă lămuresc. La capătul străzii Ştirbei Vodă, n-am mai putut înainta. Un cordon dublu de scutieri bara drumul. Lângă Palatul Telefoanelor, fuseseră masate tancuri. Am auzit un vuiet dinspre Piaţa Universităţii şi m-am îndreptat într-acolo. Simţeam în mine o linişte mai puternică decât frica. În acele clipe, mi-a spus cineva mai târziu, fără să-şi dea seama că-mi făcea astfel un compliment, aveam o privire de nebun.

Despre tot ce s-a întâmplat în anii care au trecut de-atunci, nu ţin să spun decât atât: altfel mi-am imaginat libertatea.

122. Mi-ar prinde bine puţină gândire orientală acum. Numai că tot ce se ridică deasupra „odiosului eu", atât de familiar europenilor (nu aici s-a sinucis Narcis?) şi introvertiţilor cu atât mai mult, nu-mi e accesibil. Cândva, am avut şansa unei călătorii de o lună în India, oferită de guvernul indian, pe care am

ratat-o lamentabil. M-am întors cu impresii superficiale pe care mi-a fost ruşine să le includ într-o carte. Orientul nu mi-a dat nici măcar prilejul să mă cunosc mai bine. Dimpotrivă, mi-a întărit slăbiciunea pentru greci, la care am găsit, inclusiv, scuze pentru laşitatea mea în faţa durerilor. Ce consolare să cauţi în zadar într-o mitologie ca a grecilor un zeu dispus să sufere! Pe când Dumnezeul nostru creştin a avut un singur Fiu şi l-a răstignit.

Dar ce-a fost asta?

Un tunet! Cerul s-a învineţit. În sfârşit, va ploua, poate.

123. Am aflat că undeva în Spania paznicul îi opreşte pe cei care vor să urce într-un turn părăsit, dacă sunt singuri. „Trebuie să fiţi doi ca să urcaţi", le explică el. „De ce?", întreabă, uneori, câte un turist nedumerit. „Pentru că există prea multe sinucideri", îi lămureşte gardianul.

Doi, desigur. Cred că lumea a fost mult prea mare pentru mine. În schimb, o lume redusă la „doi" mi s-a părut ideală.

124. Revăd în oglinda spartă a memoriei mele amănunte care, aparent, n-au nici o legătură între ele: o bucată de cer, un câmp de floarea-soarelui, un drum, o mirişte în amiază, o pădure. Le uneşte, însă, ceva. Ce-aş fi fost, oare, fără ceea ce mi-a oferit dragostea? Din anii petrecuţi prin internate, nu mi-au rămas decât imagini cenuşii. Am trecut prin două licee şi trei facultăţi fără să pot lega nici o prietenie. De la fiul meu,

care are vocaţia prieteniei, am înţeles că prietenia ţine nu numai de norocul de a întâlni oameni care să-ţi inspire respect şi afecţiune. Prietenia e un har pe care îl ai sau nu-l ai. Eu nu l-am avut. Tot ce ştiu despre camaraderie, despre farmecul şi valorile ei virile, am aflat din cărţi, mâhnit că nu le-am trăit şi eu. Dragostea m-a salvat, însă, de pericolul de a face ca viaţa mea să semene duminicilor pustii în care nu ştiam cum să-mi umplu timpul. Şi, în măsura în care e adevărat că la lumina stelelor unele lucruri se văd mai bine decât la lumina unei lanterne, e poate adevărat şi faptul că în dragoste eşti independent de timp ca în copilărie. Dacă am iubit viaţa, s-a datorat, probabil, şi unui soi de misticism păgân care m-a făcut să fiu fericit, uneori, pur şi simplu, pentru că existam şi puteam să descopăr sacrul în forme simple, în banalităţi, mai ales vara, dar şi pentru că orele petrecute în doi m-au ajutat să uit de restul lumii. Şi chiar de eşecurile mele. Mi-au dat distanţa de care aveam nevoie ca să devin mai puţin egoist şi liniştea necesară neliniştilor. Tot lor le datorez că nu mă consider în această clipă un maniac al amintirilor. Îmi spun că e firesc să cauţi în urmă ce te poate sprijini să dai existenţei un sens. De fapt, azi înţeleg de ce au redus spaniolii numărul muzelor, de la nouă, câte imaginaseră grecii, la trei. Dragostea, Viaţa şi Moartea.

125. În noaptea trecută, a fost nevoie să înghit trei somnifere. După al doilea, mă uitam, încă, exasperat că nu mi se făcea somn, la moliile care zburau prin casă.

Dar am avut ghinion. Spre dimineață, a început să plouă violent. M-am trezit din pricina zgomotului. Tabla acoperișului gemea sub greutatea trombelor de apă care se prăbușeau peste casă. Zăpăcit, nedumerit, nu mi-am dat seama în primele clipe ce se întâmplă. Abia după ce am deschis ușa și m-am uitat afară am înțeles. Seceta s-a încheiat printr-un spectacol cu fulgere, trăsnete și valuri furioase de ploaie.

Consolarea, pentru somnul ratat, ar fi că am reușit, în sfârșit, să termin o carte pe care o țineam pe noptieră doar frunzărită și lăsată deoparte după primele capitole. O biografie a sfântului Francisc. Nu mi s-a mai întâmplat de mult să duc o lectură până la capăt.

126. Acum, ploaia s-a mai calmat. Aerul s-a răcorit bine. Dar ceva mă face să presimt că voi ajunge să regret zilele caniculare pe care nu le-am apreciat în vara aceasta. E în „stilul“ meu! Umezeala, reumatismele și bălțile de pe stradă îmi vor reaminti, probabil, că sunt „om al verii“. Sau, cel puțin, am fost.

127. Probabil, singurătatea cea mai rea e aceea în care nu mai ai nimic de apărat. Sau nu te mai interesează să aperi ceva. Oare mă apropii de acel moment critic? Observ că trebuie să fac un efort și să răsfoiesc ziarele. Și am, tot mai des, sentimentul, confuz, tulbure, că nu mai fac parte din lumea reală. Sau că punțile dintre mine și realitate au devenit foarte șubrede. Pentru mine, altele sunt acum „evenimentele“. O zi în

care mă scol fără dureri de cap. O noapte în care reuşesc să adorm fără somnifere. Nici la televizor nu prea mai am răbdare să mă uit. Mă plictisesc repede, mai ales că programele sunt din cale-afară de proaste. E mai interesant baletul moliilor. Telefonul sună rar şi nu totdeauna cei care sună mă caută pe mine (unii caută o firmă care a avut, cândva, numărul meu). Mă nelinişteşte, însă, tentaţia de a răspunde sec, agasat şi, poate, chiar nepoliticos. La fel ca pe vremea când eram elev la „Spiru Haret“, primesc prost semnele de bunăvoinţă, în loc să mă bucur de ele. Mă dovedesc, se pare, fidel defectelor mele! Numai că altădată aveam scuza imaturităţii. Pe deasupra, puteam găsi în cărţi un refugiu ideal.

128. Presupun că „domnul Cicero“ trecuse şi el binişor de şaptezeci de ani. Dar cum venea vorba de Roma antică, se înflăcăra. Şi o făcea într-un mod care putea cuceri un adolescent, cum m-a cucerit pe mine. Credea în ceva. Pe când eu în ce mai cred, oare? În vorba Eclesiastului, că „totul e deşertăciune“? În afară de bătrânii care au pus regretele în locul dorinţelor, cine e dispus să audă acest adevăr? La urma urmei, n-ar trebui să ne mirăm, poate, când un dobitoc tânăr, cu succes la femei, va rânji mulţumit auzind cum se uita Goethe la Bettina, întinsă la picioarele lui. E dreptul lui natural. Don Quijote nu putea fi decât bătrân, dar Don Juan trebuia să moară tânăr. Un Don Juan decrepit, chel, cu pungi mari sub ochi, care uită unde şi-a pus ochelarii, ar fi compromis categoric legenda.

Lucrurile stau la fel cu Narcis. Cine şi l-ar putea închipui bătrân? Dacă ar fi fost bătrân când s-a sinucis, nu i-ar fi dat nimeni atenţie. Ca lumea să fie impresionată de moartea ta, trebuie să laşi în urmă un cadavru frumos. Dacă ai ratat prilejul să te sinucizi în tinereţe, mai târziu se va zice doar: a trăit destul. Ceea ce s-ar spune în cazul meu.

129. După părerea mea, lumea modernă nu mai e capabilă să creeze mituri. Singurele mituri, oarecum „moderne", care se pot pune alături de miturile anticilor, au, toate, aceeaşi caracteristică: sunt produse de o capodoperă literară şi contrazic teoria că miturile nu au autori. E vorba de Don Juan (un nou posibil Eros care, în loc să joace zaruri sau arşice, fluieră vesel pe străzile Sevillei), de Don Quijote (care, asemenea lui Proteu, nu se lasă prins în nici o explicaţie ultimă), de Faust (care n-a îndrăznit, ca Prometeu, să-i trădeze pe zei, dar a sperat, în sinea lui, că-l va putea păcăli pe Diavol) şi de Hamlet (care nu poate scăpa de melancolii, cum n-a scăpat, odinioară, Orfeu de amintirea Euridicei).

Dar, poate, nu toţi dăm acelaşi înţeles miturilor. Pentru mine, mitologia nu e colecţie de legende, ci un fel de a ieşi din istorie, de a scăpa de stresul istoriei. Un mod de a nu mai depinde de timp. Îmi amintesc de o lună petrecută la mare, pe vreme de iarnă, în februarie. Mă dusesem la Eforie Nord, la un sanatoriu balnear, să-mi tratez o durere de umeri rebelă. Am locuit chiar pe malul mării într-un hotel

aproape pustiu. Fiind puţini pacienţi, era încălzit un singur etaj şi nici acela complet. Pe coridoare, ţiuia sinistru vântul. Din când în când, se auzea pocnind câte o uşă, iar ferestrele trosneau ameninţător. Nimic din ce înseamnă marea vara nu exista acolo. Nici trupuri bronzate pe plajă, nici cer orbitor, nici valuri leneşe. Pe ţărmul presărat cu petice de zăpadă, puteai vedea, cel mult, vreun solitar care căuta scoici mai curioase. Sumbră, ostilă, marea lovea cu bufnituri grele stâncile acoperite de licheni negri, înălbind, noaptea, cu spuma valurilor întunericul. După ce stingeam lumina, aveam impresia că, din clipă în clipă, clădirea hotelului se va prăbuşi sub rafalele vântului. Prins în acel spectacol halucinant, uitasem chiar şi de faptul că marea a intrat în mitologia mea personală în altă formă.

Plouă iarăşi. În curând va veni toamna.

130. Marea de pe versantul verii am descoperit-o când aveam treizeci de ani. Îmi lăsasem bagajele în odaia pe care o închiriasem la Costineşti şi m-am dus pe ţărm. Eram obosit de drumul cu trenul şi, cumva, buimăcit de strălucirea stridentă a acelei amiezi de iulie în care nu mai existau nuanţe. Le suprimase soarele. Şi totul s-a transformat, fără să-mi dau prea bine seama cum, în eveniment.

Nietzsche era de părere că într-o dragoste adevărată sufletul acoperă trupul. Pe o plajă unde nisipul dogoreşte la amiază, trupul acoperă sufletul. Stai întins pe nisip, cu ochii închişi, căldura îţi cotropeşte întreg

trupul şi nu te mai interesează nimic altceva. Lumina acţionează ca un narcotic. În aer pluteşte miros de alge putrezite, dar soarele face din el un motiv în plus de a regăsi bucuriile simple de care ai uitat. Timpul însuşi nu mai curge. Sau nu mai există. A luat forma valurilor care se rostogolesc încet, într-un balans aproape erotic. În acele clipe, „a fi" înseamnă totul. „A avea" nu mai are importanţă. La mare, vara, am trăit la nivelul senzaţiilor pure, cu un hedonism, poate superficial, poate elementar, dar care mă făcea să cred că nu mai am nimic de reproşat nici lumii, nici mie. Acolo am înţeles că mitul sirenelor nu-i o glumă nici azi. Marea îţi şterge din minte singurul gând care i-ar putea periclita magia. Acela că iubirea, cum a zis Unamuno, e tot ce poate fi mai tragic pe lume.

Poate că marea mi-a dat ceea ce altora le-a dat alcoolul. Doar că beția pe care ți-o dă marea e una aparte. Nu mai ai decât trup, dar, în acele momente, trupul e mai aproape decât sufletul de ceea ce poate asigura un sens vieţii, fiindcă rezolvă mai simplu problema fericirii. La mare, nu m-am gândit niciodată la ce mă nemulţumeşte. Îmi ajungea ce simţeam. Dacă eram doi, nu mai conta chiar nimic. Dar chiar şi când eram singur, retras într-un loc pustiu, singurătatea nu mă deranja. O limpezeau, parcă, valurile care spălau pe nisip urmele lăsate de alte valuri. Ca într-o amintire a amintirii.

131. Probabil, am făcut din ceasurile petrecute la mare ceva asemănător cu ceea ce face bătrâneţea din

copilărie. O realitate de dincolo de realitate. O viață dintr-o altă viață. Cât adevăr o fi existând, în acest caz, în amintiri?

Răspunsul nu poate fi decât unul singur. Tot ce e sincer e adevărat. Chiar dacă nu e.

132. Ce simplă mi s-a părut, când am văzut-o, deviza pusă deasupra intrării în marele amfiteatru al Universității din Uppsala: „A gândi liber e mare lucru. A gândi corect e și mai mare lucru“!

Acum, mă întreb cine stabilește ce e corect și ce nu e corect? Și pe ce bază?

Mai grav e că nu mai știu ce înseamnă „a fi liber“. A nu avea prejudecăți? Dar fără prejudecăți, cum să te descurci? Ele sunt utile, măcar, pentru a putea gândi. Sau ar trebui, poate, să luăm în serios sloganul scris pe zidurile Parisului în mai '68, „este interzis de a interzice“? Ar trebui, atunci, să fie aruncate la gunoi toate codurile de legi! Din Biblie, ar trebui scoase cele zece porunci!

Ceea ce pot spune cu certitudine e că mereu am așteptat ceva. Când eram în liceu, am așteptat să mă întorc în Lisa. Mai târziu, am așteptat să-mi găsesc o slujbă, să trăiesc din banii câștigați de mine. Am așteptat să am o familie, să nu mai exist lângă un geamantan. Am așteptat să pot ajunge într-o zi în Spania. După '89, am colindat o vreme baricadele. Mă mâna, parcă, o nevoie imperioasă de a acumula dezamăgiri și, uneori, mi-am primit plata în ură. Acum, ce aș putea să aștept? Tot ceea ce ar putea urma mă sperie.

133. Pe „unchiul George“ l-am văzut ultima oară când avea nouăzeci de ani. Sătul să trăiască singur, emigra în Italia unde locuia verişoara mea. Numai ochii inteligenţi şi nasul vulturesc mai aminteau de cel care mi-a dominat adolescenţa. După ce a legat cu sfoară dactilograma unei monografii a Lisei pe care mi-a încredinţat-o, în speranţa că voi reuşi să o public, m-a condus până la lift. Acolo ne-am mai îmbrăţişat o dată. Am bănuit că n-o să-l mai revăd şi am regretat în acel moment că fusesem, poate, nedrept cu el. Din Italia mi-a trimis câteva scrisori afectuoase în care îmi vorbea de copilăria lui. Apoi, într-o zi, am aflat că a murit. L-a doborât, la nouăzeci şi patru de ani, o criză cardiacă.

Păstrez o scrisoare pe care n-am apucat să i-o trimit. Şi e mai bine că nu i-am trimis-o. Nu i-ar fi făcut, poate, plăcere, deoarece îi demitiza melancoliile. Îi spuneam în ea că Lisa nu mai e azi „o lume“. Nici, măcar, cârciumile ei nu mai sunt o „instituţie“. Le-au luat locul nişte „baruri“ rurale, cu jocuri mecanice. Doar turlele celor două biserici, una alb-argintie, alta de aramă coclită, sunt neschimbate. Azi, Lisa trăieşte în altă istorie. Dar mica ei „eternitate locală“ a dispărut.

134. Nimeni nu poate şti, înainte de a îmbătrâni, ce înseamnă pentru un om de vârsta mea momentul în care, spre dimineaţă, întunericul devine lăptos. Dimineţile sunt pentru mine, acum, mai pline de mister

decât serile. Poate pentru că, acum, prefer doar ceea ce începe!

După câteva zile de vreme posomorâtă și tuberculoasă, în care a plouat continuu, azi cerul e din nou curat. Și cum, în mod excepțional, nu mă doare capul, aș putea încerca să ajung, în fine, la o concluzie. Așadar, ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin?

Mai comod, probabil, ar fi să zic: un destin. Asta ar scuza tot ce e mediocru în ce-am trăit. Dar poate că problema în sine e rău pusă. Căci, pe căi subterane, biografia se transformă în destin. Cel puțin, așa s-a întâmplat în cazul meu. Sau destinul, în măsura în care e decis de firea noastră, se transformă, tot pe căi subterane, în biografie. Cu defectele mele de „rac" incorigibil mă îndoiesc că puteam fi altul acum. Unii se nasc cu vocație de aventurieri, de deschizători de drumuri ori cu priceperea de a-și umple viața pe diverse alte căi, bazându-se pe farmec sau cinism. Eu am găsit un mod propriu de a nu fi întreg în nici o privință. Am încercat, fără să reușesc, să împac în mine două „euri" diferite. Unul, rațional, altul, afectiv. Cei doi sunt ca frații siamezi. Nu se pot despărți, dar nici nu se pot înțelege. „Eul rațional" a tânjit, constant, să fie rezonabil. „Eul afectiv" i-a zădărnicit strădaniile. Tot ce e acum tulbure în urma mea i se datorează lui. Pentru că niciodată n-a știut ce vroia, de fapt, și niciodată nu s-a mulțumit cu ceea ce a reușit să obțină. Dar tot lui îi datorez și ceea ce n-a fost cenușiu, tern, în viața mea.

135. Cred că ar fi cazul să renunţ, acum, la alte explicaţii. Cum să explic, oare, de ce cred că nu poţi să iubeşti viaţa şi să rămâi nepedepsit? Sigur, aş putea spune că zeii care ne-au creat au fost sadici. Ne-au dat capacitatea de a iubi, ştiind că, astfel, vom descoperi singuri suferinţa. Dar mă îndoiesc că zeii sunt de vină.

N-aş putea să explic nici lucruri mai simple. Sau, aparent, mai simple. N-am argumente ca să demonstrez de ce mă sperie, cumva, bărbaţii care se laudă că nu plâng niciodată, orice li s-ar întâmpla, şi fac din asta o dovadă de bărbăție. Poate, nu cred că reţinerea de a se da în spectacol e superioară plânsului transformat în spectacol. Dar n-am argumente nici ca să explic situația mea. Dacă am plâns vreodată, lacrimile nu mi-au lăsat nici o amintire. Singura amintire pe care o am în legătură cu asta e o nedumerire care nu s-a cicatrizat, deși e veche de exact o jumătate de veac. La moartea tatălui meu, îmi simțeam sufletul pârjolit, pustiit. Un soi de perplexitate dureroasă pusese stăpânire pe mine. Căci nu mă puteam împăca nicicum cu ideea prăbușirii principalului pilon al existenței mele. Dar perplexitatea aceea, care dădea mişcărilor și vorbelor mele ceva de automat, nu se putea elibera în lacrimi. Vroiam să plâng nu ca să-mi arăt suferința. Vroiam să plâng pentru mine. Simțeam că asta mă va ușura. Dar n-am putut. Și am plecat de la înmormântare cu un sentiment de vinovăție. Să fi fost o pudoare excesivă, cauza? Sau un blocaj? Că nu ştiu să mă rog, am înțeles. Că n-am uneori controlul mecanismelor dinlăuntrul meu, nu.

Oricum, pentru prima oară, în această clipă, găsesc chiar o parte bună în faptul că sunt bătrân. Nemaiavând prea multe iluzii, mă pot concentra asupra a ceea ce mai este posibil. Rămas cu puține certitudini, pot să fiu recunoscător celei mai importante dintre ele. Încă nu sunt „pregătit“ și, dacă mă străduiesc, pot descoperi în dragostea mea de viață un „zid“ de care să mă sprijin. De ce m-aș socoti un om terminat? Azi, sunt aproape stoic. Îmi spun, ca stoicii, că bătrânețea e o haină, într-adevăr, uzată. Numai că n-am alta. Nu-mi pot permite luxul de a fi mai pretențios. Trebuie s-o port pe asta, dacă mai vreau să prind asemenea dimineți. Există un singur „azi“. Restul e trecut. Oglindă spartă în cioburile căreia, privind prea insistent, risc să pun în pericol întregul.

Câtă vreme voi putea gândi ca acum, nu știu. Și nici nu vreau să fac vreo presupunere. Deocamdată, cerul e senin, iar oțetarii din curtea vecină abia se clatină. Și nu am nimic de cerut destinului – dacă destinul este propriul nostru caracter – decât puterea de a crede că gândurile din această dimineață explică, în sfârșit, ceva.

Un fel de epilog

Cândva, mă intriga tristețea de pe chipul „Învingătorului“ sculptat de Michelangelo. Tocmai în clipa în care ar trebui să dea lovitura de grație, el renunță la victorie. Obosit și scârbit, își întoarce privirea în altă parte. A descoperit, se pare, ceva mai presus de biruință și de vanitate. Dar ce anume?

Azi, nu știu dacă mă mai interesează asta. Tot ce vreau e să caut în îndoieli partea unde e mai simplu să ierți și să regreți.

În seria de autor „Octavian Paler"

au apărut:

Un om norocos
Mitologii subiective
Aventuri solitare
Polemici cordiale
Viața ca o coridă
Drumuri prin memorie
Apărarea lui Galilei
Deșertul pentru totdeauna
Don Quijote în Est
Caminante
Rugați-vă să nu vă crească aripi
Eul detestabil
Autoportret într-o oglindă spartă

în pregătire:

Scrisori imaginare

www.polirom.ro

Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: noiembrie 2010. Apărut: 2010.
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la Imprimeria Arta Grafică S.A.

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul
Uniunii Scriitorilor din România
Nr. RO44RNCB5101000001710001 BCR UNIREA

Cândva, mi-am zis că la bătrânețe mă voi feri de patru gafe. 1) Nu mă voi plânge că nu mai sunt tânăr. 2) Nu voi da sfaturi nimănui. 3) Nu voi invoca mereu experiența mea. 4) Și nu voi povesti de o sută de ori același lucru. De bine, de rău, primele trei reguli le respect. Ce rost ar avea să mă plâng că nu mai sunt tânăr? N-aș face decât să îngreunez o situație și așa dificilă. Să dau sfaturi, n-am chef. Și nici n-are nimeni nevoie de ele. Iar despre experiența mea ce-aș putea spune? Poate, doar că viața a avut un sens câtă vreme n-am ținut să-i dau unul...

Trecutul trăiește, e viu, ia parte la prezent, îl influențează și se schimbă în funcție de ceea ce ni se întâmplă. Unele amintiri scad în importanță, pălesc, altele, dimpotrivă, capătă înțelesuri noi la care nu ne-am gândit înainte. Devin, din fleacuri, momente esențiale. De aceea, azi, înțeleg că destinul se ascunde, deseori, în cea mai cenușie și insesizabilă banalitate.

Foto copertă: © Ion Cucu

SERIA DE AUTOR

OCTAVIAN

PALER

„În acest «autoportret» îmi pun, mai explicit, o problemă mai veche. Ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin? Biografia mea n-are nimic spectaculos. Poate doar faptul că am trăit ușor somnambulic, între realitate și vis, să fie interesant. Dar dacă văd în urma mea, cum înclin să văd, «un destin», mă lovesc de alte întrebări. M-am înșelat, oare, crezând că destinul este, în bună măsură, o consecință a caracterului nostru? E adevărat că ereditatea a jucat rolul de ursitoare și că defectele mele au făcut restul? În fine, e greșită sau nu convingerea mea că destinul nu e ocult și tenebros, ci acționează la vedere prin amănunte de o teribilă banalitate, perfect anodine, cărora nu le-am dat importanța cuvenită? Am încercat un răspuns, folosindu-mă de întâmplări împrăștiate... În rest, explicația pentru nevoia mea de confesiune e foarte simplă. Fiind un introvertit, nu am cum să scap de «eu». Nu pot să scriu dacă nu mă descriu."

Octavian Paler

„Toată opera lui Octavian Paler tinde să se constituie într-o confesiune directă sau indirectă, fluentă narativ sau alcătuită din secvențe disparate, transpusă fictiv-epic sau verosimil-memorialistic. *Autoportretul* lasă însă taine nedezlegate. Relevă destinul, fără a dezvălui în totalitate biografia..."

Ion Simuț

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-1751-7

www.polirom.ro